

אמת ליעקב

קבלת הוראות מרן הבית יוסף
וכללי הפסיקה

סתם ויש אומרים, יש אומרים ויש אומרים, לשון יש
אומרים או יש מי שאומר

נתחבר ע"י הצב"י

יעקב ושדי

תמוז תשע"א

©

כל הזכויות שמורות

בכל ענייני הקונט'

ניתן לפנות:

יעקב ושדי

רחוב ישועת דוד 4 מודיעין עלית

טלפון 08-9741789 / 050-4135820

לעילוי נשמת

הרה"ג ר' אברהם מעודד זצ"ל

דיין ורב קהילה, כ'מר – ראש העין, מאה כ'
נולד בשנת תר"ן ביישוב עראם, התייתם מאביו בגיל צעיר, למד
תורה אצל אחיו מארי יצחק, שעבר להתגורר ביישוב כ'מר מצפון
לצנעא, ואצל חכמים אחרים. שקדן ונבון היה, והוסמך לרבנות
ולדיינות ע"י הרב הראשי מארי יחיא יצחק הלוי.
שימש דיין, מארי וראש הקהילה היהודית ביישוב כ'מר, ועסק בכל
צרכי הקהילה בתחום הרוחני כמקובל בתימן, בגמ"ח, הספיד
מתים, ניחם אבלים, ייצג את הקהילה כלפי השלטון וכדומה. עסק
גם בהצלת יתומים יהודים מהאיסלאם.
התפרנס ממלאכתו עד יומו האחרון, וכדרכם של חכמי תימן עפ"י
שיטת הרמב"ם, לא נהנה מרבנותו והכל עשה בהתנדבות לשם
שמים.

עלה לארץ בעליה הגדולה בשנת התש"ט, והתיישב בראש העין,
שם נפטר בכ"ו טבת תש"ל

ורעייתו, הסבתא הצדקנית והצנועה

מנצר תרשישים, חולית זהב בשרשרת הוד קדומים, אשת חבר,

מרת אורה נדרה בת רבי משה ע"ה

אשר באשיותה הקרינה ארה לכל המשפחה

יהי רצון שתתפלל עלינו ממרומים, עד יחי המתים, ונזכה לאור
שבועת הימים, נשמות בגופים, כעת חיה וכהרף עין.

נפטרה ג' אב תשס"ו

לעילוי נשמת

הרב סעדיה בן מסעוד רזקאן זצוק"ל

הולך תמים ופועל צדק, פיו וליבו שווים,
דובר אמת בלבבו, אוהב תורה ואוהב ללמדה,
לימד שנים תינוקות של בית רבן ועשה חיל,
שירת כארבעים שנה בקודש בית הכנסת, משכים ומעריב
לבתי כנסיות ובתי מדרשות, עסק בגמילות חסדים בסתר,
אוהב לכבד את כל באי ביתו ובפרט תלמידי חכמים,
מכניס אורחים בסבר פנים יפות, ומכבדם כפי כבודם.
חינך את ילדיו לתורה וליראת שמים.
בגיל צעיר מאד קיבל סמכות לשחיתת בהמה דקה וגסה.
עסק כסופר סת"ם, כמוהל שנים רבות וכן בשחיטה עד יומו
האחרון.

הזדכך בייסורים ועלה זך וטהור לגנזי מרומים.
חבל על דאבדין ולא משתכחין, יהי זכרו ברוך.

ת.נ.צ.ב.ה

ויהיה מליץ יושר על בני ביתו ועל כלל ישראל. אמן.

נידב והונצח על ידי בנו היקר

הרב ישעיהו רזגן הי"ו

AZARYA BASSIS

CHIEF RABBI OF ROSH-HA'AYIN
& MEMBER OF THE CHIEF RABBINATE COUNCIL OF ISRAEL

עזריה בסיס

הרב הראשי לראש העין
יה"כ מועצת הרבנות הראשית לישראל

לגבי, וס חתימי באצטת י"ב תמוז תשע"א

למר הקטן נתן לו א"צ אלו

ע"א

ע"ב

ב"ג

אפר קדמי להחליט באצטת הראשונים לכפופים, טענה ידו אמן
נאש נאמן, האבדוק הנעלה לשא ולתהלה כבוד הרב יעקב
ואדי אלוטא מקרית ספר ת"ו אשר יגע ונצח כדי חדרו
והיבד קונטרס בענין קבלת הוראות מן אצטת מן ב"ב
אם באיזה מקו נהא אישור בקצת דברים, אע"פ אלו
נכריש בהיפך יחזיקו באונגוס, ודין קלה אצלה לקבל
אחרת גדולה או קטנה - וכו' -

האחזר טובב והולך באימת מן מה היא דעתו
כאצטת באצטתו פתס ו"א אם דעתו מוחלטת כדעה הא
אצטת בפתס - אע"פ אצטתו פתס לדעת הא - אחרתן הדר ביה
הדר הוא לבל הסודיו, או אהדבר פסק ולא הכריש - ואם
מין אחר זה הכלל או אינא לפוסקים מדרך הלמוד והדין
אראו בדברי מן, והעלה דעות בעל הכללים - הפוסקים
אכן היא דעת מן כהפתס אצטת באצטת מוחלטת ומה
אצטת דעת הא למלוק כבוד ליעתס היות ובכמה מקואות
נהא כפדרתס, ודעות כמה פוסקי הפוסקים דאין לא
הכריש - והפתס הוא עיקר להלכה ואם דעת הא לחא
לו לכפתולת - או להחזיר בחקן אאין הפסד, או אם בעל
הפברא קאן נצי גדול וכן אם הוא אישור דאורייתא וכו'

והכליל עזה הגדול פואיה אצטת וערך דעות הפוסקי מערכה
לקראת מערכה באצל אלה ודקדק בהדללים בין דעות הפוסקי
כל פוסק בעל והעלה כמה וכמה דוגמאות בהלכות אחרת כפס
תסס ו"א - והפוסקי אהתיחסו כל א לפי אימתו אם מן החלפת
דעתו בפתס - או אפא להחזיר למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה

AZARYA BASSIS

CHIEF RABBI OF ROSH-HA'AYIN
& MEMBER OF THE CHIEF RABBINATE COUNCIL OF ISRAEL

עזריה בסיס

הרב הראשי לראש-העין
יהודת מועצת הרבנות הראשית לישראל

ב

נמן אמר קח זכו ליה, ולקח העמו לו להגדיר איגוד ולעצ-
 באגדה יצאה חספי ידו הטעויות - עקב פקטוריו תיבת וכו'
 וזה להם אכזבילי דעת לכן בכתבו ו"א אפס לדבריהם - ואינו
 כן - היות שבאוקון אל דברים כחוב וכו' דהיינו בזה לשון
 אכתוב בהמשך לכתב דעות הוא להטק כבוד למקורות אחרים
 ולא מדעתו לחוב להם ו"א אפס כזה קושר ומחייב - יש כתב
 בענין וא ו"א - אפס ו"א אוקון או ו"א אוקון - כאלו גילה
 לכן דעתו בסיוע, והנה ביניהם - כל דבר באס אוקון
 חוק הסבר ועמל דחאסבר, כאלו שני הקורא תמינה ל"א
 כנה כי כן ל"א אבא אוקון ו"א ח"ל
 לאוריתא ויפודו מעינותיו חזקה, וזכה להגדיל תורה ולבאדירה
 וספק בידו יצלה,
 אלא ע"ה עכ"ה
 בהגדה ביום
 כ"ה

הסכמת מו"ר הרה"ג ר' עזריה בסיס שליט"א

הרב הראשי לראש העין

לק"י יום חמישי בשבת י"ב תמוז תשע"א
לסד' הנני נותן לו א"ב שלך'

עש"ו

עמ"י

בינ"ו

שפר קדמי להחוייב בשבח הראוי לכתבי"ם, מעשה ידי אמן, נטע נאמן, האברך הנעלה לש"ם ולהתלה, כבוד הרב יעקב ושדי שליט"א, מקרית ספר ת"ו, אשר יגע ומצא כדי מדתו וחיבר קונטרס בענין קבלת הוראות מרן שכתב מרן בב"י שאם באיזה מקר' נהגו איסור בקצת דברים, אעפ"י שאנו נכריע בהיפך יחזיקו במנהגם, ודין קהלה שבאה לקהלה אחרת גדולה או קטנה וכו'.

המחבר סובב והולך בשיטת מרן מה היא דעתו כשכותב בשלחנו סתם וי"א, אם דעתו מוחלטת כדעה הא' שכתב בסתם, ואע"פ שבב"י חשש לדעת הי"א, אמרינן הדר ביה הדר הוא לכל חסידיו, או שהדבר ספק ולא הכריע, ואם מרן אמר זה הכלל או שיבא לפוסקים מדרך הלימוד והדיוק שראו בדברי מרן. והעלה דעות בעלי הכללים הסוברים שכן היא דעת מרן כהסתם שכתב בשו"ע באופן מוחלט ומה שכתב דעת הי"א לחלוק כבוד לדעתם היות ובכמה מקומות נהגו כסברתם, ודעות כמה פוסקי' הסוברים דמר"ן לא הכריע, והסתם הוא עיקר להלכה ומ"ש דעת הי"א לחוש לו לכתחילה, או להחמיר במקו' שאין הפסד, או אם בעלי הסברא קטן נגד גדול, וכן אם הוא איסור דאורייתא וכו'.

והפליא עצה הגדיל תושיה שכתב וערך דעות הפוסקי' מערכה לקראת מערכה, באז"ל ואתי, ורקדק בהבדלים בין דעות הפוסקי' כל פוסק בפ"ע והעלה כמה וכמה דוגמאות בהלכות שמרן כתב סתם וי"א, והפוסקי' שהתייחסו כל א' לפי שיטתו אם מרן החליט דעתו כסתם, או שחשש להחמיר למד כדאית ליה ולמר כדאית ליה.

ומן שמיא קא זכו ליה, ומקו' הניחו לו להתגדר, שיגע ומצא ששגה יצאה מתחת ידי המעתיקי', עקב שהשמיטו תיבת "וכו'", יצא להם שכאילו דעת מרן בכתבו וי"א שחשש לדבריהם, ואינו כן, היות שבמקורן של דברים כתוב וכו', דהכוונה בזה לסיום שכתוב בהמשך, דכתב דעות הי"א לחלוק כבוד למקומות שנוהגין, ולא שדעתו לחוש להם, ויישב כמה קושיות ותמיהות. גם כתב בענין י"א וי"א, סתם ויש אוסרינן, או ויש מתירין, כשלא גילה מרן דעתו בפירוש, והנפק"מ ביניהם, כל דבר בשם אומרו, תוך הסבר וטעמא דמסתבר, כאשר עיני הקורא תחזינה מישרי'.

הנה כי כן לפעלא טבא אמינא, יישר חיליה לאורייתא, ויפוצו מעינותיו חוצה, ויגבה להגדיל תורה ולהאדירה, וחפץ ה' בידו יצלת.

מנאי צ"ה עזריה בהגר"י בסיס ס"ט

לשכת הרבנות רמלה

טלפון: 08-9225360 רחוב גולומב 25, מיקוד: 72100 ת.ד. 36 פקס: 08-9229272

ב ס " ד

יום חמישי י"ב תמוז תשע"א
14 יולי 2011

דברי ברכה

הובאו לפניי גיליונות אחדים שחיבר וערך היקר והנעלה אחד מהאברכים החשובים של בית מדרשנו בעירנו רמלה שיושב ועמל עמלה של תורה מתוך יר"ש הרב יעקב ושדו שליט"א וקרא שמו "אמת ליעקב", והוא ליקוט דברי הפוסקים וכללי הפסיקה, ובפרט כללי מרן השו"ע.

ובעברי בין דבריו כמיסת הפנאי ראיתי שכתב דברים נכונים, המיוסדים על אדני פז דברי רבותינו אשר מימיהם אנו שותים ולאורם אנו הולכים, וכבר הסכימו על ספרו רבנים גדולים וחשובים, ואני הקטן בא כיאודה וכו'. ורק בא לעודד אותו להמשיך עליה בתורה ויר"ש.

ובוודאי יהיה בזה לתועלת הרבים, וזיכוי הרבים. ולפעלא טבא אמינא יישר חיליה לאורייתא.

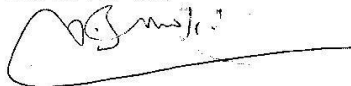
והריני מברכו שיוכה להפיץ תורה ודעת מתוך נחת והרחבה עדי נזכה לקיום היעוד "ומלאה הארץ דעה את השם כמים לים מכסים".
וזכות אבוה"ק תעמוד לו בכל אשר יפנה אכיה"ר.

בברכת התורה ולומדיה

יחיאל אביחצירא

בן לא"א סידנא בבא חאקי זיע"א

החז"פ רמלה ת"ו

הסכמת מו"ר הרה"ג ר' יצחק רצאבי שליט"א

יום חמישי י"ב תמוז התשע"א בשכ"ב

שמח לבי ויגל כבודי, לחזות מעשי ידיו להתפאר, של ידידנו הרה"ג יעקב ושדי שליט"א, אבן יקרה בעיר קרית ספר ת"ו, פרי ביכוריו, נקוב בשם אמת ליעקב, בו צלל במים אדירים ספרי רבותינו הפוסקים אשר מפיהם אנו חיים, והעלה מרגליות בידו, בדברים עיקריים של כללי ההלכה, בענין קבלת הוראות מרן הב"י בארץ ישראל, כשבאו קהילות שיש להם מנהג שונה מהכרעתו, וכן אודות סתם ויש, יש אומרים ויש אומרים, אשר מהם פינה ומהם ילך להורות הוראה בישראל, אספם כעמיר גורנה והוסיף נופך משלו שקלא וטריא, ירבו כמותו בישראל וחפץ ה' בידו יצלח להגדיל תורה ולהאדירה, ברכות שמים מעל.

כעתירת הצב"י יצחק רצאבי יצ"ו

הרב מאיר בן שבת רב מושב מצליח ראש מוסדות "אור המאיר"

בס"ד, י"ב תמוז תשע"א

ראיתי את הכתבים רב האיכות, אשר קרא אותם "אמת ליעקב", של ידיד נפשי הרב יעקב ושדי שליט"א, שהוא אחד מהחשובים בחבורה בשיבתנו "אור המאיר" בעיר רמלה.

והנה אחר עמל ויגיעה, הוציא מאמתחתו דבר טוב ומטוב, וטוב רואי למעיין, בעניין הכללים לפסיקת ההלכה של מו"ר רבן של ישראל מרן "הבית יוסף", מרא דארעא דישראל, שקיבלנו הוראותיו עלינו ועל זרענו, כמו שמובא בספרי הקדמונים.

והנה עברתי בין בתריו, וראיתי שדיבר בעניין אם קיבלנו הוראות מרן במקום מנהג קדום, ושם הביא את הקדמת הב"י, שכתב, וז"ל: ואם מקצת מקומות נהגו איסור בקצת דברים, אע"פ שאנו נכריע בהיפך, יחזיקו במנהגם, כי כבר קבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר, עכ"ל. וכן הביא דברי הגאון מהרי"ץ בס' פעולת צדיק ח"ב, וז"ל: וא"כ נשאר הדבר תלוי כפי המנהגים כ"א כפי מנהג מקומו, ומי שנהג להחמיר אין לזוז ממנהגו, וק"ו אם נהגו אבותיו להחמיר דפשיטא דיאנו יכול לשנות, עכ"ל.

והאמת אפשר לומר, שכ"ז מדובר כ"א במקומו שלו, אם היה מנהג קדום אף להיתר, כמו שמובא בס' ארץ החיים, בזה כתב מרן שיכולים ללכת אחריו, כמו שמדוייק מלשונו הטהור שקבלו עליהם דברי החכם, אבל היום שבאה רוח ממרום וקיצצה כל גלויות ישראל מכל הארצות אל ארץ ישראל, וכאן בא"י נהגו כדעת מרן שהיה מרא דארעא דישראל, ודאי שכאן אין את הכלל שהמנהג קודם, וכמו שפסק בס' שואל ונשאל ח"ג ביו"ד סי' ר"ו, בענין עיר חדשה שצריכה לקבל את כל הפסקים של דעת מרן, עי"ש, כ"ש שכאן בא"י ודאי שהולכים כדעת מרן, כמו שפסק מו"ר הגאון בעל היבי"א, ויפה כ' שמטעם לא תגודדו אין כאן כפי שהסביר בהמשך דבריו שהם דברי טעם ויפים למבין. ורק אחינו אשכנזים, שבאו לא"י שיוצאים ביד רמ"א מאז ומתמיד, ממשיכים במנהגם והליכותיהם. ובפרט במקום שהביא הב"י המנהג ולא פסק כמוהו, אלא חלק עליו ודאי שבא"י א"א ללכת אחריו. ואני מברך את ידידי שיפוצו מעינותיו חוצה ויהיה כנהר שוטף שלא יאכזבו מימיו, אכ"ר.

בברכת התורה

מאיר בן שבת

יורם סרי
דיין ומו"צ
מודיעין עלית

י' תמוז תשע"א

ראיתי את ספרו של הרה"ג יעקב ושדי שליט"א, ובו ביאר באריכות את דעת מר"ן השו"ע במקומות שכתב סתם ויש אומרים או י"א וי"א וכדומה, ואף שהדברים עתיקים וידועים לבאי בשער ההלכה, מ"מ המחבר מוכיח בטוב טעם ודעת שכוונת השו"ע במקום שהביא דעות נוספות, היא לאותם מקומות שנהגו על פי דעות אלו, ולא לפי מה שהשו"ע פוסק להלכה.

עוד הוכיח את שיטת הש"ך בדעת השו"ע, ובזה יתיישבו תמיהות בדעת הש"ך.

ועל פעלא טבא אמינא ישר, וזכות השו"ע ושאר הפוסקים שדנו בדברים תעמוד לו להמשיך ולשבת באהלה של תורה מתוך נחת והרחבת הדעת לאוי"ט, ויזכה את הרבים בעוד חיבורים טובים ומועילים.

הכו"ח לכבוד המחבר שליט"א

יורם סרי

הקדמה

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה. ברוך ה' שזיכני להיות מיושבי בית המדרש, ומיום שחרב בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה, ומזה כ-17 שנה שאני לומד בכולל הלכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. ועוד בהיותי נער חשקה ונכספה נפשי בלימוד ההלכה והמנהגים, וקבעתי זמנים ללימוד שו"ע, עץ חיים למהרי"ץ, משנה ברורה וכף החיים. וזכורני בהיותי נער בישיבה, בימי בין הזמנים נסעתי לקברו של מרן הבית יוסף זיע"א, ושם פרצתי בבכי גדול במשך זמן רב, ובקשתי ממנו בקשה אחת, שאזכה להבין את דעתו ודבריו על בוריים.

הדבר ברור שכל עדות המזרח קיבלו עליהם הוראות הרמב"ם לפני כ-850 שנה, ולאחר מכן לפני כ-450 שנה קיבלו הוראות מרן רבי יוסף קארו, בעל השו"ע, וקבלה זו של אבותינו ואבות אבותינו קיבלו עליהם ועל זרעם אחריהם, כמבואר בכל ספרי קדמונינו ללא חולק (עיין שו"ת הלק"ט סימן קפ"ב).

צא וראה מדברי הרמ"א בהקדמה לדרכי משה, וז"ל: כשהגיעו ספרי הבית יוסף לארצות אשכנז, אחזני פלצות ולבשני חלחלה, עלה ארי מסובכו וכו', וחיבר בית יוסף וכו'. אז נבהלתי שפעל הריק פעלתי, ושיגעתי לריק ולבהלה, ודברי נגד החכם הנ"ל כאין נחשבו, ושרגא בטיהרא מאי מהני וכו', ובהיותי ימים רבים בזאת המבוכה, התפללתי אל אבי שבשמים לאמר, הברכה אחת לך אבי וכו'. ובהקדמה להגהותיו על השו"ע כתב הרמ"א, וראיתי כל דבריו כנתינתו למשה מפי הגבורה, ובזה יסתרו כל מנהגי המדינות אשר מימיהם אנו שותים

גדולי אשכנז, אור זרוע, המרדכי, אשרי, סמ"ג, סמ"ק, הגהת מימון, אשר כולם נבנו על דברי התוספות וחכמי צרפת, אשר אנו מבני בניהם וכו', ולכן באתי אחריו לפרוס מפה על שולחן ערוך שחיבר, ועליה כל פרי מגדים ומטעמים וכו', עי"ש.

נמצאת למד, שעם כל תקפו וגדולתו של מרן הב"י, עמד הרמ"א וגדולי דורו בפרץ לשמר מנהגיהם, שהם מבני בניהם של בעלי התוספות וחכמי צרפת.

כמו כן הנהגה זו היתה ודאית ולא בתור ספק, ולכן קיבלוה אבותינו בין לקולא ובין לחומרא, בין אם יש הרבה ראשונים שחולקים ובין אם לאו. ולכן במקום שמרן לא גילה דעתו, או שדעתו לא ברורה לאחרונים, הולכים אחר דברי הרמב"ם, כיון שקבלנו הוראותיו, ואפילו בדבר שחולקים עליו הראשונים (חוץ מקהילות שנהגו מנהג קדמון שלא כהרמב"ם שימשיכו במנהגם).

והנה מיום שעלינו לארצנו, נתערבבו הגליות ונתבטלו המנהגים, וספרים לרוב והלכה כאין, יש שתפסו דרך החומרא בכל דבר כדי לצאת מהמחלוקת, ויש שתפסו להקל בכל דבר כיון שיש על מי לסמוך, אך לא זו הדרך ולא זו העיר, וכדברי הגמ' (עירובין דף ו' ע"ב) תני, לעולם הלכה כבית הלל, והרוצה לעשות כבית שמאי עושה, כדברי ב"ה עושה, מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע, מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה, עליו הכתוב אומר והכסיל בחשך הולך. וא"כ אין לנו אלא ללכת אחרי קבלת אבותינו ואבות אבותינו שקיבלו עליהם ועל זרעם אחריהם הוראות הרמב"ם ומרן.

קראתי לספר זה "אמת ליעקב", וזאת ע"פ מה שכתבו בספרים שראוי לרמוז שם המחבר בשם הספר. ומילת "אמת", ע"ש אמיתות הדברים שנתגלו לי לאחר הרבה עמל וטורח, כדי להגיע להבנת דעת מרן השו"ע על פי הכללים ובהבנת דעת הש"ך והב"ח

בענין זה. ונשאתי ונתתי בדברים אלו עם רבותי, והמליצו שאוציא חיבור זה לאור בס"ד, כי ידוע להם התועלת וחשיבות ספר זה, שהרי בודאי ע"י לימוד הכללים נחשב כבירור ההלכה.

וכאן המקום להודות למעלת הרה"ג הרב עובדיה פטאל שליט"א, ראש ישיבת קול יהודה, אשר למדתי אצלו במשך שבע שנים, ושיחותיו חקוקות על לוח ליבי עד היום הזה. יהי רצון שיזכה לאריכות ימים ושנים, אמן.

כמו כן אודה בזה לאבי מורי, הרב שלמה ושדי שליט"א, ואמי מורתי מרת נעמי שתחי', שגידלוני וחינכוני לדרך התורה והיראה בעולם הישיבות הקדושות, ה' יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים, מתוך בריאות ונחת ושמחה מכל ילדיהם וצאצאיהם, אמן.

וכמו כן אודה למור חמי, הרב מאיר שלום שליט"א, וחמותי מרת זהבה שתחי', שטרחו וטורחים למענינו, ובפרט בשנים הראשונות לנישואינו שדאגו לנו ועזרו בטיפול הילדים הרכים ונתנו לנו אכסניה בביתם. והעיקר שאוכל לשבת וללמוד תורה מתוך נחת ושלוח, תהי משכורתם שלימה מעם ה', ושיזכו לראות את כל בניהם ובנותיהם נשואים מתוך בריאות ושמחה, אמן.

ולא אחשוך את פי לברך את נו"ב מרת ציפורה שתחי' שמוסרת עצמה לגידול וחינוך הילדים ומטפלת בכל עניני הבית, ומאפשרת לי לשבת ללמוד וללמד, ישלם לה ה' פעלה, ונזכה יחד לגדל את ילדינו לתורה מתוך בריאות ושמחה ונחת, אמן.

והנני מביע תודתי וברכתי לראש הכולל הרה"ג ר' מאיר בן שבת שליט"א, חתנא דבי נשיאה לראשון לציון הרה"ג ר' שלמה

משה עמאר שליט"א, שזכינו להיות ביחד כבר 12 שנה, ולעסוק בצוותא בעניני הלכה בחלקי השו"ע או"ח, יו"ד, אבן העזר. יהי רצון שיזכה להרביץ תורה, וירבה גבולו בתלמידים, אמן.

וכן תודתי וברכתי נתונה לאכסניא של תורה, נשיא המוסדות, מרא דאתרא בעיר רמלה, נצר תרשישים, הרה"ג ר' יחיאל אביחצירא שליט"א בנו וממשיך דרכו של בבא חאקי זיע"א, וכן לבנו הרה"ג ר' יצחק אביחצירא שליט"א, אשר דואגים לאברכים ושלא יחסר להם כל טוב בגשמיות וברוחניות, יהי רצון שיזכו להגדיל תורה ולרוממה, אמן.

כמו כן, עלי להודות לידידי היקר, הרב נחום חנן שליט"א, מח"ס מועדי ה', על עזרתו הרבה בעריכת חיבור זה, יהי רצון שיזכה להמשיך להגדיל תורה, ולהעמיד תלמידים הרבה, מתוך בריאות ושמחה, אמן.

ולסיום, אודה לידיד נפשי כאח לי, החברותא, הרב גד כהן שליט"א, המרביץ תורה בעדרים בעיר רמלה יע"א, שנמסר למלאכה ללבן ולברר עניני פסיקה אלו, ועזר לי בכתיבת החומר ובהקלדתו, יהי רצון שה' יזכהו לרוות נחת מהילדים, לגדלם לתורה ולמצוות מתוך בריאות ושמחה, אמן.

ואני תפלה לאל עליון, שחיבור זה יתקבל בבתי מדרשות, ואצל רבנן ותלמידיהם, ויהי רצון מלפני ה' שאזכה לחבר עוד חיבורים לתועלת הרבים, מתוך נחת ובריאות איתנה, אמן.

אל הקורא

זה הספר "כללי השו"ע", מעט הכמות ורב האיכות, שהוא קשור לכל התורה כולה, לכל ארבעת חלקי השו"ע, למעשים שבכל יום ויום. משל למה הדבר דומה, לאדם שקיבל מתנה מכשיר חשמלי גדול, עם הרבה חלקים שמתפרקים ומתחלקים לעוד חלקים, וכי יוכל להתקין מכשיר זה ללא הוראות יצרן, כך גם בלימוד השו"ע, אשר ללא הכללים אי אפשר לדעת ולהבין כל סעיף במרן מה דעתו היתה להכריע להלכה. ולכן תראה שכל בעלי הכללים כתבו כללי הפסיקה קודם חיבורם, וא"כ היאך אפשר לגשת וללמוד בשו"ע אם לא יודעים כללי השו"ע.

ובחיבור זה יצאתי לחקור ולברר לשורש עניינים אלו:

סימן א', ענין קבלת הוראות מרן, ודין לא תתגודדו בריבוי הקהילות שנמצאות כיום בארץ.

סימן ב', כלל סתם ויש אומרים, כיון שלאורך הדורות נתקבלו מושגים חדשים בכלל זה, מכח קושיות בהבנת דברי בעלי הכללים, יש שרצו לומר שכתב את היש אוסרים לחשוש בהפסד מועט, ויש שכתבו כדאי לחשוש לכתחילה בדאפשר, ויש שכתבו שכלל זה בכלל לא מרן אמרו, אלא הוציאוהו חכמים דרך לימודם, וכמעט נהפכה הקערה על פיה.

ועוד בזה, כתבתי לדון בדברי הב"ח בקונטרס אחרון, והש"ך בפלפול בהנהגת איסור והיתר ובפסק, שהרבה נסתפקו בדבריהם האם הם הולכים לפי בעלי הכללים או לא, ויש שחשבו שהם הולכים לפי הכללים, מתוך מסקנתם בדברי הפסק, וכן מטעם שהש"ך הביא דברי הרמ"ע מפאנו, ולכן יש שכתבו ועיין בש"ך או בב"ח, כיון שהרגישו

שזה לא בדיוק כבעלי הכללים, אך לא נכנסו לברר מה באמת דעתם. ויש שכתבו וכן כתב הש"ך או הב"ח, וחשבו שהם הלכו לפי הכללים, אלא שלפי זה היה להם הרבה קושיות מדברי הש"ך לאורך השו"ע, ובחלק מקומות ניסו לחלק בין המקרים, ובחלק נשארו בקושיא.

וכן חילוק בין פסק מרן שקיבלנו הוראת מרן לבין דעת גדולי הדורות שלא קבלנו הוראתם, והטעות שנהיתה, שכביכול חושש מרן ליש אוסרים, ולמעשה אינו כך, אלא גדולי הדורות חוששים במרן, והחילוק ביניהם ברור.

סימן ג', כאשר כתב מרן יש אומרים ויש אומרים, זה לא ספיקא דדינא, אלא הלכה כיש אומרים בתרא, וכלל זה בשם מרן, ולא כהמסתפקים.

סימן ד', כשכותב מרן יש מי שאומר, או יש אומרים, במקרה זה לא קיבלנו במסורת ממרן כלל בענין זה, ולכן האחרונים דנו בו באריכות.

סימן א' קבלת הוראות מר"ן

כתב רבינו החיד"א בספרו שם הגדולים (מערכת ספרים ערך בית יוסף), דע שקיבלתי מאדם גדול בחכמה ויראה, שקיבל מרב גדול שקיבל מזקנים, שנתגלה בדור מרן ז"ל שהיו הרמ"ק והאר"י וכל קדושים עמהם סייעתא דשמיא, שישראל לפי הדור היו צריכים לספר זה שיקבץ כל הדינים, ויגלה שרשיהם לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא. ובאותו הדור היו נמצאים שלשה רבנים ראויים לזה, והם הרב מהר"ר יוסף טאיטאצק והרב מרן רבי יוסף קארו ומה"ר יוסף בן לב, וכל אחד מהם היה ראוי למלאכה זו. והסכימו מן השמים, ותניתן דת ע"י מרן הקדוש, מפני ענותנותו היתירה, וכאשר נראה מספריו הקדושים, ומובא בשם הרב מהר"א אלפנדארי (קונטרס עיגונא דאיתתא דף כ"ט), שכתב דאין דרך מרן לספר בגנות מי שפוסק דלא כותיה, ומשנתו היה משנת חסידים וכו'. וכתב החיד"א שם שאמר המגיד למרן, תקרא חיבורך בית יוסף או שו"ע, עי"ש בספר המגיד.

ובהמשך כתב, ועוד שמעתי שכאשר יצא לאור ספר בית יוסף אמר הרב מהריב"ל שספר זה ממעט הבקיאות, וגזר על תלמידיו שלא ילמדו בו. והם היו לומדים לפניו ספר הטורים, והוא היה אומר מקור נפתח לכל דין מהש"ס, ומאז הימים לא אירע שנעלם מהרב מהריב"ל שום מקור דין ברוב בקיאותו. ואחר הגזירה הנזכרת יום אחד למדו דין אחד, והרב לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש, ונעלם ממנו הבקיאות וטרח בחיפוש אחר חיפוש פשפש ולא מצא, אז אמר הרב מהריב"ל נראה שמן השמים רוצים שספר בית יוסף יתפשט בעולם, לכו חזו, ובפותחם מצאו איה מקום הדין בש"ס והתיר להם הגזרה, כי

ראה שהסוגיא היא היתה ידועה אצלו ונעלמה ונסתרה ממנו, ודן בדעתו ששמים זכ"ו למרן ז"ל.

סוד הדבר גילה מהרח"ו, תלמידו של האר"י ז"ל, כי שורש של מרן היא נשמת רבי יהודה בר' אלעאי, ראש המדברים בכל מקום, וכמותו נבעה נשמתו מהיכל האצילות, ומכח זה נעשו ספריו לראשי המדברים בכל מקצועות ההלכה.

והביאו בשם החזון איש, שכתב שאדם אשר בידו לחלוק על מרן, צריך שיהיה בידו כח לחלוק על המלאך המגיד ועל מרן, לפי שהמלאך המגיד ומרן הם יצירה רוחנית אחת. ועוד אמר מלאך המגיד למרן, שיזכה לגמור את כל חיבוריו ופסקיו נקיים מכל סיג וטעות, ויתפשטו הוראותיו בכל גבולות ישראל.

והנה באמת כל האחרונים, מכל ארצות תבל כתבו שקיבלנו הוראות מרן. וראה בשו"ת הלק"ט (חלק א' סימן קפ"ב), שכתב קיבלתי ממר זקני (ר' משה גלאנטי שהיה נכד של ר' משה גלאנטי תלמיד מרן) שבכל ארץ ישראל וערי ביסתן קיבלו עליהם ועל זרעם קבלת הרמב"ם ומרן, ואין לומר קים לי נגד הרמב"ם ומרן. הביאו המהרי"ץ (פעולת צדיק ח"ב סימן ק"פ).

מר"ן מאתים רבנים נסמך

והנה כתב החיד"א שם, דע שקבלתי מזקני תורה ויראה, ששמעו מפה קדוש הרב הגדול עיר וקדיש מהר"ח אבואלעפיא (אב"ד טבריה לפני 350 שנה), שקבלה בידו שעל כלל מרן בפסק הלכה ללכת אחרי שלשה עמודי בית ישראל, הרי"ף והרמב"ם והרא"ש וכו', הסכימו קרוב למאתים רבנים בדורו. וכך היה מרגלא בפומיה דהרב הנזכר, כי כל שיעשה כפסק מרן הנה הוא עושה כמאתים רבנים.

והנה ראיתי להרה"ג ר' יעקב חיים סופר שליט"א, בספרו שם בצלאל (סימן ל"ה), שהקשה על דברים אלו שאם הסכימו מאתים רבנים על דברי מרן בכל הלכה והלכה, איך בהרבה הלכות כתבו האחרונים לחלוק בדברים שיש פוסקים מרובים נגד מרן, הרי כל העושה כדברי מרן הרי הוא כעושה כמאתים רבנים. ומכח זה כתב שדבר זה לא אמרה אדם מעולם, אלא שמאתים רבנים הסכימו רק על כללו של מרן לתפוס כדעת שלושת עמודי הוראה, אבל לא שהסכימו על כל פסקיו וכו', עיי"ש שהארץ בדבר.

אמנם, עיין בשתילי זיתים (מהדורא חדשה במבוא סוף פרק ב' בהערות אות כה) שכתב שבדרך רמז מקובל לומר שראשי תיבות מר"ן מאתים רבנים נסמך, וכן מוהר"ר יחיא אלצאהרי זצ"ל מגדולי תימן (חי לפני 500 שנה), שביקר בצפת בשנת ה'שכ"ז, תיאר בספרו ספר המוסר את ישיבתו של מרן, וכיצד על כל הלכה שאומר מרן מאתים רבנים מאשרים את דבריו. וכמו כן תיאר את תוקפו וגבורתו של מרן במלחמתה של תורה, ואת כבודו והנהגתו בסדרי הלימוד בישיבתו, עיי"ש. ונראה שמהר"י אלצאהרי היה אחד הגורמים העיקרים להפצת השו"ע בתימן, ולהאדרת שמו של מרן בקרב הקהילות שם, ע"כ.

הרי לך עדות ברורה מזמן מרן, שעל כל הלכה והלכה שפסק מרן מאתים רבנים אישרו את דבריו, ולא רק על הכלל שמרן כתב בהקדמתו שילך אחרי שנים משלושת עמודי הוראה. ועוד, כיון שכל גדולי הדורות כתבו שקיבלנו הוראות מרן ולא חילקו בין אם זה דבר שהסכימו עליו שלושת עמודי הוראה, לבין אם זה כאחד מעמודי ההוראה, לכן הכי נקטינן.

אלא שיש ליישב דברי הרה"ג ר' יעקב חיים סופר שליט"א, שמה שכתב בשם גדולי האחרונים שחלקו על מרן, וכן מה שכתב

מור זקנו בספר כף החיים בהרבה מקומות שלא כמרן, אין זה אלא במקום שהיה מנהג קדום קבלת מרן שבזה עשו כמנהגם, וכמו שכתב כף החיים (סימן תס"ח אות נ"ט) בשם החיד"א.

לא קבלנו הוראות מר"ן במקום מנהג קדום

ועל פי זה יש להסביר את מה שכתב השולחן גבוה (כללי השו"ע אות ט"ו), לא קיבלנו הוראות מרן ז"ל אלא בדבר שאינו מצוי בקבע ולא נהגו כבר, אבל בדבר שהוא מנהג קדמון לאסור או להתיר, אע"פ שנתפשטו אח"כ הוראות מרן ז"ל, המנהג לא זו ממקומו, עכ"ל. פירוש, שהרי מרן בהקדמתו לבית יוסף כתב וז"ל: ואם בקצת מקומות נהגו איסור בקצת דברים אע"פ שאנו נכריע בהיפך, יחזיקו במנהגם, כי כבר קיבלו עליהם דברי החכם האוסר, ואסור להם לנהוג היתר, כדאיתא בפרק מקום שנהגו. וכתב על זה בארץ חיים סתהון (בכללים אות ה') בשם מהר"מ גלאנטי, שהיה זקן תלמידי מרן השו"ע, שאמר לו מרן, שגם במקומות שנהגו היתר ימשיכו במנהגם ויש להם על מי שיסמוכו, ע"כ. וכן עשו בכל הארצות שקיבלו את הוראות מרן, עמדו ושימרו את המנהגים הקדומים שנהגו קודם הוראת מרן, שהרי מרן בעצמו כך ציוה.

וכן תראה בפעולת צדיק (ח"ב סימן קל"ה), שכתב בענין מצה שמורה בליל הסדר, וז"ל: הנה ערכתי לפניך סברות הפוסקים המדברים בענין זה, ואין בידינו להכריח כאחד מן הסברות, בפרט שמרן הקדוש פסק להקל בשעת הדחק, וא"כ נשאר הדבר תלוי כפי המנהגים כל אחד כפי מנהג מקומו, ומי שנהג כבר להחמיר, אין לו לזוז ממנהגו, וק"ו אם נהגו אבותיו להחמיר דפשיטא דאינו יכול לשנות, וכמו שכן הדין בכל מנהג דשייך לאיסור, ונהג להחמיר כדעת איזה פוסק אפילו שיראה הכרע בהיפך להקל אין לו היתר להקל, וכמו שכתב מרן הבית

יוסף ז"ל בהקדמתו לטור או"ח, ע"ש. ודבר זה מוסכם הוא. ומנהגינו כאן בארץ תימן להחמיר, ומדקדקים לחזור במצה שמורה משעת קצירה דור אחר דור, בפרט היות ידוע דהרמב"ם מאריה דאתרין הוא, כמ"ש הרדב"ז ומהריק"ש ומהרח"ש ודרכי נועם והלק"ט ככתוב אצלנו באורך במקום אחר (כוונתו לסימן ק"פ), וא"כ אין לנו לזוז מדבריו, עכ"ל.

נמצאת למד, שמה ששימר המהרי"ץ את המנהגים הקדומים כדעת הרמב"ם והגאונים, וחלקם במסורת מימי בית ראשון, כדין עשה, וכדברי מרן הבית יוסף בהקדמתו, וכן עשו כל גדולי הדורות בכל הארצות.

בירור בענין איסור לא תתגודדו

אלא שיש לחקור, לאחר שעלו כל הגליות לארץ ישראל, איך ינהגו כל העדות לגבי המנהגים שנהגו קודם קבלת מרן, שהרי מרן בעצמו אמר להמשיך במנהגים הקדומים, אלא שנשאלת השאלה כיון שכל עדות המזרח קיבלו הוראת מרן, וכל ההבדלים זה במנהגים שונים של כל עדה ועדה, האם יש בזה משום לא תתגודדו או לא.

ונראה להסביר זאת על פי הגמרא (יבמות י"ד ע"א) נחלקו אבבי ורבא בענין לא תתגודדו, אבבי סבר שרק כשיש שני בתי דין בעיר, אלו מורים כבית שמאי ואלו מורים כדברי בית הלל, יש בזה משום לא תתגודדו, אבל שני בתי דין בשתי עיירות אין בעיה. ושאל רבא, והרי ב"ש וב"ה כשני בתי דין בעיר אחת דומים. אלא אמר רבא, מתי אומרים לא תתגודדו כגון בית דין בעיר אחת, חצי מורים כדברי ב"ש וחצי מורים כב"ה, אבל שני בתי דין בעיר אחת אין בעיה, ע"כ בדברי הגמרא. וידוע דכל מקום שנחלקו אבבי ורבא הלכה כרבא, חוץ מייע"ל קג"מ, וכך פסקו הרי"ף והרא"ש, והרמב"ם פסק כאבבי בהלכות עכו"ם

בפיי"ב הי"ד, שכתב, ובכלל אזהרה זה שלא יהיו שני בתי דין בעיר אחת, זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקות גדולות, שנאמר לא תתגודדו, לא תעשו אגודות אגודות, עכ"ל. ועייין בכסף משנה שהביא את הרד"ך שמסביר בדברי הרמב"ם, שכוונתו שלא יהיה מצב שבעיר אחת ינהגו שתי מנהגים, מחמת המחלוקת בין החכמים בבית דין, שנהיו כשני בתי דין, אבל בשני בתי דין אין בעיה. ודייק הרד"ך מדברי הרמב"ם, מזה שכתב בהתחלה לא יהיו שני בתי דין זה נוהג כך וכו', ולא כתב ששני בתי דין בעיר אחת לא יהיו נוהגים זה שלא כמנהג זה, משמע שכוונתו שהבית דין לא יגיע למצב שיהיו כשני בתי דין. ועוד כתב הרד"ך, שאפשר שנפל טעות בספרים, והגירסא הנכונה היא שלא יהיו כשני בתי דין, והסופרים החסירו את האות כ', ע"כ.

בירור סימן ל"ב באבקת רוכל

והנה מרן בשו"ע לא דיבר בזה, אבל בספרו אבקת רוכל סימן ל"ב דן בזה בשאלה ששאל אותו חמיו הרב זכריה זאכשיל אשכנזי מירושלים*. וז"ל: ילמדנו רבנו, קהילות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל בקולותיו ובחומרותיו דור אחר דור, מהו לכופ אותם לנהוג

* כמובא בספרי תולדות חייו שמרן נשא את אשתו השלישית בערך בגיל 75. ובשו"ת בית יוסף דיני יבום שאלה ב', מביא מעשה שהיה באישה אשכנזיה שנפלה ליבום לספרדי, והוא רצה ליבמה כדעת הרמב"ם המרא דאתרא, כיון שכל דבריהם נוהגים כהרמב"ם, והיא ומשפחתה לא הסכימו אלא שיחלוץ כמנהג האשכנזים, והרב זכריה זאכשיל אשכנזי חתם עם עוד שני רבנים מהקהל האשכנזי החדש שנתישב שם, ושלח את השאלה לחתנו רבי יוסף קארו, כדת מה לעשות, עי"ש באורך. וכתב המבי"ט ח"ב סימן מ"א שהמעשה היה בירושלים, עיין ארץ חיים כלל כ"ד. וא"כ משמע שחמיו היה גר בירושלים.

כהר"י (כונתם לרבינו יעקב בן הרא"ש), וזולתם מהאחרונים המביאים הסברות, או דילמא היזהרו במנהג אבותיכם, ואם רבו במלכיות רבים מהו.

תשובה: מי הוא זה אשר ערב אל לבו לגשת לכוף קהילות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל, לנהוג כשום אחד מן הפוסקים ראשונים ואחרונים, והא דאמרינן בפ"ק דעירובין, תני, לעולם הלכה כבית הלל והרוצה לעשות כב"ש עושה, כדברי ב"ה עושה, מקולי ב"ש ומקולי ב"ה רשע, מחומרי ב"ש ומחומרי ב"ה, עליו הכתוב אומר והכסיל בחשך הולך, אלא אי כב"ש כקוליהון וכחומריהון, אי כב"ה כקוליהון וכחומריהון. והלא דברים ק"ו, ומה אם ב"ש דאין הלכה כמותם אמרו אי כב"ש כקוליהון וכחומריהון, הרמב"ם ז"ל אשר הוא גדול הפוסקים, וכל קהילות ארץ ישראל והארביסטאן (כוונתו טורקיה, בבל, לבנון, ארם צובא, תימן וכו') והמערב (כוונתו מצרים, לוב, תוניס, מרוקו וכו' שהם מערבית לא"י) נוהגים על פיו, וקבלוהו עליהם לרבן מי שינהג כמוהו בקולותיו ובחומרותיו למה יכפוהו לזוז ממנו, ומה גם אם נהגו אבותיהם ואבות אבותיהם שאין לבניהם לנטות ימין ושמאל מהרמב"ם ז"ל, ואפילו רבו באותה העיר קהילות שנוהגים כהרא"ש וזולתו, אינם יכולים לכוף למעוט קהילות שנוהגים כהרמב"ם ז"ל לנהוג כמותם. וליכא משום לא תתגודדו, דהואיל וכל קהל נהג כמנהגו הראשון, הוה ליה כשני בתי דין בעיר אחת, וקי"ל כרבא, דהיכא דאיכא שני בתי דין בעיר אחת אלו נוהגים לאסור ואלו נוהגים להתיר, אין כאן משום לא תתגודדו, כדאייתא פ"ק דיבמות, וכל קהל וקהל כעיר בפני עצמה, שאין בני קהל אחד כופים לבני קהל אחר, וכ"כ מוהר"ר דוד כהן ז"ל בתשובותיו והנ"ל כתבתי הצעיר יוסף קארו.

נמצאת למד בדברי מרן הבית יוסף :

א', קהילה ישנה מועטת והגיעו אליה קהילה חדשה, אפילו אם הקהילה החדשה מרובה אינה יכולה לכופף דעתה על הקהילה הישנה המועטת שיפסקו כמותה.

ב', הקהילה החדשה יכולה לנהוג כמנהגיה, כיון שמרן הסכים לדברי הרד"ך, ופסק כמותו, שכל קהילה וקהילה נחשבת כעיר בפני עצמה (ולא צריך שני בתי דין), וזה כשני בתי דין בעיר אחת והלכה כרבא שאין בזה משום לא תתגודדו.

אלא שיש להבין מה שכתב האבקת רוכל בסימן רי"ב, וז"ל: דרשתי לאשר שאלני הישיש הנבון ה"ר טודרוס, על דבר ריאה הסרוכה במקום חיתוך האונות, לבשר שבין הצלעות, במקום רביתא דאוני, שנהגו עד היום כל בני עירו להכשירה בלי בדיקה כלל בבהמת ישראל, אכן בבהמת גוי היו אוסרים לגמרי, זולתי בשעת הדחק שאז היו מכשירים גם בבהמת גוי, ועכשיו יש מגמגמים בדבר, ואומרים מאחר שבאשכנז היו נוהגים לאוסרם לגמרי, אפילו בבהמת ישראל, שקהל הקדוש קהל אשכנזים ראוי להחזיק במנהג אבותיהם ולאסור אותה, ושמה שהתירו אותה עד היום, שלא כדין עשו, ולכן בקש ממני הה"ר טודרוס הנזכר למעלה להודיעו איזה הדרך ישכון אור.

והנני משיב ואומר, ששורש דין זה בפרק מקום שנהגו, דתנן התם, מקום שנהגו לעשות מלאכה בערבי פסחים עד חצות עושים, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושים. ההולך ממקום שעושים למקום שאין עושים, או ממקום שאין עושים למקום שעושים, נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ואל ישנה אדם מפני המחלוקת וכו'. ובהמשך כתב, הרי הדבר בבירור שכל איש היוצא ממקום שמחמירים למקום שמקילים, ואין דעתו לחזור

למקומו, דאינו נוהג כמנהג מקום שיצא משם אלא כמנהג המקום שהלך לשם וכו'.

ואם יטעון טוען ויאמר, הני מילי ביחיד הבא לידור במקום שיש בה ישראלים רבים, דכיון דיחיד הוא יש לו לבטל מנהגו מפני מנהגם, אבל כשנמצא במקום שנוהגים להקל, קהל מסוים שבאו ממקום שנהגו להחמיר, אינם בטלים לגבי מקום שהלכו שם, וצריכים הם להחזיק כמנהג אבותיהם שהחמירו על עצמם, איכא למימר דליתא אלא כשם שיחיד צריך לבטל מנהג מקום שיצא משם לגבי רבים, דמקום שהלך לשם כך, רבים צריכים לבטל מנהג מקום שיצאו משם, לגבי מקום שהלכו לשם, אם הם מרובים מהם. וראיה לדבר, מדגרסינן בריש פרק השוכר את הפועלים, אמר רבי שמעון, פועל בכניסתו משלו וביציאתו משל בעל הבית. וניחזי היכי נהיגי, בעיר חדשה. וניחזי מהיכא אתו, בלקוטאי. ופירש רש"י, וניחזי היכי נהיגי בעיר, והכל כמנהג המדינה. בליקוטאי, שנתלקטו ממקומות הרבה, ויש מקום שמקדימים ויש מקום שמחשיכים. וכתוב בנמוקי יוסף, ומדאמרינן הכא, וניחזי מהיכא אתו, כלומר וינהגו כמנהג אותו מקום שבאו משם, שמעינן דכל עיר חדשה, אם נודע רוב אנשיה מהיכא באו, הכל כמנהג אותו מקום שבאו משם, הרשב"א והראב"ד. הרי בהדיא אעפ"י שרבים הם הבאים ממקום שנוהגים מנהג אחד בטלים הם לגבי מרובים מהם שנהגו מנהג אחר, ואעפ"י שאלו ואלו עדיין לא נתכוננו במקום ההוא, וכ"ש היכא שנוהגים כמנהג האחד המרובים, קדמה קביעותם במקום ההוא לבעלי המנהג האחר המועטים מהם.

וכן נראה גם כן ממה שכתוב שם בהגהת אשרי בשם אור זרוע, וז"ל: והיכא שיצאו חוץ לעיר לדור במקום אחד, יש להם לילך בממוץ אחר המנהג של העיר שיצאו משם, כל זמן שלא ישבו וקבעו להם מנהג אחר מעצמו, דוקא שלא באו לדור בעיר אחרת שיש להם מנהג

אחר, אלא מעצמן רוצים להתיישב במקום אחד, אבל אם באו לעיר שיש בו מנהג אחר נוהגים כמנהג העיר שבאו שם, ע"כ.

הרי להדיא אע"ג דאותם שיצאו חוץ לעירם ובאו לדור בעיר אחרת הם מרובים, נוהגים כמנהג העיר שבאו שם, ובאמת דמשמע מדבריו שאפילו אם התושבים בעיר מועטים מאותם שבאו מחדש לדור שם, יש לבאים לנהוג כמנהג העיר שבאו שם, שהרי סתם ולא חילק בין אם בני העיר שבאו שם מרובים מהם או מועטים מהם וכו'.

ובהמשך כתב, והיכא שקדמה קביעות כת אחת לחבירתה, אע"פ שהכת האחרונה מרובים מהקודמים, נראה דבטלים הם לגבי הראשונים, וכמו שדקדקתי מהגהות אשרי, וטעמא רבה איכא במילתא, דכיון דאלו קדמו קביעותם בעיר כל הבאים לדור שם טפלים הם להם וכו'.

וסיים מרן הבית יוסף את תשובתו, ומה שדקדקתי מהגהות אשרי, שאע"פ שהבאים באחרונה לדור בעיר קהל גדול מהדרים שם בראשונה יש להם לנהוג כמנהג בני העיר הראשונים, נראה גם כן להוכיח מהא דרבי זירא (שעלה מבבל לא"י על מנת שלא לחזור, ואכל מוגרמת בארץ ישראל שנהגו לאוכלה, שלא כרב ושמואל שאסרוה בבבל), דאל"כ כל שיעלה קהל גדול מבבל, צריכים בני ארץ ישראל לנהוג כמנהג בבל, כיון שהעולים מבבל מרובים מהם, ואם אח"כ יחזרו בני בבל וירדו כולם או קצתם לבבל, יחזרו בני א"י למנהגם הראשון, ואין לך חוכא ואטלולא גדולה מזו. הלכך משמע, ודאי שאפילו הבאים קהל גדול ביחד בטלים הם לגבי הראשונים הדרים בעיר, אע"פ שהם מועטים, וכ"ש בנדון שלפנינו, שמלבד הספרדים היו מרובים על האשכנזים מתחלה, וא"כ הווי להו כולהו כספרדים, וגם עוד היום הספרדים מרובים הם מהאשכנזים, שדבר פשוט הוא שצריך לנהוג כמנהג הספרדים ואין לשנות כמו שהוכחתי.

ומ"מ מכל מה שכתבתי לעיל נתבאר דפשיטא מביעתא בכותחא, שהאשכנזים הדרים בפליבנ"א, מותרים לאכול מבדיקת הספרדים, ולא עוד אלא שאם באו להחמיר על עצמם, אינם רשאים מפני הלעז, ומפני המחלוקת כי גדול השלום שעליו העולם עומד, הנראה לע"ד כתבתי, אני הוא המדבר הצעיר העלוב, יוסף בכמה"ר אפרים קארו זלה"ה, עכ"ל.

נמצאת למד בדברי מרן למסקנא:

א', עיר חדשה שהגיעו אליה מספר קהילות יהודים, הולכים אחרי הקהילה הגדולה שביניהם, ונוהגים כולם כמו שנוהגת הקהילה הגדולה, משום לא תתגודדו, וכדברי הגמ' בפרק השוכר את הפועלים, וכהבנת הנמוקי יוסף בשם הרשב"א והראב"ד.

ב', עיר ישנה שקיימת כבר, אפילו יבואו אליה קבוצה מרובה ממנה פי כמה וכמה בפעם אחת, כולם טפלים אליה וצריכים לנהוג כמותה משום לא תתגודדו, כדברי הגהות אשרי בשם אור זרוע.

ואם כן יש להקשות, איך מרן בסימן ל"ב פסק להיפך, שקהילה החדשה יכולה להישאר כמנהגה הקודם, וזה כשני בתי דין בעיר, וכל קהל וקהל כעיר בפני עצמו, שאין בני קהל אחד כופים לבני קהל אחר ואין בזה משום לא תתגודדו.

וצריך לחלק ולהבדיל בין שתי המקרים, מה שמדובר בסימן רי"ב, אע"פ שבאו אנשים מרובים לעיר יותר מאנשי העיר, אבל כיון שלא הנהיגו קהילה לעצמם בנפרד כגון בית כנסת עם תפלות בציבור ומורה צדק וכו', אלא נתערבו עם אנשי העיר, טפלים הם לאנשי העיר, משא"כ בסימן ל"ב מדובר שהקהילה החדשה מתנהגת בפני עצמה, וכמו שמצוי בקהילות גדולות שנמצאים בהם כמה קהילות שכל אחת מתנהגת כפי מנהג אבותיה מדור דור בזה אין משום לא תתגודדו. ועיין

ברד"ך (בית י"ג-י"ד), שכתב במפורש כל קהילה שיש לה בית הכנסת נוהגת לעצמה כמנהג מקומה.

וכן הוא בשו"ת מהר"י בן לב (ח"ג סימן י"ד), שדן בענין קהילות שגורשו מספרד ועברו לגור בתורכיה, ושם כבר שנים קודם לכן היו קהילות אשכנזים שגורשו מצרפת ואנגליה, וקהל האשכנזים היו נוהגים שני מנהגים שלא כמנהג כל הקהילות הספרדיות, אחד בבדיקת הריאה שהאשכנזים החמירו, והשני קרום החזק שבשוורים שהספרדים נהגו בו דין חלב, ואחרי כמה שנים רצו הספרדים לנהוג כמנהגם. והביא את דברי הרד"ך, שדן גם במקרה כזה, במגורשי ספרד שהגיעו לשאלוניקי שביוון, ולפניהם הגיעו קהל אשכנזים מצרפת ואנגליה, ופסק להם שכל קהילה וקהילה נחשבת כב"ד בפני עצמו, ואין בזה משום לא תתגודדו אפילו בעיר אחת. אלא שעלה ונסתפק בהתחלה המהר"י בן לב, שלכאורה כיון שקהל האשכנזים באו ראשונים הספרדים צריכים להיות טפלים להם וכדברי הפוסקים, אבל במסקנא פסק שלא דומה נדון דידן לההיא דפרק קמא דחולין, דהתם מיירי ביחיד או יחידים שעקרו דירתם מאותו המקום שהיו נוהגים בו חומרא, וקבעו דירתם במקום שנהגו בו קולא, אבל בנדון דידן שבאנו גרושים מארצות אדום עם רוב קהילות, בכגון האי לא אמרינן קמא קמא בטיל, דמרוכים ומרובים היו הבאים בכל פעם ופעם, וידוע היה שבכל יום ויום היו עתידים לבוא, ואם כן הם חייבים לקיים מה שנהגו אבותיהם לחומרא.

וכן תראה במהרשד"ם (סימן מ', מ"ב וקל"ג) שכתב בענין זה כדברי הרד"ך, ובהמשך כתב ואם היו באים מגורשי ספרד קהל והיה להם בית כנסת לא היו טפלים לקהילה השניה, ובגלל שבאו אחד אחד וכבר נהגו בזה כהאשכנזים כמה שנים, ורק אח"כ באו עוד הרבה ממגורשי ספרד, לכן אפשר לסמוך על ידי שיעשו התרה ויחזרו למנהגם.

וכיו"ב בכנה"ג (יו"ד סימן ל"ט הגהב"י אות ר"צ) דן בזה, ומסקנתו כדברי מהר"י בן לב והרשד"ם, והסביר שרק בגלל שבאו אחד אחד, או שניים או שלוש והם יחידים, אינם רשאים לנהוג היתר, אבל אם היו באים קהילה יכלו לנהוג כמנהגם. וכך דעת רבו מהרימ"ט שאם באו קהל אחד בבת אחת אינם טפלים לקהילה הישנה.

וגם בשולחן גבוה (כללי המנהגים אות קנ"ב) נקט כך, וכן בפר"ח (סימן תצ"ו אות י"ט) שדנו בזה, והביאו את דברי מהר"י בן לב והמהרשד"ם, וכתבו שמה שהם כתבו לחלק בבאו מרובים, אינו אלא שנעשו קהל לעצמם ואז הם יכולים לנהוג כמנהגם הקודם, שכל קהל יש לו דין עיר חדשה, ואם לא, טפלים הם לבני העיר אפילו שהם מרובים. ועיין בארץ חיים סתהון (כלל כ"ד) שהביא את האחרונים שהסבירו שזו היתה כונת מהריב"ל ומהרשד"ם.

ועוד נראה לענ"ד לחלק בזה חילוק אמיתי, שכל דברי האבקת רוכל בתשובה רי"ב, וכן המהריב"ל, הרשד"ם, כנה"ג ומהרימ"ט, מדברים סביב השחיטה, שבזה היה מנהג אחיד בהסדרי השחיטה, ולא היה לקהל השני מתחילה בית מטבחים נפרד, ונהגו במשך שנים כהקהילה הישנה בין לקולא ובין לחומרא, ורק עכשיו רוצים לשנות ולעשות כמנהגם הקדום, ועל זה השיב מרן שאי אפשר לשנות ולהחמיר מפני הלעז ומפני המחלוקת (כוונתו שיש פה לעז שהם לא סומכים על השחיטה של הקהילה הישנה שהם בעצמם אכלו ממנה, וזה יגרום למחלוקת בין הקהילות). וכן כתב מהרשד"ם, שכיון שבאו אחד אחד, וכבר נהגו שנים לסמוך לאכול מהשחיטה של הקהילה הישנה, אינם יכולים לשנות. (וכן תראה בשו"ת מהר"ם גלאנטי סימן ר' וכ"ד, שדן בענין גיטין, שמרן מינה אותו לתפקיד זה, ואמר הרב למרן שנוהגים מקדמא דנא כל הדינים בצפת לכתוב בגט בדנפשכי ביד אחת, שלא כדעתו בשו"ע לכתוב בשני יודין. והשיב מרן, הס מלהזכיר אם נהגו כך אין לשנות יעשו כמו שנוהגים שלא להוציא לעז על

הראשונים חלילה. ומסיים מהר"ם גלאנטי, ואנו עושים פה היפך מה שכתב בשו"ע). משא"כ בדברים של הלכות ומנהגים שקשורים לכל אחד בביתו ובקהילתו, כיון שכל קבוצה הם קהל שיש להם בהכ"נ נחשבים קהל לעצמם.

המורם מכל האמור :

כל קהילה חדשה שמתנהגת בפני עצמה ואינה מתערבת עם הקהילה הישנה בענייניה, כמו שמצוי במקומות הגדולים, שנמצאים שם כמה קהילות, שכל קהילה נוהגת כפי מנהג אבותיה מדור דור, נחשבת קהל בפני עצמו וכבית דין בפני עצמו. ואין שיעור לקהילה, אפילו קבוצה קטנה, כיון שיש לה מנין ובית כנסת ומורה צדק. ולכן כל העדות שהגיעו לארץ ישראל קהילות קהילות, כל אחת נוהגת כמנהגה הקדום, ואין בזה משום לא תתגודדו.

ותבט עיני בספר עין יצחק לרה"ג ר' יצחק יוסף שליט"א, שכתב לחלק בדברי האבקת וכול בין סימן ל"ב לסימן רי"ב, שבסימן רי"ב מדובר שכל פעם עלו קבוצות קטנות יחסית לקהילה הקיימת ונתבטלו ברוב, ולכן אפילו אם בסופו של דבר הם יהיו מרובים מהקהילה הישנה, בטלים הם אליה, כיון שקמא קמא בטיל, וצריכים להתנהג כמו הקהילה הישנה המועטת. ואילו בסימן ל"ב מדובר שרבו בפעם אחת קבוצה גדולה במספרם על הקהילה הישנה המועטת, ולכן הקבוצה הגדולה יכולה להישאר במנהגיה, שכל מי שילמד הסוגיא בדין קמא קמא בטיל, יודע שאם ישפכו בבת אחת כמות גדולה יותר ממה שהיה קודם לא בטיל (וכתב שמוכרח להיות כן, שאם לא כך יסתרו דבריו של האבקת וכול מסימן רי"ב לסימן ל"ב). ומכח זה רצה לומר שקהילות שבאו לא"י טפלים הם לבני א"י, כיון שקמא קמא בטיל, כיון שבא"י היו מאות אלפים שנהגו כדעת מרן, ואם יגיעו אפילו מאה אלף מקהילה אחרת, בטלים ברוב, מדין קמא קמא בטיל,

ורק אם היו באים קהילות שמספרם יותר מאנשי א"י, רק אז יכלו להשאיר במנהגם הקדום.

ואחר המחילה, לכאורה איך לא ראה בעינו עין הבודלה, שהאבקה ווכל בסוף סימן רי"ב כתב כדברי הגהות אשרי בשם האור זרוע, שגם אם יבואו מרובים בפעם אחת ויהיו יותר מהקהילה הישנה המועטת, כולם טפלים למועטת, וחזק את דבריו האבקה ווכל מדברי הגמ' עם מעשה דר' זירא שאם יבואו מרובים מבבל, יותר מאנשי א"י יצטרכו גם אנשי א"י לנהוג כמו בני בבל, ואם אח"כ יחזרו בני בבל, כולם או קצתם לבבל, יצטרכו לחזור למנהג אנשי א"י, ואין לך חוכא ואיטלולא גדולה מזו, ע"כ דברי האבקה ווכל.

וא"כ הדרא קושיה לדוכתא, איך בסימן ל"ב פסק מרן שכל קהילה יכולה להשאיר במנהגה, אלא שצריך לישב את דברי האבקה ווכל בסימן ל"ב, על פי מה שכתבו כל להקת האחרונים שהזכרנו לעיל, וכמשמעות האבקה ווכל שם, שכתב וליכא משום לא תתגודדו, דהואיל וכל קהל נוהג כמנהגו הראשון, הוה ליה כשני בתי דין בעיר וכו', וכל קהל וקהל כעיר בפני עצמו שאין בני קהל אחד כופין לבני קהל אחר.

עוד כתב שם, אולם מדברי הפוסקים הקדמונים מבואר, שרק אם באו מתחלה עם ב"ד, מיד עם הגיעם לעיר, אז יכולים לנהוג כמנהגם הקדום. ובהמשך הביא דברי מהרשד"ם ומהר"י בן לב, שכתבו אילו באו קהל בבת אחת ניהא, אבל אם באו מעט, אחד אחד, טפלים למנהג המקום, ובהמשך כתב שמשמע שרק במגורשי ספרד שבאו לקושטנדינא עם רב, ונעשו "מיד" עם בואם לקהלה אחרת ונפרדת, רק אז יכולים להמשיך במנהגם.

ולכאור' קשה על דבריו:

א', איפה מוזכר בקדמונים שצריך ב"ד, הרי לכו"ע מספיק קהל.

ב', איפה כתוב במהריב"ל שצריך להיות "מיד" קהילה נפרדת של עם רב, הרי המהריב"ל כתב וז"ל: דמרובים היו הבאים בכל פעם ופעם, וידוע היה שבכל יום ויום היו עתידים לבוא, ע"כ. משמע שבהתחלה עוד לא היו כמות כזו גדולה להיחשב קהילה נפרדת.

ומה שהביא בשם שו"ת ישמח לב, שכתב שבסימן ל"ב מדובר שכבר היו שם שני קהילות קדומות שכל אחת נהגה כמנהגה מימים ימימה, ורק עתה נתרבו הקהילה שנוהגים כהרא"ש על הקהילה שנוהגת כהרמב"ם, ועל זה כתב מרן שכל אחת מהקהילות תמשיך במנהגה משא"כ בסימן רי"ב. לפי המציאות שהיתה שם לא מדובר כך, אלא שהקהילה הישנה נהגה כהרמב"ם, ואח"כ התווספו אנשים אשכנזים. ששאלה זו שאל רבי זכריה זאכשיל חמיו של מרן שהיה גר בירושלים, ועיין מה שכתבנו למעלה עם המעשה שהיה בירושלים. ועפ"ז מתיישבים עוד קושיות.

סימן ב'

סתם ויש אומרים

כתב הרמ"ע מפאנו* (תשובה סימן צ"ז), על דברי מרן השו"ע (יו"ד סימן נ"ה סעיף א'), שהביא בסתם להתיר ויש אוסרים, וז"ל: דע כי המחבר ההוא רבן של כל בני הגולה, זה דרכו בשו"ע הקבוע להוראה, להביא תחילה דעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת, מייתי לה בשם יש אומרים. אם כן מה שסתם תחילה כדעת הגאונים להתיר, הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו, ולא זכר הסברא השניה אלא לחלוק כבוד לבעליה, שגם הם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כותיהו. אמנם לו שקול ישקלו הגאונים והרב והרמב"ם בעלי הסברא, האחד בכף מאזנים, מכריעים הם כל חכמי עולם, שיחדיו יהיו תמים בכף שניה, מלבד רבים מן הגדולים מסכימים עם הראשונים. ואין ספק שלדעת המתירים ראוי היה להורות בעובדא דידך אבר ועוף מותר, גם ברוך תהיה אם אסרת העוף כולו כי יש לך על מי להישען. ובסוף כתב: ובמקום שרצו להחמיר על עצמן ונהגו בו איסור, אי אתה רשאי להתירו בפניהם, עכ"ל.

נמצאת למד בדברי הרמ"ע, שכל שסתם מרן בתחילה להתיר, הוא פסק גמור ומוחלט, ולא זכר הסברא השניה אלא למקומות שנוהגים כן לאסור שימשיכו במנהגם. ומה שכתב הרמ"ע מפאנו

* רבי מנחם עזריה מפאנו, נולד בשנת ה"ש"ח באיטליה, ונפטר שם בשנת ה"ש"פ, והיה ידידו של מרן הב"י. ומרן שלח לו את הספר כסף משנה שידפיס לו באיטליה.

בתחילה, והיכא דאיכא למיחש מייתי לה בשם יש אומרים, פירושו, והיכן שיש חוששים בדבר והכונה למקומות שנוהגים כהיש אוסרים, אבל לא שמרן חשש לדעתם אלא חשש להביאם.

ועל פי זה יש להסביר את מה שכתב מרן בהקדמתו בבית יוסף, וז"ל: ואם בקצת מקומות נהגו איסור בקצת דברים, אע"פ שאנו נכריע בהיפך, יחזיקו במנהגם, כי כבר קיבלו עליהם דברי החכם האוסר ואסור להם לנהוג היתר, כדאיתא בפרק מקום שנהגו. וכתב על זה בארץ חיים סתהון (בכללים אות ה') בשם מהר"מ גלאנטי שהיה זקן תלמידי מרן השו"ע, שאמר לו מרן, שגם במקומות שנהגו היתר ימשיכו במנהגם ויש להם על מי שיסמוכו, ע"כ. ואם כן יש להקשות לפי דברי הרמ"ע מפאנו, שאומר שמרן מביא את דעת היש אומרים, זה למקומות שנוהגים כך שימשיכו במנהגם, ולא שחושש לדעתם, הרי כבר כתב את זה מרן בהקדמה. ואם כן מדוע דוקא במקומות אלו מרן חולק להם כבוד ומביא את דעתם. אבל לפי המשך דברי הרמ"ע מפאנו הכל מיושב, כשפוסק מרן בשו"ע בסתם להתיר או לאסור, ולא מזכיר דעת האוסרים או המתירים, סמך על מה שכתב בהקדמתו שאם בקצת מקומות נוהגים בהיפך יעשו כמנהגם, ולא טרח להביא המנהגים כיון שזה קצת מקומות, מה שאין כן בדבר שבהרבה מקומות נהגו כך, וכן בעלי הסברא החולקת הם גדולים ורבים, אע"פ שפסק בשו"ע בסתם בהיפך, טרח להביא דעת החולקים בלשון יש אומרים. וכדברי הרמ"ע מפאנו, שכתב לחלוק כבוד לבעלה שגם הם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג כמותם. וכן תראה באו"ח סימן של"ז סעיף ב' שכתב הב"י, ולענין הלכה, כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לאסור הכי נקטינן, אלא אם כן במקום שפשט המנהג להתיר, כיון שדבר זה דרבנן, ויש להם גדולים על מי שיסמוכו, אין מוחים בידם, ובשו"ע העלה הלכה זו בסתם לאסור ויש מתירים. ואם כן צריך להסביר שדעת

מרן לאסור, ומה שהביא את המתירים כוונתו כמו שכתב בב"י למקומות שנוהגים להתיר.

וכן תראה שהבין החלקת מחוקק בדברי הרמ"ע מפאנו בתשובה הנזכרת, שכתב (אבן העזר סי' א' ס"ק י"א), אמר המגיה והכותב בנו של המחבר, להיות כי מה שארשום כאן היא נפקותא גדולה בכל ספרי השו"ע של הב"י, מה שהוא נוגע לפסק הלכה ולדינא וכו'. וכתב את דברי הרמ"ע, ואח"כ כתב החלקת מחוקק, ואתה המעיין תבין שאיפה שהביא מרן סתם וי"א, אין הדבר כמסופק אצלו בין הסברות, רק דעתו לפסוק כסברא ראשונה, והיש אומרים מביא רק לחלוק כבוד לבעל הסברא ההיא, ואתה דע לך, ע"כ.

כתב הכנסת הגדולה* (בכללים בדרכי הפוסקים אות ס"ב) וז"ל: פוסק שמביא סברא אחת בסתם והסברא האחרת בלשון י"א, דעתו לפסוק כאותה הכרח שכתב בסתם. מהרי"ק שורש ל"ח. וכן מתבאר מדברי הר"ש הלוי ז"ל בתשובותיו לחו"מ סימן ל', וכן כתב מורי הרב ז"ל (כוונתו להרב יוסף טראני), ח"ב או"ח סימן א'.

וכן תראה עוד בשיירי כנסת הגדולה (בכללים בדרכי הפוסקים אות ט"ז): שהוסיף שכן כתב הרמ"ע מפאנו סימן צ"ז, ועיין בש"ך יו"ד סימן רמ"ב, ואין נראה כן מדברי הב"ח יו"ד סימן כ"א. ובהמשך כתב דכשיש הוכחה בפוסק שדעתו לפסוק כיש אומרים, אין כלל זה אמור, עכ"ל.

* חיברו ר' חיים ב"ר ישראל בנבנשת, נולד בשנת שס"ג בקושטא שבתורכיה ונפטר בשנת תל"ג. ועליו אמרו עד שלא שקעה שמשו של מרן הב"י זרחה שמשו של רבינו חיים. וכתב החיד"א בשם הגדולים, מערכת גדולים ערך ח', הרב הנזכר מאיר עיני הגולה בספריו ובלעדו לא ירים איש מורה הוראה, בשום הוראה עד שילך ויראה בספרי הכנה"ג.

ועוד, בשיירי כנסת הגדולה (או"ח סימן שמ"ה הגהות הב"י אות ג'), כתב על דברי השו"ע שהביא הנידון בסתם ויש אומרים, כלל מסור בידינו שהסברא העיקרית כותבה בסתם.

וכן כתב ביו"ד (סימן נ"ה הגהות הב"י אות מ"ז) על דברי הב"י שכתב, ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעה אחת, וגם ריב"א והרמב"ן סוברים כמותם הכי נקטינן להקל. וז"ל: גם הרמ"ע מפאנו בשו"ת סימן צ"ז כתב כדברי רבינו המחבר וכו', ובסיום כתב, ורבינו המחבר בספר הקצר ראה לחוש לחומרא לפחות במקום שנהגו להחמיר, והביא שתי הסברות ולא הכריע. וכן כתב הרמ"ע מפאנו בסימן הנזכר, דבמקום שנהגו להחמיר על עצמן אי אתה רשאי להתירו בפניהם. ומנהג פה איזמיר לאסור כדעת רש"י וכו', ומיהו כשיש ספק אחר או הפסד הרבה מאוד, אני סומך על פסק רבינו המחבר, עכ"ל.

נמצאת למד שגם הכנה"ג לומד בדברי הרמ"ע מפאנו, שסתם ויש אומרים הלכה כסתם, וזה פסק השו"ע, ורק במקום שנוהגים להחמיר ימשיכו במנהגם, ולכן גם בנידון ביו"ד סימן נ"ה, כתב שרק מצד המנהג הוא אוסר שכן נוהגים באיזמיר, וכמו שכתב הרמ"ע מפאנו בסיום דבריו, שבמקום שרצו להחמיר על עצמן ונהגו בו איסור, אי אתה רשאי להתירו בפניהם. וכיון שהרמ"ע מפאנו היה בארצות שנהגו כהרא"ש, לכן נהג להחמיר שלא כהשו"ע.

בירור דעת הכנה"ג בסתם ויש מתירים

כתב מרן (יו"ד סימן ק"ג סעיף ה'), אם בישל בקדירה של איסור שאינה בת יומה התבשיל מותר, דהוי נותן טעם לפגם, והוא שתהיה מודחת, שלא יהיה שומן על פניה, שאם לא הדיחה אוסר, והרי היא כחתיכת איסור שלא נפגמה, ויש מתירין אפילו בישל בה קודם שהדיחה. וכתב הכנה"ג (הגהות ב"י אות כ"ט) כיון שמקובל בידינו

שסתם ויש הלכה כסתם, והיא העיקרית, לכן נקטינן כהרשב"א לאסור, וכן כתבו הלבוש והט"ז. גם הרב בספר הקצר בסימן קכ"ב לא כתב אלא סברת הרשב"א, ע"כ דברי הכנה"ג. ושם כתב מרן בלשון יש מי שאוסר, שלא כהטור שאסר לגמרי, כיון שבמקום אחר סמך על דעת המתירים. (ועיינן מה שכתבנו בכלל "יש מי שאומר").

ובאמת תראה, שרק במקום שמרן גילה דעתו בפירוש לסמוך על היש מתירים, אז אומרים שסמך על המתירים, ולא בכל סתם ויש מתירים, שבסימן ק"ח סעיף ג' כתב בשו"ע, אם יש שמנונית של איסור על המרדה, אם אינה בת יומא מותר להשתמש בה, כיון שאי אפשר בענין אחר. והביא דבר זה בב"י (סוף סימן צ"ז) בשם התוספות (ע"ז טו:), ששם מדובר בנחתום גוי, שפעמים שופך דבר איסור. וכתבו התוספות, ולא גזרו אינה בת יומא אטו בת יומא, ואפילו לכתחילה מותר, כיון שאי אפשר, שהרי הגוי לא ישמע לנו לעשות מרדה חדשה בכל פעם ופעם שישפוך עליה איסור. וא"כ רואים שהתיר בשעת הדחק מיוחדת כדעת הרמב"ם.

וכן תראה עוד בכנה"ג (יו"ד סימן קי"ח ס"א הגהות ב"י אות ט') בדברי מרן, בדין דבר מאכל הנשלח ע"י גוי, שכתב סתם ויש מתירים. והביא הכנה"ג את דברי המשאת בנימין, שסובר שלכך כתב מרן את היש מתירים, לומר שיש להקל בהפסד מרובה. וכתב עליו הכנה"ג, ולא מצאתי טעם לדברים אלו, שאם כן גם בסימן ק"ל היה לו למרן לכתוב שתי הסברות, (כוונתו שאם מרן מביא את היש מתירים לענין פסק הדין להקל בהפסד מרובה, ולא רק לחלוק כבוד, מדוע לא הביאם בסימן ק"ל, שנדע שפסק הדין להקל בהפסד מרובה. מה שאין כן לדעת בעלי הכללים שדעת היש אומרים זה כדי לחלוק כבוד, אם כן כיון שחלק להם כבוד בסימן קי"ח לא צריך לחזור על זה בסימן ק"ל כיון שאינו לפסק הדין). ועוד, שבב"י פסק להחמיר בכל אופן, ולא כתב שיש להקל בהפסד מרובה כסברא זו. ובסוף כתב, ואפשר לקיים

דברי המשאת בנימין, דוקא בסימן קי"ח, ששם כתב מרן את שתי הסברות לסמוך להקל בהפסד מרובה, אבל בסימן ק"ל שמדובר ביין נסך, שחמור יותר פסק מרן לאסור בכל אופן, ואין לסמוך להקל בהפסד מרובה כדעת המשאת בנימין.

אמנם, מלשון הכנה"ג שכתב שאפשר לקיים דברי המשאת בנימין, משמע שהוא עצמו לא סובר שכל שהביא מרן את סברת היש מתירים זה כדי לסמוך בהפסד מרובה, אלא לעולם הלכה כסתם, והיש אומרים זה לחלוק להם כבוד וכדברי הרמ"ע. וכך משמע בשאר מקומות שכתב הכנה"ג על דברי השו"ע בסתם ויש אומרים, ולא חילק בין סתם ויש אוסרים לסתם ויש מתירים. וכך משמע משאר בעלי הכללים, וכך למדו בדברי הרמ"ע מפאנו. עיין מהר"י טראני, שולחן גבוה, אליה זוטא, פרי מגדים, והש"ך בדעת הרמ"ע ועוד.

**בירור בדברי הכנה"ג שכותב על דברי השו"ע בסתם ויש אומרים
שלא הכריע**

כתב רבינו החיד"א (מחזיק ברכה סימן נ"ה סוף אות ד'), ומריש כי הוה חזינא דברי הרב כנה"ג בעניינים אחרים, שכותב על מרן שהביא שתי הסברות ולא הכריע כיוצא בזה, הוה קשיא לי, דהרי סתם כסברא אחת, ומסורת בידנו שדעתו כמו שסתם, וכן הייתי מקשה על איזה אחרונים שכותבים כך כאשר כתבתי בעניותי בכמה ענינים. אבל נראה דלא קשיא מידי, דכל שכתב סברת החולק נמי קרי ליה ולא הכריע, עכ"ל.

וכן תראה ביד מלאכי בכללי השו"ע אות י"ז, שהסביר את זה בטוב טעם, שמה הכונה לא הכריע, שלא הכריע בפירושו לפסוק בהדיא כחד מנייהו, אבל אנחנו על הכללים סומכים, שסתם וי"א הלכה כסתם. וכתב עוד היד מלאכי, ומי לנו גדול מהכנה"ג שהוא בעל כלל

זה, ובכל אופן בהרבה מקומות כתב על סתם ויש בשו"ע שלא הכריע, ולדידי לא קשיא ולא מידי וכמו שכתבתי למעלה. ועוד מצאתי שכתב הכנה"ג (יו"ד סימן ל"ו הגהות הבי"א אות ס"ז), ומה שבספר הקצר הביא שתי הסברות ולא הכריע וכו', מסורת היא בידינו שהסברא שכותב בסתם היא העיקרית כמו שכתבתי בספר הכללים, וכן כתב בעוד כמה מקומות, עי"ש.

נמצאת למד שאותה קושיא שהיתה ליד מלאכי על הכנה"ג, היתה למחזיק ברכה על הכנה"ג, ואותו תירוץ תירצו שניהם. שבאמת מדברי השו"ע לא מוכרע לנו כמי ההלכה ורק מדברי בעלי הכללים שקבלו שמסורת בידינו שמרן בעצמו אמר לעשות כהסתם, לכן הלכה כסתם.

ועיין בשולחן גבוה (כללי השו"ע כלל י"ח וכן ביו"ד סימן נ"ה ס"ק ב'), שהקשה קושיא זו על הכנה"ג והשאירו בצ"ע, אבל לפי מה שתירצו החיד"א והיד מלאכי הכל מיושב.

אמנם, מה שכתב שם היד מלאכי שגם הש"ך והב"ח מסכימים לכלל זה, וציין כמה מקומות בש"ך, וכן בהמשך כתב לישב דברי הב"ח במה שכתב על דברי השו"ע שלא הכריע כמו שישב את הכנה"ג. לפי מה שכתבנו בדעת הש"ך והב"ח אינו כך, שהם בכלל לא קיבלו כללים אלו, ולא הלכו על פיהם, ולא כתבו בשום מקום שדעת השו"ע בסתם ויש הלכה כסתם, אלא שכתבו הש"ך והב"ח שדעת הסתם נראה עיקר בעיניו, וכיון שהשו"ע לא הכריע ולא פסק כמי ההלכה, לדעתם זה נחשב ספיקא דדינא, ולכן באיסור והיתר נקטו לסמוך בהפסד מרובה על דעת היש מתירים, כל אחד לשיטתו בהבנת הרמ"א בדעת הרשב"א. (עיין מה שכתבנו בבירור דברי הש"ך והב"ח, ואת הנפקא מינה בין אם זה כלל להלכה, או שזה רק דברים היוצאים מהשו"ע והב"י).

ועיין שולחן גבוה (כללי השו"ע כלל ט"ז) שכתב שסתם ויש הלכה כסתם, והעתיק דברי הכנה"ג בשם האחרונים. וכן ביו"ד (סימן נ"ה ס"ק ה'), ששם כתב מרן סתם ויש אוסרים, כתב השולחן גבוה, שרק מצד המנהג נוהגים בשלוניקי להחמיר כהיש אוסרים, שמצד הדין כמו הסתם במרן כיון שקיבלנו הוראות מרן, ולכן כשיש עוד ספק נקטינן כפסק מרן.

ובפרי מגדים (כללי איסור והיתר), כתב שכל מקום שמרן או הרמ"א מביאים סתם וי"א הסתם עיקר. הש"ך בשם הרמ"ע מפאנו. וכן הב"ח כתב בקונטרס אחרון, וביו"ד (סימן ט' במש"ז) כתב על מ"ש מרן סתם ויש מתירים, מזה שהביא דעה ראשונה בסתם הלכתא הוא. וכן בגיליון מהרש"א לרבי שלמה איגר כתב, כשכותב בשו"ע סתם ויש אומרים הכריע כהסתם, בשם הרמ"ע מפאנו. וכן תראה בספר יד מלאכי (כללי השו"ע אות י"ז) שהביא להקת הפוסקים שכותבים כך.

בירור דעת הב"ח בסתם ויש

וכן הוא בקונטרס אחרון להב"ח סוף יו"ד, שבסופו כתב, פסק בהנהגות הוראה באיסור והיתר, והביא את דברי הרמ"א (חומ"מ סימן כ"ה סעיף ב') שכתב שכל מקום שיש ספק בדין בהוראת איסור והיתר, בדבר דאורייתא הולכים לחומרא ובדבר דרבנן הולכים אחר המיקל, ודוקא אם החולקים שוים, אבל אין סומכים על קטן נגד גדול ממנו בחכמה ובמנין אלא בשעת הדחק ובהפסד מרובה, וכן אם היה יחיד נגד רבים הולכים אחרי רבים בכל מקום, והוציא דבריו מתשובת הרשב"א, סימן רנ"ג, ע"כ. ובהמשך כתב הב"ח, וז"ל: עוד יש מקום עיון בשו"ע במקומות שלא הכריע הרב בית יוסף לפסוק כדעת אחד מהפוסקים, ולפעמים כותב בתחילה בסתם לאיסור ואח"כ אומר ויש מי שמתיר, או ויש חולקים, ולפעמים כותב בהיפך, בתחילה בסתם להיתר ואח"כ יש מי שאוסר, השתא לא איתמר הלכה לא כמר ולא

כמר, ומכל מקום הדבר מבואר שמה שכתב הרב בתחילה בסתם, הוא העיקר לדעת הרב, לפי שהוא דעת רוב הפוסקים, ומה שכתב אח"כ ויש מי שחולק, הוא כטפל לגבי העיקר, מפני שהוא דעת יחיד או מקצת פוסקים. אי נמי אפילו יחיד כנגד יחיד או רבים כנגד רבים, אלא דהרב תופס דעת אחד מהם בחזקה, שהוא קטן כנגד גדול הימנו בחכמה ובמנין, לכך כתב דעת הגדול בסתם ודעת הקטן בלשון ויש מי שחולק, לפי שהוא כטפל לגבי העיקר, וכו'. ועוד נראה, דלדברי הכל כשכותב בשו"ע בתחילה בסתם ואח"כ כותב שיש מי שחולק, אין ספק דהוי כטפל לגבי עיקר וכדמוכח מספרו הארוך, וצריכים אנו למודעי היאך יש לנהוג בהוראה זו. ונראה מתוך מה שכתבתי על שם תשובת הרשב"א, ועל פי פירושינו, דכך הוא ההוראה, דכשכותב הרב דברי האחד בסתם שהוא העיקר, לפי שהיא דעת רבים כנגד יחיד או יחידים, עבדינן לכתחילה עובדא כדעת המתיר או כדעת האוסר, שכתב בסתם, בין באיסורא דאורייתא בין באיסורא דרבנן, אלא דאי עביד עובדא להקל כדברי היחיד וליכא הפסד מרובה, מהדרינן עובדא. אבל בדאיכא הפסד מרובה לא מהדרינן עובדא, כיון דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר, ואפילו באיסורא דאורייתא. והוא הדין כיוצא בזה, כגון לעני בהפסד מועט או לעשיר לכבוד שבת ויום טוב, אפילו בהפסד מועט, וכגון שאי אפשר להכין אחר. אבל אם כשכותב הרב תחילה בסתם, הוא לפי שתופס אותו בחזקת שהוא גדול מזה שחולק עליו, התם ודאי אי עביד לחומרא כיש מי שחולק, לא מהדרינן עובדא, דאע"ג דזה שכנגדו הוא בחזקה שהוא רב מובהק וגדול בדורו טובא, מכל מקום כיון דלא ברירא לן בודאי דהוה גדול מזה בחכמה ובמנין, לא מהדרינן עובדא מתומרא לקולא, כיון דלא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר. אבל אי עביד לקולא כדברי החולק שהוא בחזקת קטן כנגד האוסר, מהדרינן עובדא אפילו בדאיכא הפסד מרובה, אלא אם כן דאיכא תרתי, איסור דרבנן והפסד מרובה כנ"ל, עכ"ל.

נמצאת למד בדעת הב"ח, שכל שכתב מרן סתם ויש אומרים לא הכריע, כיון שלא אמר כמי הלכה, מכל מקום מבואר שהדעה שכתב השו"ע בסתם היא העיקר, וכמו שמשמע מחיבורו הב"י, אם בגלל שזה דעת רוב הפוסקים או שדעה זו של גדול בחכמה ובמנין, אלא שכתב הב"ח כשדעת היש אומרים בשו"ע לקולא, כיון שזה ספיקא דדינא, יש לחלק איך לנהוג, בין אם זה יחיד כנגד רבים לבין אם זה קטן כנגד גדול, כפי שלמד בהבנת הרמ"א בדברי ברשב"א בענין ספיקא דדינא באיסור והיתר. אבל בסתם ויש אוסרים, אם עשה כדעת האוסרים לעולם לא מהדרינן עובדא. וא"כ לפי דבריו כל שכן שאין מקום להחמיר כדעת היש אוסרים.

אמנם הדבר ברור שיש לחלק בין דברי הב"ח לשאר בעלי הכללים:

א', שלדעת בעלי הכללים, כל מקום שכותב מרן סתם ויש אומרים הלכה כסתם, כיון שזה כלל מסור בידנו, שדעת מרן לפסוק כהסתם לגמרי, ואילו היש אומרים זה רק לחלוק כבוד וכדברי הרמ"ע מפאנו, ולכן אפילו במקום שאין דברי השו"ע בסתם מתאימים לדבריו שהכריע בב"י הולכים אחרי הסתם שבשו"ע, שאותו כתב אחרי הב"י, ותולים לומר שמרן חזר בו וכדברי החיד"א. מה שאין כן לדעת הב"ח אין זה בתור כלל, אלא הוציא דבר זה דרך לימודו, ולכן יש להסתפק לדעתו במקום שזה סותר את הב"י, האם הולכים אחרי דבריו שבב"י או כדבריו שבשו"ע.

ב', לדעת בעלי הכללים משמע כשכתב מרן בסתם לאסור ויש מתירים, כיון שדעת המתירים זה רק לחלוק כבוד, אם כן גם בהפסד מרובה אין לסמוך על המתירים, אבל דעת הב"ח, כיון שמרן לא הכריע במפורש כאחד מהם, לכן בהפסד מרובה יש להקל כיון שזה ספיקא דדינא, (ולא שזו דעת מרן). אלא שצריך להבין לדעתו כשמרן כותב סתם ויש

אוסרים, למה הביא את דעת האוסרים, הרי אפילו כשכותב סתם ויש מתירים נקט להקל בהפסד מרובה.

ובאמת בהרבה מקומות כותב הב"ח על דברי השו"ע, כשכותב סתם ויש אומרים, שהשו"ע לא הכריע. וכן ראיתי שכתב הב"י (יו"ד סימן פ"א סעיף ו'), ולענין הלכה, כיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים להתיר הכי נקטינן, וכן נהגו, וחזר על זה הב"י (סימן פ"ז סעיף ט') באותו לשון, ובשו"ע פסק כדבריהם בסתם, ואח"כ כתב ויש אוסרים, גם בסימן פ"א וגם בסימן פ"ז, וכתב הב"ח בסימן פ"א, שהב"י פסק כדברי הרי"ף והרמב"ם וכתב שכך נהגו, מיהו בשו"ע כתב ויש אוסרים וכו' (בלשון תמיהה). אם כן רואים שלא היה ברור לב"ח לשון זו של השו"ע כשמביא יש אומרים, והסתפק האם מרן חושש לדעת היש אומרים, או שרק מביא שיש סוברים כך ולא שחושש לדעתם. אבל לדעת בעלי הכללים הדבר ברור שמה שכתב מרן שם בסתם להתיר, הוא פסק גמור ומוחלט, ומה שהביא את היש אוסרים זה לחלוק כבוד.

בירור דעת הש"ך בסתם ויש

כתב הש"ך (פלפול בהנהגת הוראות באיסור והיתר, יו"ד ס"ס רמ"ב) על דברי הב"ח בפסק איסור והיתר, בדעת הרמ"א ברשב"א בענין ספיקא דדינא, שכתב הב"ח כשמביא בשו"ע סתם ויש אוסרים או סתם ויש מתירים, אע"פ שלא פסק הלכה לא כזה ולא כזה, נראה שהעיקר בעיניו כהסתם. ובסתם ויש מתירים דעת הב"ח כיון שזה ספיקא דדינא, אם היש מתירים זה יחיד כנגד רבים, סומכים על היחיד בהפסד מרובה. שואל הש"ך, וצ"ע דמה שכתב ביחיד נגד רבים, סומכים על היחיד בהפסד מרובה, כבר נתבאר דזה אינו אלא באיסורא דרבנן, ולא באיסורא דאורייתא, עי"ש. ובהמשך כתב על דברי הב"ח, וז"ל: ומה שכתב דאי עביד עובדא וכו', שנראה מדבריו דוקא בדיעבד עובדא, אבל לכתחילה לא, אפילו בהפסד מרובה, וכ"כ עוד שם בביאור,

דאפילו באיסורא דרבנן אין לעשות כן לכתחילה, ולא משמע כן בתשובת הרשב"א, וכן נראה מדברי הרב, דאפילו לכתחילה סומכים בהפסד מרובה, מיהו היינו באיסור דרבנן וכמו שכתבתי למעלה. ומשמע דדוקא להקל סומכים בהפסד מרובה על היחיד או על הקטן, אבל לא להחמיר, דהיינו אפילו עביד כדברי היחיד או הקטן לחומרא מהדרינן עובדא, בין באיסור דאורייתא בין באיסור דרבנן, כיון דלא עביד כהלכתא. והא דמותר בהפסד מרובה, היינו משום דלא העמידו דבריהם במקום ממון, והא אמרו במקום הפסד מרובה לסמוך על היחיד לאוקמא אדין תורה.

וכי תימא, א"כ למה כתב המחבר או שאר פוסקים בכמה מקומות אפילו באיסור דאורייתא דעת היחיד החולק, משום שמצינו בכמה ארצות ומקומות מחולקים בדינים, ונהרא נהרא ופשטיה, לכך כתבו דברי יחיד, כי אולי יש מקום או מדינה שמורים כן, שיש להם על מה שיסמכו. וכ"כ בתשובת מנחם עזריה (ריש סימן צ"ז), וז"ל: דע כי המחבר ההוא רבן של בני הגולה, זה דרכו בשו"ע הקבוע להוראה, להביא תחילה דעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם י"א, אם כן מה שסתם תחילה (ביו"ד סימן נ"ה סעיף א') כדעת הגאונים להתיר, הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו, ולא זכר הסברא השניה אלא לחלוק כבוד לבעליה, שגם הם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כותיהו (כמ"ש הרב שם שכן עיקר וכן נוהגים ע"ש), עכ"ל. ועיין שם שהביא עוד כמה תירוצים למה מרן הביא את היש אומרים.

ולאחר מכן כתב הש"ך (קיצור הנהגת איסור והיתר אות ה') וז"ל: זה שתמצא בכמה מקומות בדברי המחבר והרב או שאר אחרונים שמביאים בתחילה סברא אחת בסתם, ואחר כך יש מי שמתיר, או יש שאוסר או יש מתירים, או יש אוסרים, או יש מי שחולק, או יש חולקים, הוא מפני שנראה להם עיקר כהסברא שכתבו

בסתם, והסברא האחרת היא טפילה בעיניהם. ועל כן צריך עיון וישוב הדעת מפני מה היא טפילה, אם מפני שהוא כקטן נגד גדול, או תלמיד נגד הרב, או יחיד במקום רבים ועל הדרכים שאמרנו. ואם הוא דבר דרבנן יש לסמוך על הטפילה להתיר בשעת הדחק, ואם היא טפילה מחמת שהיה בעיניהם בחזקת קטן נגד גדול, כיון שאינו בכירור קטן נגד גדול לא מהדרינן עובדא אם עשה להחמיר באיסור דרבנן, ואם הוא איסור תורה, אין להורות כסברא הטפילה, לא להחמיר ולא להקל אפילו בשעת הדחק, ויש לבעל נפש להחמיר לעצמו באיסור תורה.

נמצאת למד לדעת הש"ך:

א'. שמודה הש"ך לדברי הב"ח, שכל שכתב מרן סתם ויש אומרים לא הכריע, שהרי לא אמר כמי ההלכה, אלא שנראה שהעיקר בעיניו כדעת הסתם, ולכן כשכותב השו"ע סתם ויש אוסרים, העיקר כהסתם, ורק אם עשה כהיש אומרים המחמיר, לא מהדרינן עובדא, אבל בודאי שאין מקום לחשוש לדעת היש אוסרים, רק שהש"ך לדעתו כותב שבעל נפש יחמיר לעצמו בדאורייתא. וכשכותב בשו"ע סתם ויש מתירים, נראה שהעיקר בעיניו כהסתם, וכיון שזה ספיקא דדינא, כיון שמרן לא הכריע בפירוש כמו מי ההלכה, בדבר דרבנן אפשר לסמוך על המתירים בהפסד מרובה או בשעת הדחק, או לכבוד שבת ויו"ט, כהבנתו בדברי הרמ"א ברשב"א, אבל בדבר דאורייתא אין לסמוך על היש מתירים אפילו בהפסד מרובה.

ב'. שגם הוא למד שדעת הרמ"ע מפאנו כשמרן מביא סתם ויש אומרים הלכה כהסתם, וזה פסק גמור ומוחלט לדעת השו"ע, ולא הביא את סברת היש אומרים אלא לחלוק כבוד לבעלה למקומות שנוהגים שימשיכו במנהגם, ולא שחשש להם לפסק הדין. אלא שהש"ך עצמו לא סבר כך, כיון שלדעתו מרן לא הכריע, שהרי לא אמר כמי ההלכה, והביא את דברי הרמ"ע רק בתור תירוץ מתוך כמה תירוצים שכתב,

לבאר למה מרן הביא סברת היש אומרים בדבר דאורייתא, כיון שלדעתו בדבר דאורייתא אין להקל או להחמיר כדעת היש אומרים, עי"ש.

אמנם הדבר ברור שיש לחלק בין דברי הש"ך לשאר בעלי הכללים:

א', לדעת בעלי הכללים, זה כלל מסור בידנו שדעת מרן לפסוק להלכה כהסתם לגמרי, ואילו היש אומרים זה רק לחלוק כבוד, וכדברי הרמ"ע מפאנו, ולכן במקום שאין דברי השו"ע בסתם מתאימים לדבריו שהכריע בב"י, הולכים אחרי הסתם שבשו"ע שאותו כתב אחרי הב"י, ותולים לומר שמרן חזר בו (וכדברי החיד"א שהאריך לישב מקומות אלו), וכל שכן במקום שהכרעת הב"י מתאימה למה שפסק בשו"ע בסתם, וכן במקום שלא הכריע בב"י, ורק הביא את הדעות החלוקות, ופסק בשו"ע כאחד הדעות בסתם, דבר פשוט הוא שדעת מרן לפסוק כהסתם. מה שאין כן לדעת הש"ך אין זה כלל להלכה, אלא הוציא דבר זה דרך לימודו במרן, ולכן לדעתו כשהסתם בשו"ע סותר את הפסק שבב"י הולכים אחרי דבריו שפסק בב"י, כיון ששם הכריע.

ב', לדעת בעלי הכללים כשכתב מרן בסתם לאסור ויש מתירים, כיון שדעת המתירים זה רק לחלוק כבוד, אם כן גם בהפסד מרובה אין לסמוך על המתירים, אבל דעת הש"ך שזה ספיקא דדינא, כיון שמרן לא הכריע במפורש כאחד מהם, ולכן בהפסד מרובה יש להקל בדבר דרבנן, (ולא שזו דעת מרן). אלא שצריך להבין לדעתו כשמרן כותב סתם ויש אוסרים בדבר דרבנן, למה הביא את דעת האוסרים, הרי אפילו כשכותב סתם ויש מתירים נקט להקל בהפסד מרובה.

על פי דברים אלו שהסברנו בדעת הש"ך, תראה שלפעמים משמע מלשון הש"ך שהסתפק והתקשה בדברי השו"ע, כשכותב בלשון של סתם ויש אומרים.

סתם ויש בדין מליחה בלא הדחה

דרך משל, כתב בש"ע (יו"ד סימן ס"ט ס"ב), אם מלח ולא הדיח תחילה, ידיחנו וימלחנו שנית ויש אוסרים. וכתב הש"ך (ס"ק י"ב) שבב"י כתב, ולענין הלכה בהפסד מרובה או בערב שבת, כדאי לסמוך על המקלים. ונראה שדעת הב"י לסמוך עליהם בהפסד מרובה אם הדיחו ומלחו שנית דוקא, וכן משמע מדבריו כאן בשו"ע וכו', עכ"ל. והנה יש להקשות איך כתב הש"ך שכן משמע מדברי השו"ע, הרי השו"ע כתב בסתם להתיר, אלא שדעת הש"ך שאין זה כלל להלכה, (שהרי בזה הסכים לב"ח שמרן לא הכריע ולא אמר כמי ההלכה וזה ספיקא דדינא), אלא שמשמע שעיקר בעיני השו"ע כהסתם, ולכן כשקשה מפסק הב"י לסתם שבשו"ע, נקט הש"ך כפסק הב"י, והבין שלכך הביא השו"ע את היש אוסרים, מפני שחשש ליש אוסרים (וכך לדעתו מתיישבת הסתירה מהב"י לשו"ע). מה שאין כן לפי בעלי הכללים, הם סוברים שכלל מסור בידינו שהלכה כסתם, ולכן מוכרחים אנו לומר שמרן חזר בו ממה שפסק בב"י (כמו שכתבו הפמ"ג והחיד"א).

סתם ויש בדין חליטה

וכן תראה עוד שם (סי"ט), כתב מרן, אחר שנמלח הבשר והודח, מותר ליתנו אפילו במים שאינם רותחין, ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין, וכתב עליו הש"ך באות ע"ח, ולהכי הביא המחבר סברא זו, דהיכא דאפשר יש לחוש לעשות כן וכמו שכתב בב"י. (ובב"י כתב, ולענין הלכה כיון שכל הני רבוותא חולקים על הרמב"ם כותיהו נקטינן, ומיהו היכא שאפשר טוב לחוש לדברי הרמב"ם ז"ל). והנה גם זה קשה, איך כתב הש"ך שהשו"ע הביא את הדעה השניה לחשוש איפה שאפשר, והרי כתב בסתם שאין צריך לחלוט. אלא שדעת הש"ך שאין זה כלל בהלכה, אלא שמשמע שעיקר בעיני השו"ע כהסתם ולא

הכריע, אבל במקום שגילה דעתו בב"י להחמיר, תולים שמה שהביא את היש אומרים כדי לחשוש להם. משא"כ לפי בעלי הכללים הסתם שבשו"ע זו ההכרעה, א"כ מרן בכלל לא חשש לדעת היש אומרים, אלא חלק להם כבוד למקומות שנוהגים כן, ולכן אנו אומרים שמרן חזר בו ממה שכתב בב"י.

סתם ויש בדין כשרה שינקה מהטריפה

וכן תראה עוד בדברי מרן (יו"ד סימן פ"א ס"ו) שכתב, כשרה שינקה מן הטריפה, חלב הנמצא בקיבתה מותר, וכל שכן טריפה שינקה מן הכשירה, משום דחלב המכונס בקיבה פירשא בעלמא הוא, ויש אוסרים בחלב צלול, הנמצא בקיבת כשרה שינקה מהטריפה, עכ"ל. וכתב הש"ך (ס"ק י"ד) על דברי מרן שכתב ויש אוסרים, וז"ל: ובב"י פסק כסברא ראשונה וכתב שכן נהגו, עכ"ל. משמע מהש"ך שהיה תמה למה מרן הביא סברת היש אוסרים. ואם נאמר שברור לו הדבר כמו בעלי הכללים, מדוע הש"ך כתב שבב"י הכריע, הרי גם בשו"ע הכריע שהרי סתם כמותם להקל, והיש אוסרים זה למקומות שנוהגים לאסור ולא שחשש מרן לדעתם, אלא נראה שדעת הש"ך שאין זה כלל להלכה, אלא שהבין שהעיקר בעיני השו"ע כהסתם, ולא הכריע כמי ההלכה.

סתם ויש בדין חורפא משויא ליה לשבח

ועוד בדברי מרן בש"ע (יו"ד סימן צ"ו ס"א), שמרן כתב סתם ויש אוסרים, ובהמשך (ס"ג) הביא רק את דעת הסתם המתירים, וכתב הש"ך באות י"ט קשה על המחבר למה פסק בסתם כהמתירים, הרי להיש אוסרים שבסעיף א' אסור וכו', ע"כ. הנה ראית שגם כאן נתקשה בדבר, שהרי אם היה ברור לו כדברי בעלי הכללים, מדוע הקשה על השו"ע מהיש אוסרים שבסעיף א', הרי כלל מסור בידנו

שהלכה כסתם והיש אוסרים, שמביא השו"ע זה רק למקומות שנוהגים לאסור, וא"כ כיון שחלק להם כבוד בסעיף א' לא היה צריך להביאם גם בסעיף ג' כיון שאינם לענין פסק הדין, וכמו שכתבו בעלי הכללים, אלא בודאי כמו שהבאנו שמספקא להש"ך, מדוע מביא מרן סברת היש אוסרים.

סתם ויש בדין דבר מאכל הנשלח ע"י גוי

וכן תראה עוד (יו"ד סימן קי"ח סעיף א') שפסק מרן בסתם לאסור ואח"כ הביא יש מתירים, מקשה הש"ך הרי בסימן ק"ל סעיף א' סתם השו"ע לאסור כסברא הראשונה, והשאר הש"ך בצ"ע. הנה ראית שגם כאן נתקשה הש"ך בדברי השו"ע, שאם פוסק לאסור כמו בסימן ק"ל, למה כתב בסימן קי"ח שיש מתירים, שהרי דעת הש"ך במקום שהשו"ע מביא סתם ויש מתירים לא הכריע השו"ע, אלא שנראה שהעיקר בעיניו זה הסתם, ולכן כיון שזה ספיקא דדינא, כיון שלא פסק כאחד מהם, בדבר דרבנן באיסור והיתר דעת הש"ך שיש להקל בהפסד מרובה. וא"כ בנידון זה היה צריך להקל בהפסד מרובה, ועל זה שואל הש"ך מדוע בסימן ק"ל סתם לאסור לגמרי וא"כ מרן הכריע.

אמנם, לפי בעלי הכללים לא קשים כלל דברי השו"ע, כיון שגם בסימן קי"ח וגם בסימן ק"ל סתם לאסור, ומה שכתב את דעת היש מתירים בסימן קי"ח כדי לחלוק להם כבוד. וכמו שכתב השולחן גבוה (שם אות ט"ו), וז"ל: והש"ך הניח דבר זה בצ"ע ואצלי אין צ"ע כלל כיון שבשתי המקומות פסק לאסור, עי"ש.

ועיין בדברי מרן הראש"ל, הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א, בספר כף החיים (יו"ד ח"ב סי' קי"ח אות י"ז), שהקשה על הש"ך וז"ל: ותימה שהרי הש"ך עצמו לקמן סימן קע"ז ס"ק ל"ח כתב דבסתם וי"א הלכה כסתם. וכ"כ עוד בכמה דוכתי, וע"ע בש"ך כללי הוראות איסור

והיתר שכתב כן, והביא דעת הרמ"ע מפאנו סימן צ"ז שהסברא הראשונה הוא פסק גמור ומוחלט, כיון שסתם כן, ולא הביא דעת הי"א אלא לחלוק כבוד לבעליה, ע"ש.

אמנם, לפי מה שכתבנו בהבנת הש"ך לא קשה כלל:

א', מעולם בכל חלקי השו"ע לא כתב הש"ך שסתם ויש הלכה כסתם, כיון שלא קבל כללים אלו, אלא שכתב, מהשו"ע נראה שהעיקר בעיניו כהסתם.

ב', מה שכתב שהש"ך הביא את דברי הרמ"ע מפאנו בהוראת איסור והיתר, אה"נ שהביאו, אבל לא שהש"ך סובר כמותו, אלא הביא את דבריו מתוך חמש תירוצים לתרץ את שאלתו, למה בדבר דאורייתא מביא מרן את היש אוסרים או את היש מתירים, הרי ממילא צריך לעשות כהסתם, כיון שבדבר דאורייתא לא אומרים בספיקא דדינא לקולא בהפסד מרובה, ואילו בדבר דרבנן דעת הש"ך כשמביא מרן סתם ויש מתירים, כיון שלא הכריע ולא פסק כאחד מהם, הוי ספיקא דדינא, ויש להקל בהפסד מרובה, כדברי הרמ"א (חו"מ סימן כ"ה סעיף ב') בהבנת הרשב"א (סימן רנ"ג) ועיי' מה שכתבנו בהבנת הש"ך.

בירור דעת השתילי זיתים בסתם ויש

וראיתי בשתילי זיתים בכללי השו"ע, שהביא בהקדמה לספרו, וז"ל: כלל מסור בידינו מגדולי האחרונים ז"ל, שפוסק שמביא סברא ראשונה בסתם ואחרת בלשון יש אומרים דעתו כסתם. ומה שכותב דעת היש אומרים ואע"פ שסבירא ליה לפסוק כסתם, הוא מפני כבודם (אליה זוטא סימן תקט"ו ס"ק ד'). וצ"ע, דאם כן יביא סברת כל הפוסקים בשם יש אומרים מפני כבודם. ויש לומר דמה שהביא סברא זו מפני כבודם הוא מפני שראה שיש איזה טעם שלא לדחותה לגמרי, ולפיכך הביאה בשם יש אומרים מפני כבודם, כדי שאם איזה

מי שירצה לסמוך על דבריהם בשעת דוחק או הפסד יסמוך או שיעשה בדיעבד, מה שאין כן בשאר (נראה לי). ומצאתי גם כן להפ"ח ביו"ד סימן ט', על מה שכתב מרן שם אם שחט בסכין מלובנת שחיטתו פסולה ויש מכשירין, וז"ל: דע שמהרש"ל והב"ח פסקו לאסור כסברא ראשונה. ולי נראה לסמוך על המכשירים בהפסד מרובה, וכמשמעות דברי המחבר. ומסיים השתילי זיתים ומזה יש ללמוד לשאר מילי, עכ"ל.

נמצאת למד, שדעת השתילי זיתים שכל שכתב מרן סתם ויש אומרים מסורת בידנו שהלכה כסתם, ולמה הביא את היש מתירים כדי לסמוך עליהם בהפסד מרובה ובשעת הדחק, שאם כדברי האליה זוטא שסובר משום כבודם, בכל סעיף יחלוק כבוד לדעה החולקת.

והנה דברי השתילי זיתים, מיישבים לדעתו את קושיתו על האליה זוטא לגבי סתם ויש מתירים במקרים ששייך בהם הפסד, ומשמע מדבריו שגם בדבר דאורייתא סומכים על היש מתירים בהפסד מרובה כמו הפ"ח, אבל סתם ויש אוסרים לא תירץ לדעתו, למה מרן הביא את היש אוסרים. אמנם לפי מה שהביא בהמשך הכללים גם זה מיושב, שהעתיק את דברי הש"ך בפסק הנהגת איסור והיתר, ששם כתב כשכותב מרן סתם ויש אומרים, נראה שהעיקר בעיניו כהסתם, ואם עשה כדעת היש אומרים לחומרא, לא מהדרין עובדא באיסור דרבנן, ואם הוא איסור תורה אין להורות כסברא הטפלה, לא להחמיר ולא להקל, אפילו בשעת הדחק, ויש לבעל נפש להחמיר לעצמו באיסור תורה. ושואל הש"ך לשיטתו, כיון שבדאורייתא אין להורות לא להחמיר ולא להקל כסברא הטפלה, מדוע הביא אותה מרן בשו"ע. ותירץ הש"ך, משום שמצינו כמה ארצות ומקומות מחולקים בדינים, ונהרא נהרא ופשטיה, לכן כתב סברת הטפלה, כי אולי יש מקום או מדינה שמורים כן שיש להם על מי שיסמכו, והביא ראיה מדברי

הרמ"ע מפאנו, שהיש אוסרים זה למקומות שנוהגים לאסור, וחלק להם מרן כבוד, ואין זה כבוד בעלמא, אלא שגם הם גדולים ורבים ובהרבה מקומות פשט המנהג כמותם, ע"כ. (אמנם הש"ך הביא תירוץ זה מתוך עוד תירוץ, עי"ש).

לפי דברים אלו מיושבת קושיית השתילי זיתים, מדוע מרן הביא את היש אוסרים, למקומות שנוהגים לאסור שימשיכו במנהגם, וכדברי הרמ"ע מפאנו, ולא לענין פסק הדין.

אמנם לפי מה שבארנו מתורצת קושיית השתילי זיתים, בין בסתם ויש אוסרים בין בסתם ויש מתירים, שצריך לפרש דברי האליה זוטא כדברי הרמ"ע מפאנו, שהרי גם הרמ"ע מפאנו כתב לחלוק כבוד לבעליה, אלא שהוסיף שהם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג כמותם. וכן תראה בלשונו של האליה זוטא שכתב שידוע שלא כתב מרן את היש אומרים אלא כדי לחלוק להם כבוד ואין הלכה כמותם, ולכאורה מהיכן ידע, הרי כולם כתבו שסתם ויש הלכה כסתם, ולא אמרו למה כתב מרן את היש אומרים, אלא ודאי שראה את דברי הרמ"ע מפאנו בתשובה צ"ז שהיה ידידו של מרן, ומרן שלח לו את ספר הכסף משנה שידפיס לו באיטליה, וכנראה מרן בעצמו אמר לו דבר זה.

בירור דעת המהרי"ץ בסתם ויש

כתב המהרי"ץ (שו"ת פעולת צדיק ח"ב סימן ע"ב): ידוע מה שכתב הרמ"ע בתשובה סימן צ"ז, וז"ל: דע כי המחבר ההוא רבן של כל בני הגולה, וזה דרכו בשו"ע הקבוע להוראה, להביא תחילה דעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת, מייתי לה בשם יש אומרים, ע"כ. וכ"כ כנה"ג אות ס"ב, וכתב בש"ך ביו"ד סימן רמ"ב, דכלל זה אמור ג"כ בשאר פוסקים, ע"ש. ועל פי זה מה שכתב בספר

אליה זוטא בסימן תס"ו משם הסמ"ע (כוונתו לאליה זוטא אות ב' שהביא בשם הדרושה (סימן תס"ו סוף אות א'), שהרי רבי יהושע ולק כ"ץ, חיבר את הסמ"ע על חו"מ, וגם את הפרישה והדרושה על הטור. אמנם השתילי זיתים בהקדמתו הביא את האליה זוטא (או"ח סימן תקט"ו אות ד' ובסימן שכ"ה אות ו'), וכתב להדיא, שידוע שלא כתב מרן את היש אומרים אלא כדי לחלוק להם כבוד ואין הלכה כמותם). שמה שמביא מרן סברת החולקים היינו כדי לחלוק להם כבוד וכו'. ואחר המחילה אומר כי לא מן השם הוא זה, דלפי דבריו, אם כן בכל מקום היה צריך מרן להזכיר דעת החולקים לחלוק להם כבוד, אלא ודאי שהעיקר הוא כדברי הרמ"ע. וביאור דבריו, שדעת מרן לומר שאפשר לסמוך על אותה סברא בשעת הדוחק שאינה דחוויה כל כך. וכן כתב גם כן בשו"ת הר"י טראני (או"ח ח"ב ס"א). וכן משמע גם בספר פרח שושן (ולא כתב המהרי"ץ מקומו, ומקומו בחלק או"ח כלל ד' סימן א'). אך ודאי מודינא דלעולם העיקר היותר מסכים עליו מרן הוא הסתם, עכ"ל.

הנה יש להבין את דברי המהרי"ץ שפתח בדברי הרמ"ע מפאנו ולא סיים המשך דבריו, שכתב הרמ"ע מפאנו וז"ל, דע כי המחבר ההוא רבן של כל בני הגולה, וזה דרכו בשו"ע הקבוע להוראה להביא תחילה דעת היותר מוסכמת, והיכא דאיכא למיחש לסברא אחרת מייתי לה בשם יש אומרים. אם כן מה שסתם תחלה להתיר הוא פסק גמור ומוחלט לפי סברתו, ולא זכר הסברא השניה אלא לחלוק כבוד לבעליה, שגם הם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כמותם, עכ"ל. אם כן רואים מפורש בדברי הרמ"ע מפאנו, שכל שכתב מרן בשו"ע בסתם להתיר והביא יש אוסרים, הלכה כסתם להתיר. ומה שכתב מרן את היש אוסרים, זה רק למקומות שנהגו לאסור שימשיכו במנהגם, וכך הבינו כל האחרונים בדברי הרמ"ע מפאנו, וכך נקטו בפסק מרן, ומה שכתב הרמ"ע מפאנו בהתחלה, והיכא דאיכא למיחש מייתי לה בשם יש אומרים, פירושו, והיכן שיש חוששים בדבר, והכונה

למקומות שנוהגים כהיש אוסרים, אז הביא מרן את סברת היש אוסרים, אבל לא שמרן חשש לדעתם אלא חשש להביאם, וכמו שביארנו למעלה, שאם נאמר שדעת הרמ"ע במרן שהיכן שיש לחשוש כתב מרן יש אומרים, מדוע כתב הרמ"ע שמרן לא זכר הסברא השניה אלא לחלוק כבוד לבעלה וכו', היה לו לכתוב שמרן לא זכר הסברא השניה אלא היכן שיש לחשוש, כיון שהם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג לאסור כמותם.

ובהמשך כתב המהרי"ץ, וכן כתב הכנה"ג אות ס"ב, ע"כ. והנה הכנה"ג שם כתב כמו שביארנו בשם כל הפוסקים שמרן כותב סתם ויש אומרים הלכה כסתם, ואין לחשוש לדעת היש אוסרים. וכן הבאנו בשם הכנה"ג שלומד כך בדברי הרמ"ע.

ובהמשך כתב המהרי"ץ, והש"ך ביו"ד סימן רמ"ב כתב דכלל זה אמור גם בשאר פוסקים, ע"כ. כבר כתבנו בדעת הש"ך, שהש"ך לא קיבל כללים אלו, אלא שכתב שבמקומות שמרן והרמ"א או שאר האחרונים כותבים סתם ויש אומרים, הוא מפני שנראה להם עיקר כסברא שכתבו בסתם, ולא כתב שזה כלל. והנה גם הש"ך שם כתב כמו שביארנו למעלה, שכל שכתב מרן סתם ויש אוסרים העיקר בעיניו כהסתם להתיר, ולא חושש ליש אוסרים, אלא שאם החמיר לא מהדרינן עובדא, ומה שכתב בשו"ע את דעת היש אוסרים, למקומות שנוהגים לאסור שימשיכו במנהגם כמו שכתב הרמ"ע מפאנו.

ובהמשך כתב המהרי"ץ, ועל פי זה מה שכתב בספר אליה זוטא, שמה שמביא מרן סברת החולקים היינו כדי לחלוק להם כבוד וכו', ואחר המחילה אומר כי לא מן השם הוא זה, דלפי דבריו אם כן בכל מקום היה צריך מרן להזכיר דעת החולקים לחלוק להם כבוד, אלא ודאי שהעיקר הוא כדברי הרמ"ע, ע"כ. והנה המהרי"ץ מקשה את קושיית השתילי זיתים על האליה זוטא. אמנם לפי מה שכתבנו למעלה

לבאר דברי הרמ"ע מפאנו, דבריו ברורים, שהרי גם הרמ"ע מפאנו כתב שמרן השו"ע לא זכר הסברא השניה אלא לחלוק כבוד לבעלה, אלא שהרמ"ע מפאנו הוסיף לומר, למה מרן חלק להם כבוד כיון שהם גדולים ורבים ובהרבה מקומות פשט המנהג כמותם, וכך גם צריך להסביר את דברי האליה זוטא, ובזה מתורצת קושית המהרי"ץ והשתילי זיתים.

ובהמשך כתב המהרי"ץ, וביאור דבריו, שדעת מרן לומר שאפשר לסמוך על אותה סברא בשעת הדוחק שאינה דחוייה כל כך, וכן כתב גם כן בשו"ת הר"י טראני (או"ח ח"ב ס"א), וכן משמע גם בספר פרח שושן, ע"כ. והנה שם הם כתבו מפורש שכל שכתב מרן סתם ויש אוסרים הלכה כסתם, וז"ל המהרי"ט: והרב מוהר"י קארו ז"ל בפסקיו (סימן תמ"ז) כתב, אם נתבטל קודם הפסח אינו חוזר וניעור ויש חולקים, משמע שרוצה לפסוק כדברי המתירים ממה שהביא דבריהם בסתם, עכ"ל. וז"ל הפרח שושן: דבסימן תמ"ז כתב, אם נתבטל החמץ קודם הפסח אינו חוזר וניעור, ויש חולקים. משמע דס"ל כדברי האומרים דאינו חוזר וניעור מדהביא דבריהם בסתם, עכ"ל. ואם כן צריך להבין מה שכתב המהרי"ץ וכן כתב המהרי"ט וכו', הרי הם לא דברו על זה, שאפשר לסמוך על סברת היש מתירים בשעת הדחק בדעת מרן, אלא על הכלל שסתם ויש אומרים הלכה כסתם, וזה העיקר.

ובסוף כתב, אך ודאי מודינא דלעולם העיקר היותר מסכים עליו מרן הוא הסתם, ע"כ. מלשון המהרי"ץ משמע כשכותב מרן סתם ויש מתירים העיקר כהסתם, אלא שדעת מרן שיש לסמוך בהפסד מרובה על היש מתירים, וכשכותב מרן סתם ויש אוסרים העיקר כהסתם, אלא שדעת מרן שיש לחשוש ליש אוסרים. וצריך ביאור בדבריו האם כוונתו שמרן חושש לגמרי לדעת היש אוסרים אפילו בהפסד מרובה, או שרק בהפסד מועט חושש, אבל בהפסד מרובה

נקטינן כהסתם, וכן במקרים שזה לא ענין של הפסד מרובה, האם כוונתו שמרן חושש לגמרי לדעת היש אוסרים.

ולכאורה יש להבין את דבריו, בשלמא כשכותב מרן בסתם לאסור ואח"כ כותב יש מתירים, העיקר כהסתם לאסור, ורק בהפסד מרובה נוקט מרן לסמוך על היש מתירים, ואם כן נשאר הכלל שהפסק כהסתם שהוא העיקר לאסור, רק שבהפסד מרובה סמך להקל, אבל כשכותב בסתם להתיר ואח"כ כתב ויש אוסרים, אם נאמר שכונת מרן לחשוש ליש אוסרים ורק בהפסד מרובה לעשות כהסתם המתירים, אם כך אין הסתם עיקר הפסק, אלא עיקר הפסק זה היש אוסרים, שהרי רק בהפסד מרובה סומך על הסתם, ואם כן בטלת את הכלל של סתם ויש אומרים הלכה כסתם. ועוד למה למרן לכתוב בלשון של סתם ויש אוסרים, שיכתוב מרן בסתם לאסור ויש מתירים, ואז נדע שכוונתו שבהפסד מרובה מותר. ועוד שאם כן מה ההבדל בין סתם ויש אוסרים לסתם ויש מתירים בשניהם, יוצא שמותר רק בהפסד מרובה. (עיינן מה שכתבנו בדעת החיד"א, ושהחיד"א הקשה קושיא זו).

סתם ויש בדין חוזר וניעור

וראיתי בפעולת צדיק (ח"א סימן קס"ח) שדן בענין חוזר וניעור, שמרן בסימן תמ"ז ס"ד כתב אם נתערב החמץ קודם פסח ונתבטל בשישים אינו חוזר וניעור לאסור במשהו ויש אוסרים, ובסימן תס"ו סעיף ד' משמע שמחמיר בקמח ומחשיבו יבש ביבש וכו'. ובהמשך כתב, ואין לומר שמה שכתב מרן בתס"ו זה כמאן דאמר שחוזר וניעור שהרי פשוט כיון שמרן נטה לפסוק כמאן דאמר שאינו חוזר וניעור, מדהביא סברתם בסתם מילתא פשיטא דלא הדר ופסק דיניה למסתם כמאן דאמר חוזר וניעור, ע"כ. ולכאורה קצת קשה, שאם דעת המהרי"ץ שמרן חושש ליש אוסרים, אם כן אולי מרן חזר לדבר לפי השיטה המחמירה. ועוד, למה כתב שמרן נטה לפסוק כמאן דאמר

שאינן חוזר ונייעור, הרי לדעתו כל שהביא מרן יש אוסרים מרן בעצמו חושש, וא"כ פסק מרן לחשוש לענין חוזר ונייעור.

סתם ויש בדין חימוץ הקמה מזיעת החומה

וכן תראה עוד בפעולת צדיק (ח"א סימן קע"א) שכתב על מה שכתב מרן בסימן תס"ו סעיף ג', שק מלא קמה שנתלחלח מזיעת החומה מותר ויש אוסרים, וז"ל: ומדכתב מרן יש אוסרים, שמעינן שלמיחש מיהא בעי וכו', שאם לא כך למה ליה להביא סברת היש אוסרים, ע"כ. הנה כאן כתב מפורש שדעת מרן לחשוש ליש אוסרים, (וחלק על האליה זוטא והמהרי"ט ופרח שושן והש"ך והכנה"ג, שהביאם בח"ב סימן ע"ב, שכל אלו למדו במרן שהוא פוסק להתיר כהסתם ואינו חושש ליש אוסרים, וכמו שהבאנו למעלה). אמנם, מלשון המהרי"ץ ניכר שמסתפק בדבר, שכתב שאם לא כך, למה למרן להביא סברת היש אוסרים, הרי לך שרק מכח השאלה מדוע מרן מביא את היש אוסרים סבר כך, אבל לא שהיה לו בירור מוחלט שדעת מרן לחשוש לאוסרים.

סתם ויש בדין מליחה בלא הדחה

ועוד כתב בפעולת צדיק (ח"ב סימן רכ"ח) שכתב בענין חתיכה שנמלחה ולא הודחה, וז"ל: כתב הרמ"א (יו"ד סימן ס"ט סעיף ב') ואם נמלח חתיכה בלא הדחה עם שאר חתיכות, שאר חתיכות מותרות והיא אסורה, עכ"ל. הנה הרב אזיל בפסק זה לפי המנהג שכתב בריש הגהה זו, דאינן מועיל לחזור ולהדיחה ולמולחה, וכדעת היש אוסרים שכתב מרן השו"ע, זולתי בהפסד מרובה כמו שכתב בריש הגהה"ה, ע"כ. והנה אם היה ברור למהרי"ץ שדעת מרן בעצמו להחמיר כהיש אוסרים, מדוע כתב שפסק זה של הרמ"א, וכדעת היש אוסרים

שבשו"ע, הרי היה צריך לכתוב שזה כפסק השו"ע, שהוא בעצמו חושש ליש אוסרים.

סתם ויש בדין חליטה

וכיו"ב תראה בפעולת צדיק (ח"ג סימן צ"ד) שדן בענין חיתוך בשר לאחר מליחה, האם צריך לחזור ולמלוח מקום החתך, וכתב שם שהשו"ע (סימן ס"ט סעיף ה') פסק כדברי הרשב"א, שאם חתך מן הבשר אין צריך לחזור ולמלוח מקום החתך. ושואל המהרי"ץ, הרי השו"ע חשש לדעת הרמב"ם, שכתב בסעיף י"ט ויש מי שמצריך ליתנו במים רותחין, והרי המצריך ליתנו במים רותחין אף יצריך לחתוך קודם מליחה. גם לסברא זו יש לאסור חתיכה השרויה בתוך ציר היוצא ממנה לאחר מליחה, ושלא כהוראת רש"י, והתוספות וכל האחרונים כתבו שכבר נהגו העם לאסור, וכן השו"ע בסעיף כ' פסק לחוש בזה להחמיר. ולפי זה יש לנו לחוש להחמיר אף שלא לחתוך מן הבשר אחר שנמלח, ושלא לעשות הבשר דק דק, ושלא לעשותה מוליתא, וכבר נהגו להתיר. ומיהו נראה שלא חשו להחמיר אלא בציר היוצא לאחר מליחה בלא הדחה, עיין שם באריכות. ומסיים המהרי"ץ, ולדידן דמקפידין להחמיר שלא ליתן הבשר רק ברותחין כדעת הרמב"ם, גם בחתכו לאחר מליחה יש להחמיר לחזור ולמולחו וכו', עכ"ל.

הנה תראה שהמהרי"ץ נזהר בלשונו, וכתב שמרן בסעיף ה' פסק להקל, ובסעיף י"ט מרן חשש להרמב"ם, ולא כתב שמרן פסק לחשוש להרמב"ם, ואילו על דברי מרן בסעיף כ', שכתב על מעשה דרש"י בסתם שמותר ויש מי שאוסר בזה ובזה, ויש לחוש לו לכתחילה. כתב המהרי"ץ, וכן השו"ע בסעיף כ' פסק לחוש בזה להחמיר, ולא כתב שמרן רק חשש, אלא פסק לחוש, אלא שהיה קשה למהרי"ץ מדוע מרן לא חשש להחמיר בסעיף ה', בחתך הבשר לאחר מליחה, הרי חשש להרמב"ם לגבי חליטה בסעיף י"ט, וכן בסעיף כ'

פסק לחוש להחמיר במעשה דרש"י. וסיים המהרי"ץ, ומיהו נראה שלא חשו להחמיר אלא במעשה רש"י. ולכאורה לשיטת המהרי"ץ נשאר קשה מדוע מרן לא חשש.

ועוד יש להקשות, לפי דעת המהרי"ץ, שסובר שמרן חושש לסברת היש אוסרים בכל סתם ויש אוסרים, אם כן מדוע מרן בסעיף כ', היה צריך לכתוב ויש לחוש לו לכתחילה, הרי ממילא דעתו כך בכל סעיף שיש סתם ויש אוסרים. ואם תרצה לומר שכאן פסק לחשוש לכתחילה, ובשאר מקומות חושש לכתחילה, מה ההבדל הרי בשתיהן דעתו שמרן בעצמו חושש, ואם כן בכל המקרים זה פסק מרן לחשוש. (עיינן ארץ חיים כלל כ' שמביא ראייה לבעלי הכללים ממקומות אלו).

אבל לפי בעלי הכללים לא קשה כלל, שמה שכתב מרן בסעיף י"ט, ויש מי שמצריך, לא שמרן חושש לו אלא חולק לו כבוד וכדברי הרמ"ע מפאנו, ולכן בסעיף ה' פסק מרן שאם חתך הבשר לאחר מליחה אין צריך לחזור ולמלחו, מה שאין כן בסעיף כ', אע"פ שמרן כתב בסתם שמותר ואח"כ כתב ויש מי שאוסר, ואם כן לפי הכללים היה לנו להתיר, כיון שמרן בעצמו כתב ויש לחוש לו לכתחילה, ולכן בזה אנו חוששים, שבמקום שמרן גילה דעתו אין אנו הולכים אחרי הכללים, וכמו שכתב בשכנה"ג בכללים בדרכי הפוסקים אות ט"ז.

סתם ויש בדין כתיבת הגט

וכן תראה בפעולת צדיק (חלק א' סימן ס"ט) שדן בגט שנתברר לבעל שטעו וכתבו במלה "ודין" עם י', ודעת הרמב"ם לפסול והשו"ע כתב בסתם כהרמב"ם לפסול ויש אומרים להתיר. כתב המהרי"ץ וז"ל: בעל זה נכנסה בו רוח טהרה וקנא את אשתו, וכתבו הפוסקים ז"ל דארץ תימן אתריה דהרמב"ם ומרן, ומפיהם ומפי כתבם אשר יאמר כי הוא זה דסתם ומחלוקת הלכה כסתם. וכל שכן לפי מה שכתב הסמ"ע

ומביאו אליה זוטא, שמרן מביא סברת היש אומרים לחלוק להם כבוד לבד, לא לענין פסיקא דדינא, ע"כ. הנה ראית שהמהרי"ץ מבין באליה זוטא שדברי היש אומרים זה לא לענין פסק הדין אלא לחלוק כבוד, מה שאין כן לשיטת המהרי"ץ שהיש אומרים זה כן לענין פסק הדין, וא"כ כשמביא מרן סתם ויש אומרים, לדעת המהרי"ץ צריך להיות שלא רק שמרן חושש ליש אומרים, אלא שפוסק שצריך לחשוש ליש אומרים.

בירור דעת החיד"א בסתם ויש אומרים

והנה הגאון החיד"א (מחזיק ברכה יו"ד סימן ט' ס"ק ב'), דן בדברי השו"ע בשחט בסכין מלובנת, וכתב בסתם לאסור ויש מכשירין, וז"ל: הרב פרי חדש כתב דיש לסמוך על המכשירים בהפסד מרובה וכמשמעות דברי השו"ע. ואיני רואה שום משמעות בלשון מרן כיון דסברא ראשונה נקט לה בסתם דמסורת בידינו דדעתו לפסוק כסתם וכמו שאמרו ז"ל משם מרן עצמו, ונראה שדעת הפר"ח דכל מקום שכותב וי"א ויש מכשירין היינו לסמוך על סברא זו בהפסד מרובה, וראיתי להרב המני"ח בשו"ת הלכות קטנות ח"א סימן רצ"ג, שכתב שקבל הלכה למעשה (מרבותיו שבירושלים בטור יו"ד), כל היכא דסתם מרן הב"י להכשיר ואח"כ יש אומרים, הלכה רווחת לפסוק כיש אומרים בהפסד מועט, אבל בשעת הדחק, כגון סעודת חתנים או בשבת שאין לו מה יאכל, או דאיכא הפסד מרובה, סמכינן אסתם מרן ואזלינן לקולא, עכ"ל. ולפי זה ניחזי אנן מאי איכא בין כשסתם לאיסור וכתב ויש מכשירין, להיכא דסתם להיתר וכתב ויש אומרים, אמנם הדבר ברור, זה שכתב הרב הנזכר שקיבל מרבותיו אינו שכן היה כוונת מרן ז"ל, אלא לעולם דעת מרן כשסתם להכשיר לסמוך אף בהפסד מועט להיתר, וכשסתם לאיסור וכתב ויש מכשירין, היינו לסמוך על ההיתר בהפסד מרובה, וכמו שנראה מהפר"ח. אך גדולי הדורות שבאו אחריו, ראו לסמוך על הסתם להיתר בהפסד מרובה דוקא, ולפי זה

כשהסתם לאסור נכון להחמיר אף בהפסד מרובה, ועיין בפסק הנהגת איסור והיתר להב"ח סוף קונטרס אחרון ובש"ך סימן רמ"ב. שוב ראיתי להרב פרי מגדים שתמה עליו כן. ולענין דינא הסכמת האחרונים דשחיטתו פסולה אף בהפסד מרובה, והכי נקטינן לפי מה שכתבתי לעיל ודוק, עכ"ל החיד"א. ועיין בארץ חיים סתהון (קונטרס הכללים כלל כ') שהביא את דברי החיד"א.

נמצאת למד שדעת החיד"א שכל שכתב מרן סתם ויש אומרים מסורת בידנו שדעתו לפסוק כהסתם, ולכן כשכותב סתם ויש אוסרים הלכה כסתם אפילו בהפסד מועט, אלא שגדולי הדורות נקטו להחמיר כהיש אוסרים בהפסד מועט, ורק בהפסד מרובה להקל כהסתם.

אלא שהיה קשה להחיד"א לפי כלל זה, בשלמא כשהכריע בב"י לאסור ודבריו תואמים גם בשו"ע בסתם, וכן כשמרן בב"י הביא את הדעות ולא הכריע, נקטינן כהכרעתו בשו"ע בסתם, זה מובן, אבל כשבב"י הכריע לאסור ובשו"ע כתב בסתם להתיר, יהיה קשה, שאין דבריו שוים לדבריו בב"י. ועל זה תירץ החיד"א שצריך לומר שמרן בשו"ע חזר בו ממה שכתב בב"י, ואע"פ שאנו לא רואים את זה בכתביו, מכל מקום כותב החיד"א, שידוע שנאבדו למרן הרבה קונטרסים מבדק הבית. ועיין להחיד"א בספרו שם הגדולים (מערכת ספרים ב' אות ל"א) שכתב כן, שנאבדו קונטרסי בדק הבית למרן, ואין ספק שאילו היה הספר בשלימות, היתה נחה דעת האחרונים, והיו מיושבים ההשגות שהשיגו האחרונים על מרן.

סתם ויש בדין אמירת שמע ישראל פעמיים

וכן כתב הגאון חיד"א (שיורי ברכה או"ח סימן ס"א אות ב') על דברי השו"ע (שם סעיף י'), כשקורא קריאת שמע על מיטתו מותר

לקרוא כל הפרשה ולחזור ולקריתה, ויש מי שאומר שגם בזה יש ליזהר מלומר פסוק ראשון. שואל החיד"א, לפי הכלל המסור בידנו שסתם וי"א הלכה כסתם, וכבר כתבו מגדולי האחרונים דמין עצמו אמר כן, נראה דעתו שמותר לכפול כל הפרשה על מיטתו אף פסוק ראשון, והרי הוא בב"י כתב שראוי לחוש לדברי המחמיר. ותירץ החיד"א שאפשר שכשבא לחבר את השו"ע סבר שדחוק לפרש כך ולכן פסק בסתם להתיר.

סתם ויש בדין נמצאו בני מעיים יתרים

וכן כתב עוד החיד"א (מחזיק ברכה יו"ד סימן מ"ז אות ד') על דברי השו"ע (שם סעיף ב'), ששם משמע ששינה ממה שכתב בב"י, וז"ל: עתה אמת אגיד, שכאשר עסקתי באיזה עניינים, נשבר לבי בקרבי, שאפשר כי מרן בעשותו השו"ע רוח על פניו יחלוף ברוח משפט וברוח באר, והדר משמעתיא אשר השמיענו בב"י, ולבסוף סבר לה בפנים אחרות בסבר פנים יפות, ולפיהן ישיב מה שכתב בשו"ע, והקרוב אלי שבספר בדק הבית היה מבאר הכל, אלא כי הן בעון אבדורי איבודר כתבי הקדש, ונאבדו כמה קונטרסים כמו שנראה מההקדמה, ע"כ. (כוונתו לשו"ת מהר"י קארו המובא בתחילת הטור, שהמדפיסים משאלוניקי קיבלו את חיבורו של מרן מבנו רבי יהודה. ושאלוהו מדוע יש מקומות שמרן התחיל לכתוב דבר ואין בו חידוש, והיה נקוד שלוש נקודות, והשיב שנאבדו כמה קונטרסים ולא נמצא אלא זה, ה' ימלא חסרונו, ואנחנו נקיים).

סתם ויש בדין מליחה ללא הדחה

וכן כתב החיד"א עוד (מחזיק ברכה יו"ד סימן ס"ט אות ו') על דברי השו"ע (שם סעיף ב') שכתב, אם מלח ולא הדיח תחילה, ידיחנו וימלחנו שנית, ויש אוסרים. ואילו בב"י כתב, ולענין הלכה בהפסד

מרובה או בערב שבת ואי אפשר להכין אחר, אפשר לסמוך על המתירים. שואל החיד"א, וזה לכאורה נגד המקובל דכשמרן כותב הסברא בסתם דעתו לסמוך על זה אפילו בהפסד מועט, והרי כאן כתב הסברא בסתם להיתרא, אם לא שנאמר שזו אחת מן ההלכות שחזר בו בשו"ע ממה שכתב בב"י, ע"כ. וכן כתב הפמ"ג (משבצות זהב אות א') שמרן בשו"ע ודאי חזר בו ממה שכתב בב"י להתיר רק בהפסד מרובה, ופסק כדעה ראשונה בסתם שמותר אפילו בהפסד מועט.

בירור דעת החיד"א במרן בסתם ויש מתירים

והנה לפי מה שהקשה הגאון החיד"א, ניחזי אנן מאי איכא בין כשסתם לאיסור וכתב ויש מכשירין, להיכא דסתם להיתר וכתב ויש אוסרים, זה מכח שהרכיב ושילב את דברי הפר"ח בסתם ויש מתירים לסמוך בהפסד מרובה (ולא שזה דעת מרן, שהרי החיד"א בעצמו הקשה שמסורת בידנו שמרן פסק כהסתם, ובהמשך הביא שגם הפרי מגדים מקשה על הפר"ח) על דברי הלכות קטנות בסתם ויש אוסרים, שיש לסמוך על הסתם רק בהפסד מרובה, (ולא שזה דעת מרן). אבל אין זו קושיא על דברי גדולי הדורות, כיון שהם סוברים שלעולם דעת מרן כסתם, גם בסתם ויש אוסרים וגם בסתם ויש מתירים, אלא שגדולי הדורות הנהיגו בעניני איסור והיתר בסתם ויש אוסרים שבמרן להחמיר בהפסד מועט ולהקל בהפסד מרובה.

לפי זה נראה לי להסביר בכוונת החיד"א, שכתב שבסתם ויש מתירים הינו לסמוך בהפסד מרובה. שכך יש מהאחרונים שסומכים באופן מיוחד על יש מתירים אלו, שכמו שבמקרה הפוך של סתם ויש אוסרים נקטו לאסור, ורק בהפסד מרובה מותר, כך גם בסתם ויש מתירים יש לסמוך על המתירים, אבל לא שדעת מרן כך, שהרי החיד"א מקשה על הפר"ח, ואיני רואה שום משמעות בלשון מרן כיון דסברא ראשונה נקט לה בסתם, דמסורת בידנו דדעתו לפסוק כסתם, וכמו

שאמרו ז"ל בשם מרן עצמו. וכן בהמשך, אחרי שכתב שבסתם ויש מתירים היינו לסמוך על ההיתר בהפסד מרובה וכמו שנראה מהפר"ח, כתב שגם הפרמ"ג הקשה כך על הפר"ח, וכן נראה לדייק בלשון החיד"א שכתב, ונראה שדעת הפר"ח דכל מקום שכותב וי"א ויש מכשירין, היינו לסמוך על סברא זו בהפסד מרובה, משמע מלשונו שזו דעת הפר"ח במרן, ולא שהחיד"א לומד כך במרן. וכן תראה באו"ח סימן שמ"ה סעיף ז' לגבי רשות הרבים, שכתב מרן בסתם להחמיר והי"א מיקל, והחיד"א (ברכ"י אות ב' ובמחזיק ברכה אות ה') כתב לאסור לגמרי, עי"ש.

ועוד יש להקשות לדעת הפר"ח, שסובר שמרן כותב את היש מתירים לסמוך עליהם בהפסד מרובה, והרי הוא עצמו כתב (יו"ד סימן קי"ח אות י"א), כשהמחבר מביא סתם ואח"כ מחלוקת, דעתו כסתם, וכן לקמן בריש סימן ק"ל סתם כסברא קמייתא דהכא, ושם מדובר בסתם ויש מתירים, ואם כן קשה לנו מה דעתו במרן.

בירור דעת כף החיים והזבחי צדק בסתם ויש אוסרים

לך נא ראה בספר כף החיים להגאון הרב יעקב חיים סופר זצוק"ל (או"ח סימן י"ג אות ז') שכתב על הענין של סתם וי"א. וז"ל: והוא על דרך מה שכתבו הפוסקים ז"ל, דכל מקום שסותם מרן ז"ל להתיר ואח"כ כותב יש אוסרים, חושש לסברת האוסרים לכתחילה, כמ"ש רבינו החיד"א (מחזיק ברכה יו"ד סימן נ"ה סוף אות ד') לדעת הכנה"ג ודעמיה. וכן צידד הש"ך בפסק הנהגת איסור והיתר (שבסוף סימן רמ"ב) בדעת מרן ז"ל והביאו המחזיק ברכה שם, ובספר זבחי צדק (סימן ס"ט אות כ"ט). וכן משמע מדברי השולחן גבוה (או"ח סימן ל"ב אות ל"ד) וכו'. וכן כתב מרן ז"ל (יו"ד סימן ס"ט סעיף כ'). ועוד עיין ביו"ד סימן רפ"ו סעיף י' וכו', ובהמשך כתב ועיין לרב חיים סתהון בספרו ארץ חיים הנדפס מקרוב בקונטרס הכללים כלל כ' וכ"א עי"ש, עכ"ל.

והנה מדבריו משמע שהחיד"א סובר שכל מקום שמרן מביא סתם ויש אוסרים, מרן חושש לכתחילה לסברתם, (וכך כותב בכל סתם ויש אוסרים כמעט בכל חיבורו), ושכך הבין החיד"א בדעת הכנה"ג והש"ך, והוסיף שכן כתב בזבחי צדק, ע"כ.

והנה הזבחי צדק (שם) כתב ע"ד הש"ע (שם סעיף ב'), אם מלח ולא הדיח תחילה ידיחנו וימלחנו שנית ויש אוסרים, וז"ל: מרן ז"ל בב"י כתב דלענין הלכה אין להתיר אלא בהפסד מרובה וכו', ובשו"ע סתם להתיר, משמע דעתו לסמוך על זה אף בהפסד מועט, משום שכתב סברא ראשונה בסתם, והוא הפך ממה שפסק בב"י, וצריך לומר שחזר בו ממה שפסק בב"י (משבצות זהב ס"ק א', מחזיק ברכה אות ו'). ולענין דינא יש לחוש לסברא שניה, ואין להתיר אלא דוקא בהפסד מרובה או לכבוד שבת ואי אפשר להכין אחר, כמו שפסק מרן בב"י. וגם לדעת הכנה"ג ז"ל ודעימיה לדעת מרן ז"ל, בכל מקום שסותם מרן בשו"ע להתיר ואח"כ כותב ויש אוסרים, שלכך כתב סברת החולק, להודיע שיש לחוש לסברא זו, כמו שכתב רבינו החיד"א ז"ל במחזיק ברכה לעיל סימן נ"ה אות ד', ושכן צידד הש"ך בפסק בהנהגת איסור והיתר סימן רמ"ב בדעת מרן. ואף אם נאמר שאין הדבר כן, אלא דעת מרן לסמוך על הסברא שסתם להתיר אף בהפסד מועט, מכל מקום גדולי הדורות הבאים אחריו ראו לסמוך על הסתם להתיר בהפסד מרובה דוקא, כמו שכתב רבינו החיד"א ז"ל (מחזיק ברכה סימן ט' אות ב'), ועל כן למעשה נקטינן להחמיר בהפסד מועט אבל בשעת הדחק או בהפסד מרובה, סמכינן אסתם מרן להתיר, עד כאן דברי רבינו החיד"א (סימן נ"ה אות ד') וכו', עכ"ל.

והנה מדברי הזבחי צדק משמע שהחיד"א סובר שכל מקום שמרן מביא סתם ויש אוסרים, מרן חושש לכתחילה לסברתם, ושכך

הבין החיד"א בדעת הכנה"ג והש"ך. וכמו שכתב כף החיים (שהיה תלמיד של הבן איש חי, והוא היה תלמיד של רבי עבדאלה סומך בעל הזבחי צדק).

ואחר לחיכת עפר כפות רגליהם לכאו' הדברים שכתבו אינם ברורים, ויש לתמוה בזה כמה תמיהות:

א', מדוע אמרו שהחיד"א סובר שכל מקום שמרן מביא סתם ויש אוסרים מרן חושש לכתחילה לסברתם, והרי כתב (סימן ט' אות ב'), אמנם הדבר ברור שלעולם דעת מרן כשסתם להכשיר לסמוך אף בהפסד מועט להיתר, אך גדולי הדורות שבאו אחריו ראו לסמוך על הסתם להיתר בהפסד מרובה דוקא. וכן הוא בכל המקומות שהבאנו לעיל בדעת החיד"א, החיד"א כתב מפורש שאע"פ שבב"י פסק להחמיר בשו"ע, חזר בו לעשות כהסתם אפילו בהפסד מועט, ותירץ את הקושיות מהב"י על השו"ע, וא"כ יוצא מדבריהם שהחיד"א חזר בו, וזה אינו.

ב', איך כתבו שכך גם הבין החיד"א בדעת הכנה"ג והש"ך, והרי הכנה"ג כתב מפורש שהלכה כסתם, והיש אוסרים שכתב מרן זה למקומות שנהגו להחמיר, וכן הש"ך כתב להדיא שדעת הרמ"ע מפאנו בדעת מרן שהלכה כסתם והיש אוסרים זה למקומות שנוהגים להחמיר.

ג', הרי הזבחי צדק בעצמו מביא שהחיד"א במחזיק ברכה (סימן ס"ט אות ו') סובר בדעת מרן שהלכה כסתם אפילו בהפסד מועט, ושאין לחשוש ליש אוסרים, וא"כ איך כותב שדעת החיד"א במחזיק ברכה (סימן נ"ה אות ד') שדעת מרן לחשוש ליש אוסרים.

ד', בהמשך כתב הזבחי צדק, ואף אם נאמר שאין הדבר כן, אלא דעת מרן לסמוך על הסברא שסתם להתיר אף בהפסד מועט, מכל מקום גדולי הדורות הבאים אחריו ראו לסמוך על הסתם להתיר

בהפסד מרובה דוקא, כמו שכתב רבינו החיד"א ז"ל (מחזיק ברכה סימן ט' אות ב'), עכ"ל.

והנה מלשוננו משמע שנסתפק בדבר, כיון שראה שהחיד"א מפורש לא אומר כך בדעת מרן, וא"כ הבין הזבחי צדק שדברי החיד"א לא מובנים בסימן נ"ה, ולכן חזר לפרש כדברי החיד"א בסימן ט'.

**כשגגה אשר יצאה מלפני השליט, נפלה טעות בהבנת הזב"צ
דברי החיד"א, והעתיקו כף החיים בשתיקה, ונפל הכלל
שקיבלנו במסורת משם מרן עצמו**

אך דע שמרכז הטעות היא בהבנת דברי המחזיק ברכה (יו"ד סימן נ"ה סוף אות ד'), והשמיטו מילה מדבריו, ששם דיבר בענין הסתם ויש אוסרים במרן, והביא באריכות את כל דברי המתירים והאוסרים, ובסוף כתב וז"ל: אמנם לענין הלכה, דאי דיש להחמיר כרש"י, ובפרט במקום שנהגו להחמיר. וכבר כתב הרב כנה"ג שם, דמרן ראה לחוש לחומרא לפחות במקום שנהגו להחמיר, והביא שתי הסברות ולא הכריע, וכן כתב הרמ"ע מפאנו וכו', (כוונתו שכתב הרמ"ע מפאנו שבמקום שרצו להחמיר על עצמם ונהגו בו איסור, אי אתה רשאי להתירו בפניהם). ובהמשך נכנס החיד"א לדון בענין אחר, מדוע הכנה"ג בהרבה מקומות בסתם ויש אומרים במרן כותב שהביא שתי הסברות ולא הכריע, הרי הוא בעצמו סובר שהלכה כסתם, (ועיין לעיל בענין זה), ובהמשך חזר החיד"א לדון במה שהתחיל, וכתב ודעת הכנה"ג ודעמיה שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו וכו'. וכן צידד הש"ך (פסק הנהגת איסור והיתר, סימן רמ"ב) בדעת מרן, והן לו יהי דדעת מרן לסמוך על הסברא שסתם להיתר אף בהפסד מועט כמו שכתבתי למעלה בסימן ט' אות ב'. מכל מקום למעשה נקטינן להחמיר, אבל בשעת הדחק או הפסד מרובה, סמכינן על סתם

מרן להתיר, וכמ"ש הרב המני"ח (שו"ת הלק"ט ח"א סימן רצ"ג) וכן מסיק הרב כנה"ג בדין זה, דאף שנהגו באיזמיר להחמיר כרש"י, כשיש ספק אחר או בהפסד הרבה מאוד, הוא סומך על מרן להתיר. אלא שהרב ז"ל כתב הרבה מאד, עכ"ל.

והנה מי שיפתח את כל הסעיפים לאורך כל הסימנים שהביא החיד"א את דעתו בדברי השו"ע במקרים של סתם ויש אוסרים, לא יבין מה שכתב כאן. שלכאורה זה נראה שחזר בו ממה שאמר שדעת מרן לעשות כהסתם לגמרי, אפילו בהפסד מועט, ורוצה לומר שדעת מרן שצריך להחמיר בכל מקום שיש סתם ויש אוסרים, ולא רק במקום שנהגו לאסור. וזה אינו כך, אלא שהחיד"א חזר לדבר על מה שכתב בהתחלה ואמר, ואם יש להחמיר ובפרט במקומות שנהגו להחמיר, וכמו שכתב הכנה"ג ודעמיה, שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו וכו', כוונתו במ"ש וכו', ששם כתב הכנה"ג "במקום שנהגו להחמיר", ואילו בזבחי צדק ובכף החיים השמיטו את וכו', והשאירו רק את המשפט שהחיד"א כתב, וכמו שכתב הכנה"ג ודעמיה, שלכך כתב סברת החולק להודיע שיש לחוש לסברא זו, ולא כתבו את ההמשך שזה רק "במקום שנהגו להחמיר", ויצא מזה טעות גדולה שנשמע מזה שהרב חיד"א סובר בדעת הכנה"ג ודעמיה, שמרן כתב את היש אוסרים לחשוש להם להחמיר, וזה אינו. ולפי מה שביארנו יובן ההמשך שכתב החיד"א, וכן צידד הש"ך (פסק הנהגת איסור והיתר, סימן רמ"ב) בדעת מרן, ששם כתב מפורש שסתם ויש אוסרים העיקר כהסתם, ולמה כתב מרן את היש אוסרים למקום שנהגו להחמיר שימשיכו במנהגם, והביא את דברי הרמ"ע מפאנו. (שהרי לא מצאנו בכל הפלפול והפסק של הש"ך, שיש לחוש לדעת האוסרים, אלא ההיפך שכתב שהעיקר לדעת השו"ע כהסתם, ומי שיעשה כ"א

לחומרא לא מהדריןן עובדא בדרבנן. ואסור לפוסק להורות כ"א בין לקולא בין לחומרא בדאורייתא).

מי הם גדולי הדורות שהנהיגו בב"ד שלא כהרמב"ם ומרן

והמשיך המחזיק ברכה בדיונו בפסק זה, וכתב: והן לו יהי דדעת מרן לסמוך על הסברא שסתם להיתר אף בהפסד מועט כמו שכתבתי למעלה סימן ט' אות ב', מ"מ למעשה נקטינן להחמיר, אבל בשעת הדחק או הפסד מרובה סמכינן על סתם מרן להיתר, וכמו שכתב בשו"ת הלק"ט (סימן רצ"ג), עכ"ל.

והסבר דבריו שהרי אין להחמיר רק במקומות שנהגו להחמיר, וכמו שכתב הכנה"ג ופה עירנו איזמיר נוהגים לאסור, וא"כ אומר החיד"א מצד מה יחמיר אחרי שמרן פסק בסתם להקל. מ"מ כותב החיד"א כיון שגדולי הדורות האלו היו ממגורשי ספרד והגיעו לארץ ישראל לצפת שנים לפני מרן, והמשיכו את מנהגייהם כהרא"ש בארץ ישראל, שלא כהרמב"ם, כיון שהיו קהילה בפני עצמה, ולכן גם שקיבלו אח"כ את הוראות מרן השו"ע, המשיכו במנהגייהם בדבר שנהגו קודם קבלת מרן השו"ע, ולכן מה שהביא הלק"ט בשם רבני ירושלים להחמיר באיסור והיתר כהיש אוסרים שבמרן ולא כהסתם במרן שמתיר, בגלל שהם מבני בניהם של גולי ספרד שנהגו לאסור גם בארץ ישראל כמנהגם בספרד שלא כמרן, (והלק"ט היה הנכד של הנכד של מהר"ם גלאנטי תלמיד מרן ממגורשי ספרד, וגם החיד"א מבני בניהם), מכל מקום הנהיגו רבני ירושלים וגדולי הדורות לאחר קבלת מרן, שבהפסד מרובה אפשר לסמוך על פסק מרן.

וכן תראה בכנה"ג (סימן נ"ה הגהב"י אות מ"ז) שכתב, אבל הרשד"ם כתב מי שמורה להיתר עתיד ליתן את הדין, כי האוסרים גדולים ורבים וכו', ועוד שהרי כתב הטור שבאשכנז וצרפת נוהגים כן, ובספרד

בודאי נגררים אחר הרא"ש ז"ל וכו', ובהמשך כתב, שגם הרש"ך כתב שראוי להחמיר כהרא"ש, ומי יקל ראשו להתיר ולהקל באיסור תורה נגד הרא"ש וכל רבותיו, ובפרט במקומנו שהרא"ש היה רבן של הספרדים וכו'.

אמנם הכנה"ג כתב אע"פ שבאיזמיר נוהגים לאסור בהפסד מרובה, עושים כפסק מרן. וכך גם כתב השולחן גבוה וכן החיד"א שהבאנו למעלה, כיון שהם היו לאחר קבלת מרן, לכן אע"פ שמנהגם בספרד היה לאסור לגמרי כדברי הרמ"א (סימן נ"ה סעיף א'), הנהיגו לסמוך על פסק מרן בהפסד מרובה. משא"כ הרמ"ע מפאנו (סימן צ"ז) שכתב לאסור כיון שהוא היה קודם קבלת הוראות מרן, שהרי היה חברו והדפיס לו את הספרים באיטליה, לכן פסק לאסור לגמרי כיון שכך נהגו במקומם.

נמצאת למד שבספרד נהגו כהרא"ש בהרבה דברים ולא כהרמב"ם (כיון שהרא"ש גלה לארצם מצרפת וקבלוהו עליהם), ולכן גם החיד"א פסק לחומרא בכל איסור והיתר שלא כמרן, וכ"כ בספרו שו"ת חיים שאל (ח"ב סימן ל"ה אות ב') בענין כמה פרטים שנוהגים בא"י שלא כמרן, משום שהם מנהגים קדומים. ועיין עוד בכף החיים סימן תס"ח אות נ"ח נ"ט ובארץ חיים בכללים אות ה'.

וראיתי להרה"ג ר' יעקב חיים סופר שליט"א, בספרו ברכת יעקב סימן ט', שדן באריכות בעניני הכללים, וסבר בהתחלה שאי אפשר לסמוך על כללים אלו, כיון שדברים אלו יצאו לחכמינו דרך לימודם, ולכן אמר שכשיש גילוי דעת ברור בב"י, לא הולכים אחרי הסתם שבשו"ע, ועוד כתב שאם לא כך איך נסביר דברי מור זקני (כוונתו לבעל כף החיים) ועוד גדולים שסברו להחמיר, עיי"ש

באריכות. אמנם בסוף הספר במילואים אות ז' כתב, והנה הראוני דברי החיד"א שזה כלל בשם מרן בעצמו, והביא את כל המקומות שהבאנו בחיד"א, שהולכים אחרי הסתם אפילו שזה סותר לבית יוסף, ובסוף כתב, והנה קודם שאוציא להדפסה ראיתי שכבר כתב על זה בארץ חיים כלל כ' - כ"א, שרק גדולי הדורות החמירו בסתם ויש אוסרים. אלא שגם הוא לא כתב מי הם גדולי הדורות שחלקו על מרן והנהיגו שלא כדבריו.

והנה הרב נשאר תמה על זה, אמנם לפי מה שכתבנו, הכל מובן שהנהגה זו באה מגדולי ספרד, והחיד"א היה מבני בניהם, ובארץ עירק (בבל), אע"פ שגם הם קיבלו הוראות הרמב"ם ומרן, (כמבואר בספרי קדמונינו, וכן כתב הבן איש חי ועוד), לאחר שנים קיבלו עליהם דברי החיד"א.

וכן תראה בשו"ת זבחי צדק (ח"ב חלק או"ח סימן ל') שכתב שכל מנהגי בבל מיוסדים על פי דברי רבינו החיד"א, שכן שמע מפי מו"ר הגאון ר' משה חיים ז"ל, שקבלו הוראות החיד"א כקבלת דברי מרן. עי"ש.

ואם תשאל לפי דברים אלו בסתם ויש אוסרים, מאי נפקא מינה אם זה מרן חושש או גדולי הדורות חוששים, הרי ממילא בין כך ובין כך צריך להחמיר. אמנם לפי מה שכתבנו הכל מובן, שכל זה לאלו שנוהגים כך והם בני בניהם של יוצאי ספרד, מה שאין כן שאר הקהילות שקיבלו רק את הוראות הרמב"ם ומרן אינם קשורים למנהגייהם כלל, בין לקולא בין לחומרא.

בירור בפסק "סתם ואבל"

ובהמשך כתב בכף החיים, וכן משמע מדברי השלחן גבוה (או"ח

סימן ל"ב סעיף ט"ו אות ל"ד), ע"כ. והנה אמנם כך כתב השלחן גבוה בדברי מרן שראוי לחשוש לדעה המחמירה, אבל שם מדובר "בסתם ואבל" שזה כלל אחר לגמרי, ואינו דומה לכלל של סתם ויש אומרים, שכתב הכנה"ג בשכנה"ג (כללים בדרכי הפוסקים אות ל"ג), כשפוסק כותב "אבל פלוני כתב", נראה שזו הסברא שהוא חפץ בה, (בשם ברכת אברהם סימן ס"ט והרדב"ז בסימן תצ"ח על כללי הטור), וא"כ בכלל אין ראייה משם לדברי כף החיים, שבאמת בסתם ויש אוסרים אין צורך לחשוש ליש אוסרים לדעת מרן, וכמו שכתב השלחן גבוה (בכללים כלל ט"ז), ואילו "בסתם ואבל" כמו שבאו"ח (סימן ל"ב סעיף ט"ו), שם צריך לחשוש לדעה השניה, (ועיין בספר מבוא השולחן שגם הקשה על ראיית כף החיים מהשולחן גבוה).

אמנם יש לחלק בין "סתם ואבל" שכתב בשו"ע עצמו, לבין אם כתב בב"י כמה דעות וסיים באבל פלוני כתב, ובשו"ע לא פסק כאבל, שבמקרה זה לכולי עלמא הלכה כסתם שבשו"ע, כיון שחיבור השו"ע נעשה אחרי הב"י, ולכן אע"פ שבב"י פסק אחרת, הלכה כהסתם שבשו"ע. (עיין פעולת צדיק ח"ב סימן ע"ב, וברכ"י או"ח סימן שכ"ג אות ב', שתילי זיתים כללי השו"ע).

בירור בסתם ויש אוסרים וסיים ויש לחוש לסברא זו

ובהמשך כתב כף החיים, וכן כתב מרן ז"ל עצמו ביו"ד סימן ס"ט סעיף כ', וכן עיין ביו"ד סימן רפ"ו סעיף י', ע"כ. והנה כשתפתח את המקומות האלה תראה ששם מרן כתב בסתם להתיר, ואח"כ כתב ויש מי שאוסר, וסיים, ויש לחוש לו לכתחילה, או שכתב ויש לחוש לדבריהם. וכבר כתב בספר ארץ חיים (קונטרס הכללים כלל כ') שדוקא כשמרן כתב בסוף שיש להתמיר כדבריהם, משמע שבדינים אלו דוקא צריך לחשוש ליש אומרים, אבל בשאר מקומות שיש סתם

ויש אוסרים קי"ל כסתם, והביא עוד מקום ביו"ד (סימן כ"א סעיף ב') שגם שם זה סתם ויש אוסרים, וכתב מרן ולענין מעשה יש להחמיר כסברא זו וכו'. ואם כן אין ראייה לדברי כף החיים ממקומות אלו. אלא שיש להקשות שאם כדבריו שכל מקום שכותב מרן סתם ויש אוסרים צריך לחשוש ליש אוסרים ולהחמיר לכתחילה, אם כן למה מרן דוקא במקומות אלו כתב שצריך להחמיר כיש אוסרים, הרי ממילא הוא סובר כך בכל סתם ויש אוסרים. (עיין שכך הקשנו בדעת המהרי"ץ).

בירור דעת כף החיים והזבחי צדק בסתם ויש מתירים

עוד כתב שם הכף החיים בהמשך, וכן בכל מקום שסותם מרן לאסור ואח"כ כותב ויש מכשירין, היינו לסמוך על ההיתר בהפסד מרובה. אלא הנכון להחמיר אפילו בהפסד מרובה, והכי נקטינן, כמו שכתב במחזיק ברכה (יו"ד סימן ט' אות ב'), וכן פסק הזבחי צדק (סימן צ"ח אות נ"ח). ועיין בהמשך שכתב הפוך שסתם ויש חולקים, דעת מרן כסתם, וכשדעת החולקים להחמיר חושש להם לכתחילה, וכשדעת החולקים להקל סומך עליהם בשעת הדחק, (וע"פ זה כתב שלכן לגבי רשות הרבים שהביא מרן באו"ח סימן שמ"ה סעיף ז', דעת המחמירים בסתם והמקלים בשם י"א, דעתו להקל בשעת הדחק וכו', ויישב את סימן שכ"ה סעיף ב' ששם מרן התיר להביא במקרה של לגוי אלם, או מפני השלום. אמנם לפי בעלי הכללים זה בהיפך, שהלכה כסתם ואסור, ורק במקום שמרן מגלה לנו להיתר מותר), וא"כ צריך להבין את דבריו שכתב בהתחלה, אלא הנכון להחמיר אפילו בהפסד מרובה, אם לדעתו דעת מרן שיש לסמוך על היש מתירים, מי אלו שסוברים שצריך להחמיר.

אמנם נראה בעיון בדברי הזבחי צדק (סימן צ"ח אות נ"ח) שכתב כך, ולענין הלכה, כיון שמרן אסר בסתם ואילו המתירים בשם יש

אומרים, נראה שדעתו להחמיר. ואע"פ שכתבנו בסימנים אחרים "בסתם ויש אוסרים", שפוסקים בזה שצריך לאסור בהפסד מועט, ורק בהפסד מרובה להתיר, ואם כן גם כאן בסתם ויש מתירים צריך להקל בהפסד מרובה, אבל אין פוסקים כך. כיון שגדולי הדורות שבאו אחריו ראו להחמיר אפילו בהפסד מרובה, כמו שכתב המחזיק ברכה (יו"ד סימן ט' אות ב'), ואם כן גם בהפסד מרובה צריך להחמיר וכו', עי"ש.

לכאורה יש להבין את דבריו שבתחילה הבין שדעת מרן לאסור לגמרי כהסתם ולא לסמוך על המתירים, ואילו בסוף הבין שרק בגלל שפוסקים בסתם ויש אוסרים שיש להחמיר בהפסד מועט, כך יש להתיר בהפסד מרובה בסתם ויש מתירים, וזו לדעתו דעת מרן, ולכן כתב שאין פוסקים כך, אלא כגדולי הדורות שאוסרים לגמרי.

אמנם לפי מה שכתבנו בדעת גדולי הדורות הכל מובן, שדעת מרן תמיד כמו הסתם, אלא שגדולי הדורות הנהיגו להחמיר על דעת מרן בסתם ויש אוסרים לאסור, ורק בהפסד מרובה להתיר, ואילו בסתם ויש מתירים ממילא אסור כיון שהלכה כסתם.

המורם מכל האמור :

א', כשכותב מרן סברא אחת להקל בסתם, ואח"כ כותב ויש אומרים להחמיר, דעת מרן להקל לגמרי כדעת הסתם, אפילו בהפסד מועט.

ב', כשכותב מרן סברא אחת להחמיר בסתם, ואח"כ כותב ויש אומרים להקל, דעת מרן להחמיר לגמרי כדעת הסתם, אפילו בהפסד מרובה. (אלא שהפסד מרובה באופן מיוחד, בדיעבד ושעת הדחק, פעמים שהאחרונים מקילים אפילו נגד מרן).

ג', כל זה כשלא גילה דעתו, אבל אם גילה דעתו לחוש ליש אוסרים, או לסמוך על היש מתירים, ההלכה כמו שגילה דעתו.

סימן ג'

כשכותב מרן יש אומרים ויש אומרים

כתב הכנה"ג (או"ח סימן שי"ח בהגהות הטור) על דברי השו"ע בסעיף ה' שהביא י"א וי"א, וז"ל: מדהביא הרב ז"ל דעת המתיר באחרונה, נראה דהכי סבירא ליה, וכבר כתבו מגדולי האחרונים, דלישנא בתרא עיקר אף בפוסקים, עכ"ל. וכן כתב בכללים (אות ס"ב), כשמביא השו"ע י"א וי"א" הלכה כיש אומרים בתרא, ועיין בספר ארץ חיים סתהון (קונטרס הכללים כלל כ"א) שמביא את זה בשם היד מלאכי (כללי השו"ע סימן י"ג) עיין שם באריכות. וכתב המחזיק ברכה (י"ד סימן י"ב אות א'), דהכי מורין בבי מדרשא בכולא מלכותא דארעא דישאל וכו', ע"ש. והרב תיקון יששכר (דף נ"ז) כתב שהורה כן בדין אחד בצפת בבהכ"נ בפני גדול הדור מרן מהר"י קארו זצ"ל, ושתק ליה ולא גמגם כלל. ומזה למד הברכי יוסף דכלל זה דדעת מרן זצ"ל לפסוק כיש אומרים בתרא הוא ברור וכו', עי"ש שהאריך בעוד פוסקים שהסכימו לכלל זה. ועיין בשתילי זיתים בכללים שהביא כלל זה בשם הכנה"ג.

אמנם, הפרי מגדים (כללים, הוראת איסור והיתר אות ב'), כתב כשמביא השו"ע י"א וי"א ולא הכריע, בדברי תורה לחומרא ובדרבנן להקל, עיין בש"ך (פסק הנהגת איסור והיתר אות ד'), ע"כ. ובאמת שם כתב הש"ך כל שלא סתם בשו"ע יש להקל בדרבנן לפי עיני מורה הוראה, (וסברת הש"ך לשיטתו, שגם בסתם ויש אומרים זה ספיקא דדינא, אלא שבסתם ויש אומרים רק בהפסד מרובה סמך על היש

מתירים בדבר דרבנן, ואילו בי"א וי"א סבר להקל בדרבנן לפי עיני מורה הוראה אפילו שלא בהפסד מרובה), ובהמשך כתב הפמ"ג (אות ד') שגם הט"ז (אור"ח סימן ק"מ אות ד') כתב על דברי השו"ע בי"א וי"א, שהשו"ע לא הכריע, ובהמשך כתב ומכל מקום באליה זוטא (אור"ח סימן תרי"ב אות א') כתב י"א וי"א דעתו כדעה אחרונה וכו', ע"כ. ובאמת שם כתב האליה זוטא על דברי השו"ע שהביא בשם י"א וי"א, ולפי מה שמקובלים דכל שכתב שני הדעות בלשון י"א דעתו מוסכמת לאחרונה. וסיים הפמ"ג וא"כ עדין צריך עיון בזה, ע"כ.

ועייין בכף החיים (אור"ח סימן י"ג אות ז') שגם הביא כלל זה, והוסיף שכן דעת השלחן גבוה בכללים אות ט"ו, והבית דוד ועוד פוסקים, עי"ש. ובהמשך כתב שפעמים מרן הביא יש מתירים ויש אוסרים, וכתב מרן ובשעת הדחק יש לסמוך על המתירים (אור"ח סימן ל"ג סעיף ה'), וביו"ד (סימן פ"ב סעיף ה') כתב מרן, יש מי שאוסר ויש מי שמתיר ויש לחוש לדברי האוסר. וסיים כף החיים, משמע מכל זה כשמביא מרן י"א וי"א דעתו לפסוק כסברא שניה. וכשדעת סברא ראשונה להחמיר חושש לה לכתחילה, וכשהיא להקל סומך עליה בשעת הדחק, ע"כ.

והנה תראה שיש מקומות בשו"ע שנקט להחמיר כדעה ראשונה, כגון ביו"ד סימן ע' סעיפים ה' ו', ובעוד בהרבה מקומות בשו"ע. אמנם לפי מה שכתבנו לא קשה, שדוקא במקומות שגילה מרן לחשוש לדעה הראשונה אז אנחנו אומרים להחמיר או להקל. אבל במקומות שלא גילה דעתו, אנו הולכים אחרי הכללים "י"א וי"א" הלכה כיש אומרים בתרא.

ועיין למהרי"ץ (פעולת צדיק חלק ב' סימן ע"ב) שכתב, כשכותב בשו"ע יש אומרים ויש אומרים, דעתו נוטה (יותר) כי"א בתרא ככתוב בכנה"ג (סימן שי"ח), אלא דבשעת הדחק יש לסמוך על י"א קמא, וה"ה כשיש לפעמים שלשה י"א דהלכה כי"א בתרא. וה"ה כשכותב י"א בתחילה ואח"כ כותב ויש אוסרין או ויש מתירין הכל אחד. אמנם אם כותב י"א ואח"כ כותב ויש חולקין, או ויש מחמירין, נראה שהעיקר כסברת י"א קמא. כיון שכתב ויש חולקין או יש מחמירין ולא כתב ויש אוסרין, משמע דחומרא בעלמא הוא ודעתו נוטה לדעת המתירין, וכמ"ש מהריק"ש והר"ם חגיזו בספר הלק"ט סוף חלק א'. ולעולם כל שיש גילוי והוכחה שדעת הפוסק לנטות אחר אחת משתי הסברות אין כללים אלו אמורים, עכ"ל. (ועיין בעין יצחק בכללי השו"ע סעיף כ"ז שהאריך בזה).

המורם מכל האמור :

שכל מה שכתבו האחרונים, זה יצא להם דרך לימודם ועיונם בשו"ע, ולכן כתבו שמרן לא הכריע, שהרי כתב י"א וי"א ולא פסק כאחד מהם. אבל לפי בעלי הכללים, כיון שקיבלנו במסורת שדעת מרן כיש אומרים בתרא, לכן הלכה כיש אומרים בתרא, אלא א"כ הכריע בפירוש בשו"ע כדעה ראשונה.

סימן ד'

לשון יש אומרים או יש מי שאומר בשו"ע

כתב הסמ"ע, (חושן משפט סימן ט"ז סעיף ב' אות ח'), על דברי מרן בשלחן ערוך, שכתב בלשון "יש אומרים", וז"ל: ולא מצאתי מי שחולק על זה, רק שבב"י מפקפק עליו קצת, ולכן כתב גם כאן לשון "יש מי שאומר". ועיין בדרישה שם, כתבתי יישוב לפקפוקו של הב"י דלא קשיא מידי. והיותר נראה לומר, דהמחבר לא כיון לכתוב "יש מי שאומר" משום דיש פלוגתא בזה, אלא כל מקום שמצא דין שאינו נזכר גם כן בשאר פוסקים, כתב עליו יש מי שאומר וכו', עכ"ל.

ועיין בשיירי כנסת הגדולה (בכללים בדרכי הפוסקים אות ל"א), שהעתיק כלל זה בשם הסמ"ע (ח"מ סימן כ"ו אות י"ג, ובסימן ל"ה אות י'), ע"כ. ובאמת במקומות אלו כותב הסמ"ע במפורש, ולא מצאתי מי שחולק על זה, או לא מצאתי דעה היפך זה בשום פוסק וכו', עיין שם.

והנה מצאנו בדברי הגאון החיד"א (חושן משפט סימן ט"ז אות ג'), שהאריך בענין זה, וכתב, ומיהו הדבר ברור דאף לפי הכלל הזה, המצא ימצא בדוכתי טובא שכותב מרן "יש מי שאומר" היכא דאיכא פלוגתא, וזה דבר פשוט. וכן כתב הכנה"ג (חושן משפט סימן ת"כ, הגהות הטור אות ל"ט), וכ"כ בספר ריח שדה, ועיין שם שהאריך, וכתב שעל כלל זה הסכימו עוד הרבה אחרונים, הב"ח, ט"ז והרב בני יעקב, עיין שם. ובסוף כתב, אמנם אני אומר שכלל זה אינו אפילו ברוב המקומות, ורק במקום שאין מי שחולק זה כוונת מרן, ובהמשך דן החיד"א בדעת הש"ך והביא שגם היד מלאכי (כללי השו"ע אות י"ב) דן בדעת הש"ך, האם הוא מסכים לכלל הסמ"ע, שפעמים רבות כתב

הש"ך על דברי מרן כשכתב יש אומרים, לא ידעתי למה כתב מרן דין זה בשם יש מי שאומר, הרי אין חולק בדבר, ואם מסכים לדברי הסמ"ע מדוע הוא תמה על מרן. וכן פעמים כתב הש"ך, מה שכתב מרן בלשון יש מי שאומר, כיון שבבדק הבית חלק על דברי הטור, וא"כ חלק על הסמ"ע במפורש שכתב שזה חידוש שלא נמצא בו חולק, (ח"מ סימן ל"ה אות ד' וסימן כ"ו אות ו'). (ועיין בדברי החיד"א בספרו שם הגדולים, (מערכת ספרים ב' אות ל"א), שכתב שהסמ"ע והרמ"א לא ראו את ספר בדק הבית, והמגיה הוסיף שגם הב"ח ותיו"ט לא ראו את בדק הבית. לפי דברים אלו מובנת דעת הש"ך במקומות אלו וא"כ אין ראייה ממקומות אלו לדברי הסמ"ע). וכתב החיד"א דאמנם הש"ך (יו"ד סימן קכ"ו סעיף כ') כתב וז"ל: ואולי גם כוונת המחבר במה שכתב יש מי שאומר כיון דלא מצא דין זה בפירוש מבואר בשאר פוסקים, עי"ש. ועיין שם שהביא דעת היד מלאכי שהשיג עליו. ובאמת היד מלאכי שם, תמה על החיד"א, מדוע בספרו שערי יוסף תמה על דעת האחרונים שלא סוברים כלל זה של הסמ"ע, כאילו הוא הלכה למשה מסיני, ע"כ.

ונראה לי שסיבת המחלוקת כיון שכלל זה לא אמר אותו מרן בעצמו, אלא גדולי האחרונים חידשוהו דרך לימודם, ולכן תראה באחרונים שדנו בכל יש אומרים שבמרן האם יש חולקים בדבר, או שאין חולקים, וגם כשאין חולקים דנו למה כתב בלשון יש אומרים, האם בגלל שזה חידוש שנמצא בפוסק אחד וכדברי הסמ"ע, או גם כשאין חולקים כתב לשון זו, כיון שיש להסתפק בדבר. מה שאין כן הכלל של סתם ויש אומרים לכולי עלמא הלכה כסתם, כמו שכתבו האחרונים שמסורת בידינו שהלכה כסתם, וכתב החיד"א שמרן בעצמו אמר לעשות כמו הסתם, כנזכר לעיל.

וראיתי בשתילי זיתים לרבי דוד משרקי זצוק"ל, שכותב בהקדמה "כללי השו"ע", וכתב שם וזה לשונו: כשכותב הלכה בשם יש מי שאומר, ואין דעה אחרת, ודאי דעתו כן. אלא דמשום שלא מצא שכתב כן אלא פוסק אחד, כתבה בשם יש מי שאומר (אליה זוטא סי' ע"ד ופרח שושן דף נ"ג). וכן בהמשך כתב דרך הרב ז"ל בספר הקצר (כוונתו למרן השו"ע), שכל מקום שמוצא דין אחד בפוסק אחד שלא נזכר בשאר פוסקים לכתוב בלשון יש מי שאומר או יש אומרים, אע"פ שלא מצינו חולק עליו (כנה"ג בשם סמ"ע), עכ"ל.

מוכח מכל דבריו, דרק כשאין דעה אחרת בראשונים, ולא נזכרה בשאר פוסקים, ואין חולק עליה בזה, אז אמרינן שהלכה כ"יש אומרים" ולא בכל מקום, שהרי יש מקומות שהביא השו"ע יש מי שאומר או יש אומרים ובאמת יש חולקים.

ועיין בפעולת צדיק למהרי"ץ זצוק"ל (חלק ב' סימן ע"ב), שהביא כלל זה של הסמ"ע. אך בחלק ג', שחיברו יותר מאוחר, כתב (סימן רנ"ב) בענין שבע ברכות, כתב מרן (אבן העזר סימן ס"ב סעיף י'), יש אומרים שאם החתן יוצא מחופתו והולך לאכול בבית אחר, אין אומרים שם ברכת חתנים וכו', וז"ל המהרי"ץ, ואף שהכנה"ג והסמ"ע כתבו שכן דרכו של מרן לכתוב דין חדש שלא זכרו הפוסקים בשם יש אומרים, כבר השיבו עליהם האחרונים, ספר כרם שלמה וספר דבר משה, ואף אם לא נזכרו החולקים בב"י, אפילו הכי כל סתום לא עממוהו, וסוד ה' ידע, וכל שערי הדחיות ובסברת החולקים. ולאחר מכן הביא המהרי"ץ את דעת החולקים, שהביא האורחות חיים דעת הראב"ד, שאומר שאם זימנו החתן בבית אחר, אומרים שבע ברכות, וכן הביא את דעת הט"ז והבית שמואל שסוברים כדעת החולקים שיש לברך שבע ברכות, עיי"ש. ולמעשה כך נוהגים האשכנזים, ומנהג

התימנים כדברי המהרי"ץ, שהביא שזה מנהג קדמון בתימן, והסכימו לזה גדולי הדיינים ובתוכם בעל השתילי זיתים.

וכן בהמשך דבריו, המהרי"ץ דן בענין סעודה שלישית, האם צריך פנים חדשות, שמרן בסעיף ח' כתב, "א שמנחה דשבת לא הוי פנים חדשות. והרמ"ע מפאנו (סימן מ') כתב שזה סברת האגודה, שהוא מהסוברים שסעודה שלישית לא חייבת פת, אבל אנו לא פוסקים כך, אלא כהרמב"ם והרי"ף והסמ"ג שסעודה שלישית חייבת פת, כמו שפסק מרן באו"ח, ולכן אומרים בה שבע ברכות. ועוד, שסעודה שלישית יש לה מעלה גדולה על פי הסוד. ובהמשך הסימן כתב, והא לך הרב שער המים (יו"ד סימן נ"ה ס"ק ל"א), וז"ל: דין זה הביאו הטור בשם הרשב"א, ותמה הב"י עליו. וכתב הכנה"ג (הגהות ב"י אות ק'), דמשום הכי לא פסק מרן הדין בסתם, אלא בלשון יש מי שאומר, משום שאר פוסקים שלא הזכירוהו לא סבירא להו הכי, עיין שם, עכ"ל. ומסיים המהרי"ץ, והיה לך זה למאירת עיניים, בכל מקום שתמצא בשו"ע בשם יש אומרים או כיוצא בו, ולא זכר אצלו חולק. ובאמת ראיתי שהב"ח כתב בענין שבע ברכות בסעודה שלישית, שהתוספות והרא"ש כתבו בסתם ששבת ויו"ט חשובים פנים חדשות, והטור הוא שחילק ואמר שדוקא סעודה ראשונה ושניה, אבל לא סעודה שלישית, עיי"ש בטעמם. ובסוף סיים להלכה שכן מברכים שבע ברכות בסעודה שלישית וכן המנהג, עכת"ד. וכך פסק הרמ"א, וכך נוהגים האשכנזים הלכה למעשה. וכך מנהג התימנים כדברי המהרי"ץ, שגם זה היה מנהג קדמון בתימן, והסכימו לזה גדולי הדיינים ובתוכם בעל השתילי זיתים, ע"כ.

והוסיף המהרי"ץ שם יסוד גדול, וז"ל: ואל תרף ידיך בראותך מחלוקת פוסקים בזה לומר דספק ברכות להקל. דזה לא

נאמר אלא במקום שאין מנהג קבוע, אבל במקום דאיכא מנהג, מוכרע ועומד הוא ומיניה לא תזוז. דוק בכיוצא בזה בפוסקים, ותראה שכן הוא האמת. ואין צריך להאריך בדבר פשוט כזה. ומי שהוא אוהב האמת בלתי פנייה, יכיר ויודה בפה מלא בכל הנזכר, עכ"ל.

אלא שיש לדעת שכל זה כשמברכים את השבע ברכות מבעוד יום, אבל אם כבר יצאה השבת, אי אפשר לברך שבע ברכות, כיון שהשבת יצאה והלכה וזה דומה לפנים חדשות שהיו בסעודה ולא נשאר לברכות, שאי אפשר לברך שבע ברכות, וכך כתב המהרי"ץ בפעולת צדיק (ח"ב סימן פ"א). וכן במקרה שנמשכה סעודת יום השביעי עד הלילה, כתבו האחרונים שאין לברך שבע ברכות, עיין רעק"א ופתחי תשובה (סימן ס"ב), ע"כ.

וכן תראה בפעולת צדיק (חלק ג' סימן קנ"ה), שכתב על דברי השו"ע (או"ח סימן קע"ט סעיף ד'), וז"ל: כשאדם נכנס לבית חברו ויש שם חבורות הרבה שאוכלים, וכל אחד מושיט לו כוס, יש מי שאומר שמברך על כל אחד בורא פרי הגפן, כי בכל פעם הוא נמלך, עכ"ל. ובסימן קס"ט (סעיף ג') כתב וז"ל: השמש מברך בורא פרי הגפן על כל כוס וכוס שיתנו לו, לפי שהוא כנמלך וכו'. והקשה המהרי"ץ מדוע גבי שמש פסק מרן הדין בסתם, שצריך לברך על כל כוס וכוס, ואילו לגבי אדם שנכנס לבית חברו, כתב הדין בשם יש מי שאומר, שלכאורה דינם שווה. ותירץ, שיש לחלק, שלגבי שמש שמסיח דעתו לגמרי מהשתייה פן ישתכר ולא יוכל לשמשם, וגם המסובים אין בדעתם למזוג לו פן יתקלקל שימוש מפני השיכרות, לכן בזה לכו"ע כל פעם שמוזגים לו מברך, מה שאין כן בנכנס אצל המסובים שאינו נמלך כל כך, וגם המסובים אין גומרים בדעתם מלהושיט לו, ומשום דאיכא לספוקי ביה, לכן שנאו בשם יש מי שאומר, עכ"ל. וכן עיין בפעולת צדיק (חלק ב')

סימן רנ"ה) גבי הפרשת חלה. וכן בחלק א' (סימן ל"ב) דן בנושא זה, והביא שגם הט"ז והפר"ח סוברים כך שלא כהסמ"ע. וא"כ רואים שהמהרי"ץ חולק על דברי הסמ"ע בכלל זה, וסובר שכל מקום שכותב מרן יש אומרים, זה מפני שיש חולקים בדבר, אע"פ שלא הביאם בב"י או בשו"ע, או בגלל שיש להסתפק בדבר, וא"כ הדבר לא מוכרע ומוחלט.

ועיין בספר פסקי מהרי"ץ, להרה"ג יצחק רצאבי שליט"א (הלכות דברים הנוהגים בסעודה, בהערות אות קכ"ט), שביאר סברא זו, שהרי כמה וכמה דינים אשר הובאו בב"י בשם פוסק אחד, ואפילו הכי פסק אותם השו"ע בסתם, ונרגש שרק כאשר אותו הדין הוא מחודש וסברא גדולה לומר הפכו, נזהר שלא לכתוב אלא בלשון יש מי שאומר, לגלות דעתו שאין הלכה זו ברורה ופשוטה, גם אם לא מצא בהדיא מי שחולק, עי"ש.

וראיתי בשולחן גבוה לרבי יוסף מולכו זצוק"ל, שכתב בהקדמה כללי הפוסקים, ובכלל י"ט כתב, כשכותב מרן סתם ובמקום אחר מביא בלשון מחלוקת, דעתו כסתם, (כמו באו"ח סימן תרע"ז סעיף ד' ויו"ד סימן צ"ט סעיף ו', שיש תופסים למרן מיניה וביה ולדידי אין קושיא), ועיין עוד דוגמאות שם. ובסוף הכלל כתב, דע כשמביא סברא אחת בלשון מחלוקת, דעתו לפסוק כאותה סברא אחרת שלא הביא, מדלא הביא סברא זו בסתם, כמו שכתבתי הלכות ריבית סימן ק"ס אות ל"ב, עיין שם. ובכלל קס"ב כתב, דרך הרב בספר הקצר לומר ויש מי שאומר על סברא שלא מצאה בשאר פוסקים, אע"פ שלא מצא חולק עליה כמו שכתב הסמ"ע וכו'.

נמצאת למד לפי דבריו, כשכותב מרן בלשון יש אומרים, הדבר נחלק לשלשה סוגים:

א', סברא או הלכה שיש בה מחלוקת, שבמקום אחד הביאה מרן בסתם או בסתם ויש, ובמקום אחר הביא דעת החולקים בלשון יש אומרים, הלכה כסתם.

ב', סברא או הלכה שיש בה מחלוקת, הלכה כדעה שלא הביאה.

ג', סברא או הלכה שלא נמצאת בשאר פוסקים ואין חולק עליה, הלכה כיש אומרים.

ובאמת בשו"ע או"ח (סימן תרע"ז סעיף ד'), כתב מרן, שמן של חנוכה שנשאר, צריך לשורפו בפני עצמו, ואם נתערב בשמן אחר ואין ששים כנגדו, יש מי שאומר שאין להוסיף עליו ולבטלו. והביא דין זה הטור בשם מהר"ם מרוטנבורג. ואילו ביו"ד (סימן צ"ט סעיף ו'), כתב בסתם, איסור של דבריהם שנפל מעצמו ואין בהיתר כדי לבטלו, מרבה עליו ומבטלו. ואם נאמר ש"יש אומרים" זו הלכה, א"כ יש סתירה במרן. אבל לפי מה שכתב השולחן גבוה, וכן שאר בעלי הכללים שמקור הדין הוא העיקר (שזה ביו"ד), ואומרים סתם ויש אפילו ממקום למקום. א"כ מה שכתב יש אומרים בסימן תרע"ז, זה לחלוק כבוד לדברי הטור, ששם הביא את דברי מהר"ם מרוטנבורג, כיון שיש מקומות שנוהגים כך, וכדברי הרמ"ע מפאנו. ובאמת יש חולקים בדבר. וסמך על זה שביו"ד (סימן צ"ט סעיף ו') ששם מקור הדין, בב"י הביא את כל הדעות החלוקות, ובשו"ע העלה להלכה כהרמב"ם, שיותר להרבות על האיסור ולבטלו. וכך הביאו חילוק זה הט"ז, מגן אברהם, המשנה ברורה, כף החיים.

והמעייין בדברי המשנה ברורה וכף החיים, יראה שלאורך כל

הסימנים בשו"ע, כשיש סעיף שכותב מרן בלשון יש אומרים, הם כותבים אם יש על זה חולקים, ולכן כתב מרן בלשון יש אומרים לומר שיש חולקים, וא"כ לא הכריע. או שבאמת אין חולק בדבר, ורק כתב מרן בלשון יש אומרים, כיון שזה דבר חידוש שלא הביאوهו עוד פוסקים ואין חולק בדבר, וכדעת הסמ"ע.

והנה ראיתי בספר פרי תואר לרבנו חיים בן עטר זצוק"ל (יו"ד סימן צ"ט ס"ק י"א), שדן בסתירה הנ"ל, וכתב שביו"ד עמד מרן על עיקרם של דברים ופסק להלכה להתיר. ולכן גם במותר השמן שבחנוכה לדעת מרן מותר, ע"כ.

ולכאורה יש להקשות, שהרי מרן חיבר את חיבורו הבית יוסף על כל ארבעת חלקי הטור, (משנת רפ"ב עד ש"ב, והמשיך להגיהו עד שנת שי"ד), ולאחר מכן חיבר את השו"ע על כל ארבעת חלקיו. ובב"י באו"ח סימן תרע"ז העתיק דברי הטור, שמביא את דברי המהר"ם מרוטנבורג לאסור, ללא חולק, ושם לא האריך בענין כי אין זה מקומו, ובב"י ביו"ד סימן צ"ט כתב את כל הדעות החולקות בענין באריכות. ולאחר מכן כשחיבר את השו"ע, כתב באו"ח סימן תרע"ז בלשון יש אומרים את דעת מהר"ם מרוטנבורג לאסור. ולאחר מכן ביו"ד סימן צ"ט פסק כהרמב"ם להתיר, ואם נאמר כשמביא מרן בשו"ע "יש אומרים" דעתו כך להלכה, א"כ קשה איך פסק ביו"ד להתיר, והרי כבר עמד על עיקרם של דברים בב"י יו"ד, ובכל אופן בשו"ע או"ח פסק לאסור, ולא שייך לומר שרק בשו"ע יו"ד עמד מרן על עיקרם של דברים, שהרי כבר עמד על עיקרם של דברים בספרו הב"י שחיברו לפני כן. אמנם לפי מה שכתבנו בשם בעלי הכללים לא קשה כלל, שכל מקום שכתב "יש אומרים", ובאמת יש חולקים בדבר, לא אמרינן שהכריע כהיש אומרים. וכיון שפסק ביו"ד כהרמב"ם

להתיר בסתם, אמרינן הלכה כסתם. והיש אומרים שבאו"ח זה לחלוק כבוד לבעליה.

אמנם, עיין ביו"ד (סימן ק"ג סעיף ה'), שכתב מרן, אם בישל בקדירה של איסור שאינה בת יומה התבשיל מותר, דהוי נותן טעם לפגם, והוא שתהיה מודחת, שלא יהיה שומן על פניה, שאם לא הדיחה אוסר, והרי היא כחתיכת איסור שלא נפגמה, ויש מתירין אפילו בישל בה קודם שהדיחה. והביא השולחן גבוה את הכנה"ג שאומר שכיוון שמקובל בידינו שסתם ויש הלכה כסתם, והיא העיקרית, לכן נקטינן כהרשב"א לאסור (שהוא הסתם, ולא כהרמב"ם שמתיר שהוא היש מתירין). וכן כתבו הלבוש והט"ז. גם הרב בספר הקצר בסימן קכ"ב, לא כתב אלא סברת הרשב"א, עכ"ד. וכתב על זה השולחן גבוה, וקשה לי, שבסימן קכ"ב כתב מרן דברי הרשב"א בלשון יש אומרים, אלמא דעתו לפסוק כהרמב"ם. וכאן בסימן ק"ג סתם כהרשב"א, אתמהא. וכל שכן שקשה על הכנה"ג שהביא מסימן קכ"ב ראייה שמרן סובר כהרשב"א, איך לא הרגיש שמרן במחלוקת שנאה, אלמא ליה לא סבירא ליה, ואיך הביא ראייה ממה שלא כתב רבינו לקמן אלא סברת הרשב"א וצ"ע, עכ"ל.

ואחר המחילה, לכאורה דבריו תמוהים, במה שהקשה על השו"ע מסימן קכ"ב, ששם מרן כתב בלשון יש אומרים לאסור, והבין השולחן גבוה שדעת מרן לפסוק כהיש חולקים שמתירים, ולכן הקשה על זה שמרן בסימן ק"ג פסק בסתם כהרשב"א לאסור. מנין לו סברא זו, שהרי אם רוצה מרן השו"ע לפסוק היפך מהיש אומרים שיכתוב את דעת היש חולקים, ולמה יכתוב את הסברא שאינו חפץ בה. (ועיין בשדי חמד חלק ו' בכללי הפוסקים סימן י"ג אות כ"א שהקשה כך בעניין אחר).

ולענ"ד נראה, שבמקום שיש מחלוקת בראשונים, וכתב מרן השו"ע בלשון יש אומרים, בודאי שאין כוונתו להכריע כיש אומרים, וגם לא כהחולקים עליהם, שאם כך יביאם בסתם, אלא לומר שיש מי שאומר כך ויש מי שאומר אחרת. ולמה כתב את הדעה הזאת ולא הדעה השניה החולקת, כיון שדעה זו הביאה הטור בחיבורו, או שהב"י הביאה בחיבורו, ולכן בשו"ע חלק לה כבוד ולא לזולתה, כיון שהם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג כמותם, אבל לא שהכריע כמותה, שאם לא כן מדוע לא סתם ופסק כמותה, שהרי בכל סעיף שיש מחלוקת בראשונים מרן סתם ופסק כאחד הדעות והכריע, מה שאין כן בזה כתב יש אומרים. וזה כמו סתם ויש במרן, שכתב על זה הרמ"ע מפאנו בסימן צ"ז, כשכותב מרן סתם ויש, אין זה כמסופק אצלו, אלא כתב את ה"יש אומרים לחלוק כבוד לבעליה שגם הם גדולים ורבים, ובהרבה מקומות פשט המנהג כמותם, אבל ההלכה כסתם. (וא"כ אין זה לחלוק כבוד בעלמא דאם כן בכל סעיף יחלוק כבוד לדעות החולקות, כמו ששאלו השתילי זיתים בכללי השו"ע והמהרי"ץ בפעולת צדיק (ח"ב סימן ע"ב), אבל לפי דברי הרמ"ע מפאנו מובן הדבר). וא"כ כשכותב בלשון יש אומרים, נראה דמרן לא הכריע, אלא שיש אומרים כך, אבל באמת יש אומרים אחרת. שאם היה כותב יש אומרים ויש אומרים, הרי קיימא לן כיש אומרים בתרא, לכן כתב בצורה כזו שתשתמע לשתי פנים, והסברה שכתבה היא לחלוק כבוד לבעליה, אבל גם הסברה שחולקת לא מוכרעת. ולכן דבר זה תלוי בשיקול דעת מורה ההוראה או במנהגים.

ואביא ראייה לדברי, שהרי כתב הב"י בהקדמתו, ולא ראיתי לעשות ספר זה חיבור בפני עצמו, כדי שלא אצטרך לכפול ולכתוב דברי מי שקדמני, ולכן הסכמתי לסומכו לאחד מהפוסקים המפורסמים, ועלה בדעתי לסומכו לספר הרמב"ם ז"ל, בהיותו הפוסק

היותר מפורסם בעולם, וחזרתי בי, מפני שאינו מביא אלא סברא אחת, והייתי צריך להאריך ולכתוב סברות שאר הפוסקים וטעמם, ולכן הסכמתי לסומכו לספר ארבעה טורים שחיבר הרב יעקב בן הרא"ש ז"ל, כי הוא כולל רוב דעות הפוסקים וכו'. ובהמשך כתב כללי הספר שבו אלבן דעות הפוסקים וטעמם וכו', וכן אביא הפוסקים שלא הביא הטור, ואלבן דבריהם, שהרבה פעמים השמיט הטור סברת הרי"ף והרמב"ם וכו'. ובהמשך כתב, ולכן הסכמתי בדעתי לפסוק כשלושת עמודי ההוראה אשר בית ישראל נשען עליהם, שהם הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש, וכל מקום ששנים מהם מסכימים לדעה אחת, אפסוק הלכה כמותם. ובהמשך כתב, ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים, אע"פ שאנו נכריע בהיפך, יחזיקו במנהגם, כי כבר קיבלו עליהם דברי החכם האוסר, ואסור להם לנהוג היתר כדאיתא בפרק מקום שנהגו, ע"כ.

ועיין בארץ חיים סתהון (כללים אות ה'), שכתב בשם מהר"ם גלאנטי, שהיה זקן תלמידי מרן השו"ע, שאמר לו מרן שגם במקומות שנהגו היתר ימשיכו במנהגם, ויש להם על מי שיסמוכו, אע"פ שמרן פסק לאסור. וא"כ, כיון שמרן תמיד דרכו היתה לכתוב על סדר דברי הטור, וכל חיבורו על הטור, והוסיף משלו והכריע, ועוד שכתב בהקדמתו שבמקומות שנוהגים היפך מהכרעתו שימשיכו במנהגם, ולכן כשכתב את השו"ע, פעמים שהוסיף בשולחנו את דעת הפוסק שהביא הטור וכתבה בב"י, או את דעת הפוסק שהביאה בב"י ולא הביאה הטור כדי לחלוק לה כבוד, או בצורה של "סתם ויש", או בצורה של "יש אומרים ויש אומרים", או בצורה של "יש מי שאומר", או בצורה שכתב את דעת שני הגדולים החולקים בשמותם. (כגון, שיש מקומות שהביא דעת הרמב"ם בשמו, ואח"כ דעת הרא"ש בשמו

באותו סעיף). ולכן כשכותב רק יש אומרים, זה בא להגיד שיש סוברים כך וחלק להם כבוד ולא שהכריע.

ואם כן לפי הדברים שהבאנו הכל מתיישב על נכון. מה שכתב השו"ע ביו"ד סימן ק"ג סעיף ה', שם מקור הדין שהביאו בב"י, והטור שם כלל לא דן בענין זה, ושם פסק בשו"ע בסתם לאסור כהרשב"א והיש מתירין כהרמב"ם, וקיי"ל "סתם ויש מתירין הלכה כסתם". ואילו בסימן קכ"ב סעיף ג' ששם הטור דן בענין זה ופסק לאסור, והב"י הביא את הדעות החולקות בענין, כשכתב את השו"ע, חלק כבוד לדברי הטור והביא את דעת האוסרים בלשון של יש אומרים, כיון שבאמת יש חולקין ומתירין, ובמקום אחר סמך עליהם בשעת הדחק מיוחדת, ולכן לא סתם לאסור לגמרי כהטור. והשו"ע לא האריך בדעתו כאן, כי כבר כתבה במקומה, שזה סימן ק"ג סעיף ה'.

ובאמת תראה שרק במקום שמרן גילה דעתו בפירוש לסמוך על היש מתירים אז אומרים שסמך על המתירים, ולא בכל סתם ויש מתירים, שבסימן ק"ח סעיף ג' כתב בשו"ע אם יש שמנונית של איסור על המרדה, אם אינה בת יומה מותר להשתמש בה, כיון שאי אפשר בענין אחר, והביא דבר זה בב"י סוף סימן צ"ז בשם התוספות בע"ז ס"ו ע"ב, ששם מדובר בנחתום גוי, שפעמים שופך דבר איסור, וכתבו התוספות ולא גזרו אינה בת יומא אטו בת יומא, ואפילו לכתחילה מותר, כיון שאי אפשר, שהרי הגוי לא ישמע לנו לעשות מרדה חדשה בכל פעם ופעם שישפוך עליה איסור. וא"כ רואים שהתיר בשעת הדחק מיוחדת כדעת הרמב"ם.

והנה ראיתי בספר "עין יצחק" להרה"ג יצחק יוסף שליט"א, שעשה חיבור גדול ומקיף בעניני קבלת הוראות מרן, וכן כללים בדעת השו"ע. ובכלל ל"ה שם כתב וז"ל: כשמרן מביא בשם "יש מי

שאומר", לא מוכרח דאיכא מאן דפליג, אלא שלא מצא הדבר בפוסקים אחרים והכי סבירא ליה לדינא, עכ"ל. וביאורו כתב דבר זה בשם הסמ"ע, וכך הביא הגאון החיד"א (סימן תרע"ב ובמחזיק ברכה ביו"ד סימן פ"ג), וזה דלא כהכף החיים שכתב שיש אומרים משמע שיש חולקים וכו'. ובעין יצחק במהדורא החדשה הביא שמצד שני יש הרבה מקומות שכף החיים נוקט כן כדעת היש מי שאומר.

ולכאורה יש להבין את דבריו, שהרי גם החיד"א וגם כף החיים מסכימים לכלל זה של הסמ"ע, שכתב במקום שאין חולקים בדבר, או שזה חידוש שנכתב בפוסק אחד ולא כתבוהו אחרים זולתו, קיימא לן שהכריע כדעה זו, אבל במקרה שיש חולקים בדבר, כוונת מרן שיש אומרים ויש חולקים, וא"כ כלל זה תלוי בכל סעיף וסעיף לגופו, ויש תנאים לכלל זה, וכמו שכתב החיד"א (חו"מ סימן ט"ז), שרוב המקומות בשו"ע שמובא בלשון י"א כוונתו שיש חולקים, עי"ש. וכן בהמשך הביא את דברי השו"ע בסימן תר"י, שכתב יש מי שאומר שמברך על הדלקת נר יום הכיפורים. ובספר שולחן גבוה כתב דמין כתב זה בשם יש מי שאומר, מפני שחשש לדעת הסמ"ג, שיום הכיפורים שחל בשבת מדליקים נר בלא ברכה, הואיל ואינו בא לצורך אכילה. ולכן כתב סברת הרא"ש שמברך בלשון יש מי שאומר, כלומר יש מי שאומר כך ואין דעתו לפסוק כן, מה גם דספק ברכות להקל, עי"ש. ובהמשך כתב על דברי השולחן גבוה, והדבר חידוש, שהרי אנו נוקטים שכל שמביא מרן יש מי שאומר ולא הזכיר שום חולק בשו"ע, בודאי הכי סבירא ליה להלכה כמו הדעה שהביא בשו"ע ללא חולק, אע"פ שכתב יש מי שאומר, שאם לא כן היה לו לפסוק כדעת האומר שלא לברך, ולסיים בפירוש יש מי שאומר וכו', ובסיום כתב שמאחר והשולחן גבוה בכללים

קס"ב כתב שכל מקום שמרן כותב יש מי שאומר, כן הוא הדין, והוא מילתא דמיסתברא טפי, לפיכך כן יש לתפוס לדינא בדעת מרן, עכ"ל.

ואחר המחילה מכבוד תורתו, מנין לקח סברא זו, כל שמביא מרן יש מי שאומר ולא הזכיר שום חולק בשו"ע, בודאי הכי סבירא ליה להלכה, שהרי כוונת בעלי הכללים היא כל שאין מחלוקת בדבר בספרי הראשונים. וכמו שהבאנו בשם הסמ"ע, שרק במקום שלא מצאנו חולקים, וזה רק חידוש שנמצא בפוסק ולא הזכירוהו פוסקים אחרים, אע"פ שכתב בלשון יש אומרים, נקטינן שזה להלכה, אבל במקום שיש חולקים בדבר, לא אמרינן שזה להלכה, ובאמת שלא היה צריך להזכיר סברת החולקים בשו"ע. ויתירה מזאת, שהרי הב"י (סימן תר"י) כתב דעת הסוברים שצריך להדליק נר של יוה"כ ולברך. ואח"כ כתב, אבל המרדכי כתב שלא להדליק ולברך בגלל שזה מנהג להדליק, ואיך יאמר על מנהג וציונו, והרי אין מצוה בזה, ע"כ. והרי ידוע הכלל, פוסק שמביא הסברות ואחר כך כותב "אבל" כדעה זו הוא פוסק, וא"כ מהב"י משמע להלכה שלא לברך על נר של יוה"כ, ואם היה כותב בשו"ע בסתם לברך, קי"ל כשו"ע שכתבו לאחר הב"י, וזה יותר חזק מ"אבל", וכמו שכתב החיד"א באו"ח סימן שכ"ג. אבל השו"ע לא כתב כך, אלא יש מי שאומר, משמע שיש חולקים, ולא הכריע. וא"כ נשאר הדבר תלוי במנהגים. וכן הביא החיד"א (סימן תר"י), וכן בכה"ח שם, שדבר זה תלוי במנהגים. ומהשו"ע אי אפשר להכריע, כיון שהביאם בלשון יש אומרים ובאמת יש חולקים. וכן מה שכתב, מאחר והשולחן גבוה (כללים קס"ב), כתב את כלל הסמ"ע, הכי נקטינן, וקשה על דבריו שהרי השולחן גבוה בכללים הביא עוד כללים בדבר כמו שהבאנו למעלה, וא"כ כלל זה יש בו הרבה פרטים, והיה צריך להאריך בדבר, ואין דברי הסמ"ע אלא בחלק מהמקומות בשו"ע.

ולסיום אכתוב עוד דוגמא, כתב מרן (יו"ד סימן ק"ב סעיף ב'), יש מי שאומר שלא אמרו דבר שיש לו מתירין, אלא כשהמתיר עתיד לבא עכ"פ וכו', ואם אינו בודאי שיבוא המתיר, אינו בדין דשיל"מ. וכתבו הש"ך והפר"ח שכן עיקר ולא נמצא חולק בדבר, והש"ך מקשה, ותימא, מדוע מרן כתב דבר זה בשם יש מי שאומר, הרי אין מי שחולק, ונשאר בצ"ע. וכתב הברכ"י בשו"ת ברכה אות ב', ולכאורה נעלם מהרב ש"ך והפר"ח מה שכתב מרן בכסף משנה פ"ז מהלכות ע"ז דין י', בתוך דבריו, שהרמב"ם חולק בדין זה, שלדעתו זה נחשב דשיל"מ, עיי"ש. וא"כ משום זה מרן בשו"ע כתב בלשון יש מי שאומר, כיון שיש חולקים, וזה הרמב"ם. והן לו יהי כדברי הש"ך, הרי כתב הסמ"ע דדין מחודש דרכו של מרן לכותבו בשם יש מי שאומר, ומה קשה לש"ך כאן, עכת"ד.

המורם מכל האמור :

כשכותב מרן לשון יש אומרים, דנו הפוסקים אם יש חולקים בדבר, וא"כ מרן לא הכריע, ופעמים נקטו הפוסקים כהחולקים להלכה בין להקל ובין להחמיר, או לסמוך בהפסד מרובה ובשעת הדחק ולצורך מצוה, וכן יש נפקא מינה בזה בעניני ממונות בחושן משפט שהמוחזק יכול לומר קים לי כהפוסקים החולקים על סברת היש אומרים שבמרן, ואין בזה חלילה דבר נגד מרן, שהרי קבלנו הוראות מרן שאין המוחזק יכול לומר קים לי נגד מרן (הלק"ט סימן קפ"ב) אבל כאן לא הכריע. אבל במקום שאין חולקים בדבר, דעת הסמ"ע ודעימה שזה להלכה, ודעת הדבר משה ודעימה, שאע"פ שאין חולקים, כתב מרן לשון י"א, כיון שיש להסתפק בדבר ולא הכריע.

לעילוי נשמת

הסבא, יוסף בן יחיא ז"ל

הסבתא, גליא בת יוסף ע"ה

דודי, שלום בן רבי אברהם מעודה ז"ל

דודי, משה בן שלמה גרשי ז"ל

דודי, יחיאל בן יצחק חלא ז"ל

דודי, משה בן הרב יעקב מזרחי ז"ל

דודי, שלום בן יוסף ושדי ז"ל

דודי, אהרן בן יוסף ז"ל

דודתי, רומיה בת יוסף ע"ה

הסבא היקר, הרב יהודה בן הרב חיים בוריה שרעבי ז"ל

הסבא, הרב הצדיק חיים יחיא בן סעיד זצ"ל

ת.נ.צ.ב.ה

לרפואת הרך הנולד
בן סיון ואברהם שיחי'
לרפואת סימה בת נוסרט

להצלחת משפחת ראסד, חנה, שי, אורי, שירה וכן

לעילוי נשמת יונה בת בדרה ז"ל
ולהצלחת משפחת דוד ונאוה ארי
וזיווג הגון לילדיהם הילה, טל וגל

להצלחה בחינוך ויראת שמים
יהל בן פנינה ואביגיל בת פנינה

לעילוי נשמת
יעקב בן זוהרה ז"ל
ואמה בת קויקה ע"ה

לעילוי נשמת

אבינו מורינו
מינס בן סעיד שרוי לוי ז"ל
נלב"ע א' כסלו התשס"ד
ולעילוי נשמת
אמנו מורתינו
מהצרי'ה בת מסעוד ע"ה
נלב"ע ו' טבת התשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה.

לע"נ אליהו מסעוד בן יקוט ז"ל
שמואל בן מרגלית ז"ל
חנה בת רבקה ע"ה
מלכה בת אסתר ע"ה
ולרפואת אהובה בת מלכה שתחי'
נתרם ע"י הנדיב ר' דוד רונן
להצלחתו ולהצלחת כל משפחתו